

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشکده اصول الدین - قم

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق

گرایش فقه و حقوق خصوصی

عنوان:

ابعاد فقهی حقوقی بیمه اتکایی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا

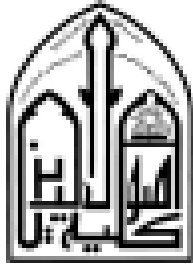
استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمود یوسف وند

نگارش:

زهرا نیک منش

تابستان ۱۳۹۸

كلية اصول الدين - قم

كلية اصول الدين-قم
قسم الفقه والحقوق الخاص
رساله ماجستير الفقه والحقوق الخاص

عنوانها
الأبعاد الفقهية والقانونية لإعادة التأمين
في القانون الإيراني وقانون الاتحاد الأوروبي

الاستاذ المشرف:
الدكتور محمود يوسف وند

اعداد:
زهرانيك منش

الصيف/ ١٤٤١

تقدیم به:

خانواده عزیزم

سپاسگزاری

سپاس بی‌کران پروردگار یکتا را که هستی‌مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به هم‌نشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه‌چینی از علم و معرفت را روزی‌مان ساخت. و با سپاس از تمامی استادان گرامی که در طول دوران تحصیل از محضر آنان کسب فیض نمودم؛ به‌ویژه جناب آقای دکتر محمود یوسف‌وند که در کمال سعه‌صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در ارشاد و راهنمایی این پایان‌نامه بر من دریغ ننمودند.

زهره نیک منش

چکیده

در این پژوهش ابعاد فقهی و حقوقی بیمه اتکایی در ایران و اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از این پژوهش تحلیل مقایسه‌ای وضعیت و جایگاه فقهی و حقوقی این بیمه در ایران و اتحادیه اروپا به روشی توصیفی تحلیلی است. از این رو این پژوهش بر اساس قواعد حقوقی موجود و منابع و پژوهش‌های صورت گرفته در این رابطه انجام شده است و موضوعاتی نظیر جایگاه و اهمیت این نوع بیمه در ایران و اتحادیه اروپا و تشریح و تبیین قواعد فقهی و حقوقی ایجادشده در رابطه با آن در ایران و اتحادیه اروپا و جایگاه این نوع بیمه مورد بررسی قرار گیرد. این پژوهش از چهار فصل شامل کلیات، مبانی نظری، احکام حقوقی و فقهی بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا و ایران و خلاصه و نتیجه‌گیری تشکیل شده است. نتایج حاصله از این تحقیق اینست که بیمه اتکایی از منظر قواعد فقهی و حقوقی در ایران و قواعد حقوقی در اتحادیه اروپا روند مطلوبی را طی نموده است اگرچه در ایران بیشتر قواعد در رابطه با تنظیم ساختار و قراردادهای بیمه اتکایی و تنظیم قواعد حقوقی در این رابطه است ولی در اتحادیه اروپا قواعد وضع شده بیش از آنکه جنبه وضع قواعد اولیه باشد بیشتر در راستای رسیدن به اجماع و نقاط مشترک در وضع قواعد یکسان در رابطه با بیمه اتکایی به منظور تسهیل در انجام فعالیت‌های این نوع بیمه در تمام کشورهای عضو اتحادیه اروپاست. نوع منابع مورد استفاده در این پژوهش، آثار فقهی و حقوقی ایران و آثار حقوقی اروپاست. **کلیدواژه‌ها:** بیمه اتکایی، قواعد فقهی، قواعد حقوقی، حقوق ایران، حقوق اتحادیه اروپا.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفهوم شناسی ۱

۱-۱. بیان مسأله تحقیق	۲
۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق	۳
۱-۳. پیشینه تحقیق	۴
۱-۴. سؤالات تحقیق	۹
۱-۵. فرضیه تحقیق	۹
۱-۶. روش تحقیق	۹
۱-۷. تعریف مفاهیم	۱۰
۱-۷-۱- تعریف بیمه	۱۰
۱-۷-۲- انواع بیمه	۱۱
۱-۷-۳- بیمه عمر	۱۲
۱-۷-۳-۱- شرایط انعقاد قرارداد بیمه عمر	۱۳
۱-۷-۳-۱-۱- شرایط عمومی انعقاد قرارداد بیمه عمر	۱۳
۱-۷-۳-۱-۲- شرایط اختصاصی انعقاد قرارداد بیمه عمر	۱۵
۱-۷-۳-۲- قرارداد بیمه عمر و عقود معین	۱۶
ایرادات وارده بر قرارداد بیمه عمر	۲۲
۱- بیمه عمر و ربا	۲۲
۲- بیمه عمر و قمار و شرط بندی	۲۳
۳- بیمه عمر و تعلیق	۲۳
۴- غرر در بیمه عمر	۲۴
۵- بیمه عمر و ضمان مالم یجب	۲۵
۱-۷-۴- ماهیت بیمه	۲۵
۱-۷-۵- نظم عمومی	۲۹
۱-۷-۶- اخلاق حسنه	۳۰

- ۱-۷-۷- تعریف بیمه اتکایی ۳۰
- ۱-۷-۸- اتحادیه اروپا ۳۶
- ۱-۷-۹- تبیین مفهوم بیمه اتکایی ۳۶

فصل دوم: مبانی نظری ۳۸

- ۱-۲-۱- ارکان بیمه اتکایی ۳۹
- ۲-۱-۱- بیمه گذار یا بیمه شونده ۳۹
- ۲-۱-۲- شرکت بیمه گر و واگذار کننده ۴۰
- ۲-۱-۳- شرکت بیمه گر اتکایی یا بیمه گر پذیرنده ۴۰
- ۲-۱-۴- شرکت بیمه گر اتکایی مجدد یا پذیرنده مجدد ۴۱
- ۲-۲- انواع بیمه اتکایی ۴۳
- ۲-۲-۱- بیمه اتکایی اختیاری ۴۳
- ۲-۲-۲- بیمه اتکایی اجباری یا قراردادی ۴۵
- ۲-۲-۲-۱- قرارداد اتکایی نسبی ۴۶
- ۲-۲-۲-۲- قرارداد اتکایی غیر نسبی یا مازاد خسارت ۴۸
- ۲-۳- اهمیت و کاربرد بیمه اتکایی ۵۰
- ۲-۳-۱- کاهش هزینه ها و خسارات ۵۱
- ۲-۳-۲- افزایش ضریب پرداخت خسارات ۵۱
- ۲-۳-۳- جلوگیری از اضمحلال و ورشکستگی شرکت های بیمه گر ۵۱
- ۲-۳-۴- انتقال ریسک ۵۲

فصل سوم: بیمه اتکایی از منظر فقه، حقوق ایران و اتحادیه اروپا ۵۳

- ۱-۳- سیر توسعه و تحول بیمه اتکایی ۵۵
- ۱-۱-۳- سیر توسعه و تحول بیمه اتکایی در ایران ۵۵
- ۲-۱-۳- سیر توسعه و تحول بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا ۵۷
- ۲-۳- فقه و بیمه اتکایی ۶۰
- ۱-۲-۳- دیدگاه فقها در مورد ماهیت و ابعاد بیمه اتکایی ۶۲
- ۲-۲-۳- دلایل مخالفت و موافقت فقها با بیمه اتکایی ۶۴

۶۴	۱-۲-۲-۳- دلایل مخالفت فقها با عقود و قراردادهای بیمه اتکایی
۶۹	۲-۲-۲-۳- دلایل موافقت فقها با عقد بیمه و بیمه اتکایی
۷۱	۳-۳- بیمه اتکایی در حقوق ایران
۷۲	۱-۳-۳- ایجاد ضرورت وضع قواعد حقوقی بیمه اتکایی در ایران
۷۳	۲-۳-۳- قواعد حقوقی بیمه اتکایی در ایران
۷۴	۳-۳-۳- مفهوم بیمه اتکایی در حقوق بیمه‌ای ایران
۷۵	۴-۳-۳- قواعد حقوقی در رابطه با فعالیت‌های مجاز و برخی وظایف کارگزار بیمه اتکایی
۷۶	۵-۳-۳- الزام شرکت‌های بیمه‌ای به انجام بیمه اتکایی در حقوق بیمه‌ای ایران
۷۷	۶-۳-۳- وضعیت فعالیت مالی شرکت‌های بیمه اتکایی و کارمزدهای حق بیمه اتکایی
۷۹	۷-۳-۳- نظارت بر فعالیت شرکت‌های بیمه اتکایی در حقوق بیمه‌ای ایران
۸۱	۸-۳-۳- ماهیت حقوقی بیمه اتکایی و امکان ارایه سهام آن در بورس
۸۲	۴-۳- بیمه اتکایی در حقوق اتحادیه اروپا
۸۴	۱-۴-۳- مفهوم بیمه اتکایی در حقوق بیمه‌ای اتحادیه اروپا
۸۵	۲-۴-۳- اهداف کلی ترسیم‌شده برای بیمه اتکایی در قوانین اتحادیه اروپا
۸۷	۳-۴-۳- یکسان‌سازی و رفع برخی موانع پیش روی بیمه اتکایی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا
۸۸	۴-۴-۳- نظارت بر فعالیت شرکت‌های بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا
۸۹	۵-۴-۳- وضع قواعد حقوقی جهت ایجاد بستر برای افزایش همکاری بین اعضاء و کشورهای ثالث

فصل چهارم: خلاصه و نتیجه‌گیری ۹۵

۱۰۳	پیشنهاد ها و ضمائم
۱۰۳	الف. پیشنهادهای نظری
۱۰۳	ب. پیشنهادهای کاربردی
۱۰۵	ضمیمه:
۱۰۷	منابع و مأخذ

فصل اول:

کلیات و مفهوم شناسی

۱-۱. بیان مسأله تحقیق

در عصر حاضر صنعت بیمه در همه حوزه‌ها و ابعاد و انواع آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و ضروری‌ترین پشتوانه و ضمانت برای فعالیت‌ها و اقدامات مالی، تجاری و اقتصادی در بسیاری از حوزه‌ها از جمله در حوزه اقتصاد خرد و کلان، اقتصاد داخلی و بین‌المللی و همچنین اموال و دارایی‌های عمومی و خصوصی است. ضرورت صنعت بیمه با توجه به وابستگی‌های شدید اقتصاد داخلی و بین‌المللی که کار و فعالیت در حوزه اقتصادی را با ریسک بالا و در برخی موارد خسارت و زیان همراه نموده است، افزایش بسیار زیادی یافته است. بیمه از یک‌سو به‌عنوان پشتوانه مالی و اقتصادی عمل می‌کند و در شرایط بحرانی و آسیب به‌عنوان نهادی جبرانی عمل خواهد نمود و فعالیت‌های اقتصادی و مالی را رونق خواهد بخشید از سوی دیگر با افزایش قدرت ریسک‌پذیری و گسترش دامنه فعالیت‌های اقتصادی، حس اعتماد و اطمینان را در افراد حقیقی و حقوقی به وجود خواهد آورد. بسیاری از عوامل از جمله عوامل فوق سبب رونق این صنعت و ایجاد انواع مختلف بیمه شده است. یکی از انواع بیمه، بیمه اتکایی است که در چند دهه گذشته پیشرفت بسیاری نیز در صنعت بیمه داشته و مورد استقبال زیادی نیز واقع شده است.

یکی از مهم‌ترین دلایل ایجاد و رونق این نوع بیمه این است که امروزه شرکت‌های بیمه‌گر بسیاری در سطح ملی و بین‌المللی فعالیت دارند و این بیمه‌گران از توان مالی متفاوت و گاهی محدودی برخوردارند و از سوی دیگر در دهه‌های اخیر میزان خسارات و زیان‌های اقتصادی نیز روبه افزایش بوده است، از این‌رو نهادهای بیمه‌گری با عنوان بیمه اتکایی یا بیمه مجدد ظهور و رشد یافته‌اند. این نهادها که اغلب دارای توان اقتصادی و مالی نسبتاً بالاتری از نهادهای بیمه‌گر اولیه برخوردارند توانسته‌اند با حمایت از نهادهای بیمه‌گر هم در راستای احیای نهادهای بیمه‌گر اولیه قدم بردارند و هم فعالیت حقیقی و حقوقی مالی و اقتصادی را پوشش دهند. توسعه صنعت بیمه اتکایی به‌وسیله

حمایت‌های عظیم و پشتوانه مالی و اقتصادی خود که در دهه‌های اخیر نیز سیر صعودی داشته است و همچنین چگونگی فعالیت این نوع از بیمه‌گران و قواعد و قوانین مربوط به آن نظر چند دسته از افراد نظیر اقتصاددانان، سیاستمداران، حقوقدانان و فقها را به خود مشغول داشته است. جدای از ابعاد اقتصادی و سیاسی که از چارچوب این حوزه مطالعاتی خارج است، فعالیت این نهادها با توجه به اینکه روابط بیمه‌گر با بیمه‌گذار به صورت قراردادی و معاهده‌ای است در حوزه حقوقی و فعالیت این نهادها و شرکت‌ها به واسطه اینکه به صورت غیرمستقیم با بیمه‌گذار درگیرند از نظر دینی و فقهی در کشورهای اسلامی مورد بحث و جدل بوده است. با گسترش نهادها و شرکت‌های بیمه اتکایی در حوزه بین‌المللی و در داخل کشورها علی‌الخصوص در کشورهای اسلامی ضرورت و فلسفه وجود این شرکت‌ها و نحوه فعالیت و چگونگی اتکاء به آنان در نظام‌های دینی و از نظر فقه و همچنین از حوزه نظام‌های حقوقی مختلف از اهمیت و ضرورت برخوردار شده است. در این راستا در این پژوهش ابعاد فقهی و حقوقی بیمه اتکایی دو نظام حقوقی و فقهی ایران به دلیل تأثیرات زیاد موضوعات و مسائل فقهی در حقوق داخلی آن و اتحادیه اروپا به عنوان یک نظام حقوقی پیشرو در حوزه شناسایی و وضع قوانین موضوعه در رابطه با بیمه و بیمه اتکایی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

صنعت بیمه و بیمه اتکایی هم در قالب نهادی پشتوانه‌ای برای فعالیت‌های مالی و اقتصادی و هم به عنوان نهادی برای افزایش رونق اقتصادی و فراهم نمودن بسترهایی نظیر درآمدزایی و اشتغال یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین موضوعات در حوزه مالی و اقتصادی محسوب می‌گردد. اهمیت این موضوع به حدی است که امروزه سرمایه‌گذاران خصوصی؛ دولتی و غیردولتی که از توان مالی بسیار زیادی نیز برخوردارند اهمیت و ضرورت استفاده از انواع بیمه خصوصاً بیمه اتکایی را یادآور شده و بر آن تأکید دارند. با افزایش وابستگی اقتصادی در سطح داخلی و بین‌المللی و افزایش حجم مبادلات و معاملات تجاری هرچه بیشتر اهمیت بیمه و بیمه اتکایی مورد توجه قرار گرفته است. مهم‌تر از این با وجودی که شرکت‌های بیمه‌گر توان مالی حمایت از فعالیت‌های عظیم اقتصادی و مالی را ندارند موضوع بیمه اتکایی یا بیمه مجدد اهمیت زیادی یافته است. از این رو با رونق بیمه اتکایی و

شرکت‌های بیمه‌گذار موضوع و ابعاد حقوقی، فقهی و شرعی روابط موجود بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار نیز به یکی از موضوعات مهم و حیاتی در حوزه داخلی و بین‌المللی است زیرا بدون وجود قواعد حقوقی تنظیم روابط متقابل دو طرف بیمه دشوار خواهد بود.

همچنین بررسی مقبولیت و مشروعیت فعالیت‌های اقتصادی در حوزه بیمه و بیمه اتکایی نیز در بسیاری از کشورها خصوصاً کشورهای اسلامی یکی از مهم‌ترین موضوعات محسوب می‌گردد. به همین جهت مطالعات و تحقیقات علمی در حوزه بررسی قواعد حقوقی و فقهی در رابطه با بیمه اتکایی می‌تواند ضمن شناخت نقاط ضعف و قوت قوانین و مقررات در نظام‌های حقوقی مورد مطالعه، محدودیت‌ها و محذورات فقهی-شرعی این‌گونه فعالیت را نیز شناسایی نماید و برای اصلاح این فعالیت‌ها و یا ارائه راهکار برای از میان بردن موانع موجود فقهی و حقوقی و تدوین قوانین و قواعد حقوقی در رابطه با بیمه اتکایی می‌تواند از اهمیت نظری و کاربردی برخوردار باشد مضاف بر این بررسی تطبیقی ابعاد فقهی حقوقی در دو نظام پیشرو در صنعت بیمه (اتحادیه اروپا) و نظامی در حال توسعه (جمهوری اسلامی ایران) می‌تواند حائز اهمیت زیادی باشد. همچنین بررسی تطبیقی این بیمه در دو نظام اروپایی و ایران می‌تواند ضمن استفاده و الگوبرداری از ابعاد و جنبه‌های مثبت و کاربردی قواعد و اصول حقوقی این صنعت در نظام حقوقی اتحادیه اروپا به‌عنوان نظام بیمه‌ای پیشرو، می‌تواند درصدد رفع و دفع موانع و مشکلات پیش روی روابط حقوقی این صنعت در ایران دارای اهمیت باشد و می‌تواند در اصلاح و کاربردی نمودن قواعد حقوقی این صنعت در ایران مفید واقع گردد.

۱-۳. پیشینه تحقیق

امروزه بیمه اتکایی یا بیمه مجدد به‌عنوان یک بیمه نوپا و جدید نسبت به دیگر بیمه‌های موجود شناخته می‌شود. به‌استثنای کشورهای اروپایی و آمریکایی و برخی از کشورهای پیشرفته آسیایی در بسیاری از کشورها جهان سوم این نوع بیمه یا ناشناخته مانده است و یا توسعه چندانی نداشته است. ازاین‌رو در حوزه علمی و تحقیقاتی نیز در کشورهای اخیر مطالعات و آثار علمی چندانی وجود ندارد. مهم‌تر از آن نوع رابطه بیمه‌گر و بیمه‌گذار به‌گونه‌ای است که قواعد حقوقی و قوانین مربوط به آن و پیش‌بینی و اختصاص اصول و قوانین حقوقی برای آن جزء الزامات توسعه‌ای برای آن

محسوب می‌گردد که متأسفانه جنبه حقوقی و قوانین مربوطه در این راستا در بسیاری از کشورها تدوین و اجرا نشده است؛ بنابراین به‌طور خاص مطالعات حقوقی و بررسی‌های حقوقی و جایگاه آن در نظام حقوقی کشورها نیز چندان موردتوجه نبوده است. باین‌حال در این رابطه برخی آثار محدود وجود دارد که در ادامه به معرفی مهم‌ترین آن‌ها خواهیم پرداخت.

کتاب «آشنایی با بیمه» ترجمه غلامعلی ثبات ازجمله آثاری است که به تعریف و بررسی مفهوم بیمه و کارکرد و عملکرد آن پرداخته است.^۱ در این اثر تلاش شده است تا ضمن شناخت صنعت بیمه و اهمیت و جایگاه آن در اقتصاد و فعالیت‌های مالی و اقتصادی راهی را برای ورود به این صنعت و توجه به آن ایجاد نماید.

صدیقی در کتاب «بیمه در سیستم اقتصادی اسلام» به بررسی جایگاه و نحوه فعالیت و حدود و چارچوب بیمه در اقتصاد اسلامی و نحوه استفاده از آن در کشورهای اسلامی و مبانی اسلام موردبررسی قرار داده است.^۲

کتاب «قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران» به بررسی بیمه و جایگاه آن در حقوق اسلام و نظام حقوقی ایران پرداخته و چارچوب و نحوه روابط حقوقی و شرعی را در این رابطه بررسی نموده است. همچنین برخی دیگر از کتب وجود دارند که تنها بخشی از آن به موضوعات مربوط به بیمه و عقود بیمه در شرع، فقه و اسلام پرداخته است.

ازجمله این کتب می‌توان به جلد دوم کتاب تحریرالوسیله و جلد چهارم کتاب رساله نوین: تحریرالوسیله، مسائل سیاسی و حقوقی امام خمینی (ره) اشاره نمود که در آن برخی از موضوعات مربوط به بیمه را در مبانی فقهی و شرعی اسلام ذکر نموده‌اند. در حوزه‌های مرتبط با موضوع پژوهش حاضر برخی پایان‌نامه‌ها نیز به رشته تحریر درآمده‌است که با وجودی که این آثار به‌صورت جزئی به برخی از موضوعات مربوط به قوانین و مقررات بیمه‌ای و بیمه اتکایی پرداخته است و به‌صورت کامل موضوع این پژوهش را پوشش نداده است در ادامه به شرح آن‌ها می‌پردازیم.

محمدی‌مهر در پایان‌نامه خود با عنوان بررسی تطبیقی نظام بیمه و تأمین اجتماعی با نظام تکاملی

۱ - انجمن بیمه گران انگلیسی، *آشنایی با بیمه*، ترجمه غلامعلی ثبات.

۲ - صدیقی، نجات اله محمد، *بیمه در سیستم اقتصادی اسلام*.

اسلام، به بررسی قوانین و مقررات بیمه در حوزه‌های مختلف در ایران پرداخته و نقاط قوت و ضعف آن را موردبررسی و بازبینی قرار داده است و با رویکردی تطبیقی آنان را با نظام تکاملی اسلام تفسیر نموده است.^۱

یقینی نیز در پایان‌نامه‌ای با موضوع «بررسی مبانی فقهی بیمه» صنعت بیمه را از نظر فقه موردبررسی قرار داده و مبانی و منابع فقهی آن را بررسی نموده است وی در این اثر جایگاه و چگونگی برقراری روابط بیمه‌گر و بیمه‌گذار را از نظر فقهی و اسلامی موردبررسی قرار داده است. بیمه اتکایی از منظر فقه و یکی از موضوعاتی است که مورد تأکید اکثریت فقها بوده است و آنان در این زمینه نظرات مختلف و گاهی متضادی در رابطه با بیمه اتکایی، کارکرد آن و نیز وضعیت شرعی فعالیت‌های مالی آنان از یک‌سو و بیمه‌گذاران از سوی دیگر دارند.^۲

علاوه بر کتب و پایان‌نامه‌های منتشرشده در رابطه با بیمه اتکایی در حوزه مقالات و آثار ارائه‌شده در فصلنامه‌های مختلف آثار معدودی به چشم می‌خورد. این آثار اغلب در قالب مقالات مروری و معدودی نیز در قالب آثار علمی پژوهشی در فصلنامه‌های مختلف منتشرشده است. این آثار نیز همانند آثار فوق بیشتر به تعریف و توضیح مفاهیم و نظریات مرتبط با بیمه اتکایی پرداخته و در حوزه وضعیت حقوقی و قوانین و مقررات مربوط به بیمه اتکایی ورود پیدا نکرده‌اند. باین‌حال این مقالات نیز برخی از جوانب مربوط به بیمه اتکایی را موردبررسی قرار داده که ذکر آن‌ها در اینجا به‌عنوان مطالعات پیشین خالی از فایده نیست.

پاک‌طینت در مقاله‌ای با عنوان «مبانی عدم امکان رجوع بیمه‌گذار به بیمه‌گر اتکایی با تأکید بر رویه قضایی انگلیس و امریکا» به بررسی روابط بیمه‌گر و بیمه‌گذار اتکایی و رویه حقوقی و قضایی آن در دو کشور انگلیس و امریکا پرداخته است و این موضوع را مورد کنکاش قرار داده است که باوجودی که بیمه اتکایی یک بیمه‌گر غیرمستقیم است در صورت نیاز نحوه رجوع به بیمه‌گر اتکایی چگونه است. وی در این مقاله رویه قضایی انگلیس و امریکا در رابطه بین بیمه‌گذاران و بیمه‌گران را

۱ - محمدی‌مهر، محمدحسن، *بررسی تطبیقی نظام بیمه و تأمین اجتماعی با نظام تکافلی اسلام*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵، دانشگاه امام صادق (ع).

۲ - یقینی، محمدرضا، *بررسی مبانی فقهی بیمه*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد الهیات، (گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی)، ۱۳۷۹، دانشکده معارف اسلامی و الهیات دانشگاه امام صادق (ع).

مورد بررسی قرار داده است.^۱

عسکری و عظیم زاده در مقاله‌ای با موضوع «تحلیل مقایسه‌ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راهکارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در ایران» به بررسی وضعیت بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و اهمیت و ضرورت این بیمه برای تقسیم ریسک پرداخته و برای نمونه به بررسی برخی از شرکت‌های بیمه‌ای بین‌الملل پرداخته است. وی در این مقاله موضوعات مذکور را از منظر رویه‌های موجود در ایران و راهکارهای اجرایی نمودن تکافل اتکایی در ایران را مورد بررسی قرار داده است.^۲

همچنین امینی در مقاله‌ای با موضوع «قیمت بیمه اتکایی و چرخه» به بررسی قیمت و ارزش بیمه اتکایی و چرخه کارکردی آن پرداخته و بیمه اتکایی برخی از کشورها نظیر فرانسه آلمان و سوئیس را در این رابطه مورد بررسی قرار داده است. وی در این مقاله درصدد بوده است که با رویکردی مقایسه‌ای وضعیت بیمه اتکایی و وضعیت مالی آن را تجزیه و تحلیل نماید.^۳

مظلومی نیز در مقاله‌ای با عنوان «بیمه اتکایی و عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری» به بررسی روابط بیمه‌گر و بیمه‌گذار اتکایی و نحوه تقسیم ریسک و ... پرداخته و جایگاه آن را در تصمیم‌گیری در حوزه بیمه را یادآور شده است.^۴ موسویان و همکاران در مقاله‌ای با موضوع «اوراق بیمه اتکایی اسلامی جهت انتقال ریسک در صنعت نفت» به بررسی و تأثیر بیمه اتکایی بر صنعت نفت بر پایه رویکرد اسلامی و فقهی پرداخته و نقش این بیمه را در صنعت نفت در شرایط تحریم‌های اقتصادی را مورد بررسی قرار داده است. وی در این مقاله ضمن بررسی وضعیت بیمه اتکایی در صنعت نفت به بررسی وضعیت اوراق بیمه و رویکردهای اسلامی به انتقال ریسک در این حوزه پرداخته است.^۵

۱ - پاک طینت، حسن، «مبانی عدم امکان رجوع بیمه‌گذار به بیمه‌گر اتکایی با تأکید بر رویه قضایی انگلیس و امریکا»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، ۱۳۹۷، دوره ۴۸، شماره ۴، زمستان.

۲ - عسکری، محمد مهدی و عظیم زاده آرانی، محمد، «تحلیل مقایسه‌ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راهکارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در ایران» فصلنامه تحقیقات مالی - اسلامی، ۱۳۹۳، سال سوم شماره دوم، بهار و تابستان.

۳ - امینی، صفیاء، قیمت بیمه اتکایی و چرخه، مجله تازه های جهان بیمه، ۱۳۸۸، سال دوازدهم، شماره ۱۴۰ و ۱۴۱، بهمن و اسفند.

۴ - مظلومی، نادى، بیمه اتکایی و عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری، فصلنامه بیمه مرکزی ایران، ۱۳۶۵، سال اول شماره ۳.

۵ - موسویان، سید عباس و همکاران، اوراق بیمه اتکایی اسلامی جهت انتقال ریسک در صنعت نفت، دو فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مالی اسلامی، ۱۳۹۴، سال چهارم، شماره ۲، بهار و تابستان.

همچنین در رابطه با وضعیت صنعت بیمه اتکایی در اروپا کتابی با عنوان «شرکای بیمه‌گذار اتکایی در اروپا در سال ۲۰۱۶» به بررسی وضعیت بیمه اتکایی در اروپا و نحوه عملکرد و کارایی این صنعت پرداخته و گزارش‌های آماری در این حوزه را ارائه نموده است.^۱

دونه (Donohoe) در مقاله‌ای با عنوان «اتحادیه اروپا (بیمه و بیمه اتکایی) اصلاحات قوانین» قوانین و مقررات مربوط به صنعت بیمه و بیمه اتکایی و اصلاحات مربوط به آن در اتحادیه اروپا را مورد بررسی قرار داده است. وی علاوه بر قوانین و مقررات مربوط به بیمه اولیه، به برخی از قوانین مربوط به بیمه اتکایی را هر چند به صورت محدود و ناقص اشاراتی نموده است و این قوانین و قواعد را در اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار داده است.^۲

اوانس (Evans) در مقاله‌ای با موضوع «اصول بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا» به بررسی قوانین سال ۲۰۰۵ مربوط به بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا و تأثیر و اهمیت این بیمه در بازار اتحادیه را مورد بررسی قرار داده است و تحولاتی را که این صنعت در اتحادیه اروپا داشته است را تشریح نموده است. وی در این اثر صرفاً به بررسی اصول کلی بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا پرداخته است و برخی از قواعد موجود در دستورالعمل ۲۰۰۵ که توسط شورای اتحادیه به تصویب رسید را مورد بررسی قرار داده است.^۳

پرسکیوروسکی (Proskurovska) در اثر خود با عنوان «بیمه اروپا - آمار کلیدی» به بررسی صنعت بیمه در اروپا و رویکرد توسعه‌ای آن و نیز اثرات آن در اقتصاد اروپا پرداخته است و با رویکرد و نگاهی جهانی به صنعت بیمه، نگرش و گرایش به سمت توسعه در صنعت بیمه و ارائه تحلیل‌ها و آمارهای موجود در این زمینه پرداخته است.^۴

1-Solvency and Financial Condition Report, **Partner Reinsurance Europe SE2016, Solvency and Financial Condition Report**, the version online at:

<https://www.insuranceireland.eu/media/SFCR%202016%20PRE.pdf>

2-DONOHUE, PASCHAL, «EUROPEAN UNION (INSURANCE ANDREINSURANCE)(AMENDMENT) REGULATIONS 2017», **Notice of the making of this Statutory Instrument was published in "Iris Oifigiúil"** of 25th August, 2017. S.I. No. 384. The version online at:

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2017/si/384/made/en/print>.

3- M, Alastair, «The EU Reinsurance Directive», **The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice**, Volume 32, Issue 1, 2007.

4 - Proskurovska, Viktorija, «European Insurance — Key Facts», **insurance Europe, 2008**, the version online at: <https://www.insuranceeurope.eu>

علاوه بر آثار مذکور برخی گزارش‌ها و مطالب دیگر و نیز برخی از آمار و ارقام در حوزه بیمه اتکایی در ایران و اتحادیه اروپا و نیز موضوعات پیرامون آن وجود دارد که به دلیل این که قابل استناد بودن موضوعات و مطالب مطرح شده در آن مورد سؤال بود از ذکر آن‌ها در اینجا صرف نظر شده است.

۴-۱. سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

بیمه اتکایی چه جایگاهی در نظام فقهی و حقوقی ایران و اتحادیه اروپا دارد و در این حوزه چه رویکردهایی حاکم است؟

سؤالات فرعی

۱- اهمیت و ضرورت بیمه اتکایی به عنوان بیمه گران غیرمستقیم و درجه دوم در مبادلات مالی و اقتصادی چیست؟

۲-بستر شکل گیری و سیر توسعه صنعت بیمه اتکایی در ایران و اتحادیه اروپا چه بوده است؟

۵-۱. فرضیه تحقیق

صنعت بیمه اتکایی در نظام حقوقی اتحادیه اروپا جایگاه ویژه‌ای یافته است به طوری که در اتحادیه اروپا از سال ۲۰۰۵ قوانین و مقررات حقوقی ویژه‌ای در این رابطه وضع شده است و در نظام حقوقی و فقهی ایران نیز با وجود اختلاف نظرهای فقهی و حقوقی، شاهد وضع قواعد حقوقی و رفع موانع فقهی در این رابطه هستیم.

۶-۱. روش تحقیق

زمانی که صحبت از بررسی جایگاه موضوع یا مسأله‌ای حقوقی و یا فقهی در حوزه، منطقه، سازمان و یا محیط دیگری می شود ذهن به سمت و سوی روش توصیفی و تحلیلی و بررسی منابع و مبانی موجود متبادر می گردد. از این رو با توجه به اینکه موضوع این پژوهش نیز بر این مسأله تأکید دارد بنابراین از روش پژوهش فوق توصیفی - تحلیلی بهره گرفته شده است. به همین منظور جهت گردآوری داده‌ها و اطلاعات و منابع و مبانی فقهی و حقوقی با مراجعه به اسناد مربوطه، کتب مربوط

به قواعد و قوانین فقهی و بیمه اتکایی در ایران و اتحادیه اروپا و بهره‌گیری از مقالات و آثار پژوهشی رجوع شده است؛ بنابراین بر این اساس روش گردآوری اطلاعات نیز روش کتابخانه‌ای و جستجو و تجسس در منابع و کتب و آثار علمی و پژوهشی در رابطه با موضوع پژوهش است.

۷-۱. تعریف مفاهیم

بحث پیرامون یک موضوع نیازمند آشنایی و روشن گردانیدن مفاهیم آن موضوع می‌باشد تا بدین طریق آگاهی نسبی پیرامون تحقیق حاصل شده و خواننده آمادگی ورود به بحث اصلی را پیدا نماید. مفاهیم موضوع مورد تحقیق از اهمیت اساسی برخوردار است و بدون آشنایی لازم با اصطلاحات آن، مطلوب مورد نظر به دست نخواهد آمد. در این فصل مفاهیم مورد نیاز تحقیق که زیر بنای فصل‌های بعدی تحقیق را تشکیل می‌دهد به تفصیل بیان خواهد شد.

۱-۷-۱- تعریف بیمه

بیمه در اصطلاح حقوقی عبارت است از توزیع و تحمیل خسارات و زیان ناشی از حادثه معین یا غیر معین اتفاقی یا احتمالی برای فرد یا افراد یا اموال و اشیاء به عهده شخص یا اشخاص غیر متضرر. در واقع، بیمه، عملیاتی است که به موجب آن یک طرف (بیمه‌گر)^۱ تعهد می‌کند در برابر دریافت مبلغی^۲ (حق بیمه یا سهم مشارکت)^۳، در صورت تحقق خطر معین (حادثه) به طرف دیگر (بیمه‌گذار یا ذی‌نفع مربوطه)^۴ غرامت (سرمایه یا مستمری) بدهد.^۵

در تعریف حقوقی بیمه عبارتست از قراردادی که به موجب آن یک طرف (بیمه‌گر) تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر (بیمه‌گذار) در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی را بپردازد. متعهد را بیمه‌گر، طرف تعهد را بیمه‌گذار و وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد حق بیمه و آنچه را که بیمه می‌شود موضوع بیمه نامند. اما بنابر تعریف حقوقی «بیمه، عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازای

1 - Insurer

2 - Remuneration

3 - Cotisation

4 - Insurant

پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارد بر او را جبران نموده یا وجهی معین بپردازد.

متعهد را بیمه‌گر، طرف تعهد را بیمه‌گذار، وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد، حق بیمه^۱ و آنچه را که بیمه می‌شود موضوع بیمه^۲ می‌نامند.^۳ نقش بیمه‌گر در این تعریف مدیریت منابع جمع‌آوری شده و محاسبه علمی میزان حق بیمه‌ای است که باید از بیمه‌گذاران اخذ شود تا بتواند عملاً خسارت تحقق‌یافته را جبران کرده و پوشش دهد.^۴

۱-۷-۲- انواع بیمه

به‌طور کلی بیمه را می‌توان به سه طبقه تقسیم کرد:

۱- بیمه اموال؛ بیمه‌های اموال برای جلوگیری از وقوع حادثه و کاهش میزان خسارت در صورت تحقق خطر مورد بیمه صورت می‌گیرند.

در بیمه‌های اشیاء حداکثر تعهد بیمه‌گر جبران زیان و خسارت مادی بیمه‌گذار است؛ یعنی بیمه نمی‌تواند موجب انتفاع (سود) بیمه‌گذار باشد بلکه از نظر مالی بیمه‌گذار در موقعیتی قرار می‌گیرد که بلافاصله قبل از تحقق خطر بیمه‌شده در آن موقعیت قرار داشته است. پس از وقوع حادثه بیمه‌گر خسارت را به شخص بیمه‌گذار می‌پردازد مگر اینکه به‌موجب توافق طرفین قرارداد استفاده‌کننده از بیمه‌نامه شخص دیگری که دارای بیمه‌ای بوده و از وقوع خسارت متضرر شده، پرداخت می‌شود. بیمه آتش‌سوزی، بیمه باربری و بیمه اتومبیل از جمله بیمه اموال محسوب می‌شوند.

۲- بیمه اشخاص؛ انسان از آغاز پیدایش جوامع انسانی، در جستجوی غریزی به دنبال تأمین‌های جسمی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بوده است. با توجه به همین نیاز بوده که شرکت‌های بیمه با ارائه طرح‌های متفاوت و ابتکاری متناسب با نیازهای جوامع انسانی در پی تأمین و تسهیل این غریزه ثبات مالی و اقتصادی برآمدند تا در زمان بروز حادثه ناگوار، شیرازه اقتصاد خانواده‌ها از هم نپاشد و افراد وابسته به شخص متوفی و یا حادثه‌دیده بتوانند از مزایای این تأمین اقتصادی بهره‌مند شوند. بیمه

1 Premium
2 Subject Matter

۳ - بابائی، ایرج، حقوق بیمه، ص ۲۴.

۴ - همان

زندگی، بیمه حوادث و بیمه درمانی، جزو بیمه اشخاص شمرده می‌شوند.

۳ - بیمه مسئولیت؛ بیمه‌های مسئولیت از جمله رشته‌های بیمه‌ای است که مستقیماً در تنظیم روابط اجتماعی افراد جامعه، شناخت افراد از حقوق و مسئولیت‌های یکدیگر و تأمین امنیت حرفه‌ای مشاغل و فعالیت‌ها تأثیرگذار است. بیمه مسئولیت مدنی به انواع بیمه مسئولیت مدنی عمومی، بیمه مسئولیت حرفه‌ای و قراردادی تقسیم می‌شود.

بیمه دارای انواع بسیاری است از قبیل بیمه عمر، بیمه بهداشت و درمان، بیمه حوادث، بیمه بیکاری و بیمه شخص ثالث. در احکام، تفاوتی میان انواع بیمه نیست.

۱-۷-۳- بیمه عمر

بیمه عمر از مسائل جدید است که دانشمندان اسلامی را برانگیخت تا به تبیین حکم شرعی آن برای مردم اقدام نمایند و فقهای در مشروعیت و ماهیت بیمه عمر ارای مخالف و موافق داشته باشند. قرار دادهای بیمه به شکل امروزی آن از صده ۱۵ میلادی رواج پیدا کرده است و در نیمه دوم قرن نوزدهم پیشرفت فوق العاده‌ای پیدا کرده است اصولاً انواع بیمه یک نوع تأمین برای بیمه‌گذار ایجاد میکند که در بیمه عمر این تأمین علاوه بر جبران نیازهای اقتصادی از لحاظ اجتماعی حائز اهمیت است در بیمه عمر اهداف یاد شده به کامل ترین شکل وجود دارد یعنی عمر و پس از انداز هم باعث تضمین آینده بازماندگان بیمه می‌شود و هم یک نوع سرمایه را ایجاد میکند.

در بیمه عمر اگر بیمه شده طول مدت بیمه فوت کند و یا در پایان زمان بیمه نامه زنده باشد بیمه گر سرمایه را می‌پردازد و تنها شرط لازم اعتبار بیمه نامه است که وابسته به پرداخت حق بیمه در رسیدهای مقرر خواهد بود. بدین لحاظ این نوع بیمه نامه علاوه بر اینکه دارای خصوصیت و عنصر تأمین بوده مشکلات بازماندگان را پوشش می‌دهد و دارای عنصر پس انداز و تشکیل سرمایه می‌باشد که عنصر مهمی است.

در این بیمه بخش بزرگی از حق بیمه‌ها توسط بیمه گر پس انداز می‌شود که در نهایت این پس اندازها در پایان مدت بیمه نامه سرمایه بیمه را شکل می‌دهد. شرکت‌های بیمه می‌توانند سرمایه گذاری‌های خوبی را با این ذخیره‌ها انجام داده و تحقق توسعه اقتصادی در سطح کلان کمک کند.

«بیمه عمر، قراردادی است که به موجب آن، بیمه‌گر در مقابل دریافت حق بیمه، متعهد می‌شود که

در صورت فوت بیمه‌شده یا زنده ماندن او، در زمان معینی، مبلغی (سرمایه یا مستمری) به بیمه‌گذار یا شخص ثالث تعیین شده از طرف او پیردازد.^۱

۱-۳-۷-۱- شرایط انعقاد قرارداد بیمه عمر

قرارداد بیمه عمر، همچون سایر قراردادها، باید تابع قواعد عمومی قراردادها باشد و از شرایط اساسی صحت عقود و معاملات، پیروی نماید. علاوه بر این شرایط، برای صحت قرارداد بیمه عمر، شرایط اختصاصی دیگری نیز بر اساس فقه و حقوق اسلامی و قانون و عرف بیمه‌ای، در نظر گرفته شده است.

۱-۱-۳-۷-۱- شرایط عمومی انعقاد قرارداد بیمه عمر

بر اساس ماده ۱۹۰ قانون مدنی که مستنبط از فقه امامیه است، برای صحت هر قرارداد، شرایط زیر ضروری است:^۲

الف- قصد طرفین و رضای آنها

آنچه کاشف از قصد و رضای طرفین قرارداد است، ایجاب و قبول خوانده می‌شود. در قرارداد بیمه عمر، پیشنهاد بیمه از سوی بیمه‌گذار، در حکم ایجاب از طرف اوست و امضای قرارداد بیمه‌ای که مطابق با پیشنهاد تقدیمی است، دلیل قبول بیمه‌گر محسوب می‌شود؛ اما اگر پاسخ بیمه‌گر، کاملاً منطبق با پیشنهاد تقدیمی بیمه‌گذار نباشد در این صورت، پاسخ بیمه‌گر، ایجاب جدیدی است که این بار از سوی بیمه‌گر، به بیمه‌گذار، ارائه می‌گردد و چنانچه بیمه‌گذار، شرایط پیشنهادی بیمه‌گر را بپذیرد، عقد بیمه به دنبال این قبول، منعقد می‌گردد.^۳

بر اساس قواعد عمومی قراردادها، فقدان قصد طرفین، موجب بطلان عقد و فقدان یا معلول بودن رضایت آنها، موجب غیر نافذ بودن قرارداد خواهد بود. ماده ۱۲ قانون بیمه، معلول بودن رضایت بیمه‌گر را موجب بطلان قرارداد، معرفی کرده است که به نظر می‌رسد مغایر با قواعد عمومی قراردادها باشد. بر اساس حکم ماده ۱۲ قانون بیمه، عدم اظهار عمدی مطالب مؤثر در مورد خطر مورد بیمه و همچنین اظهارات کذب بیمه‌گذار، موجب بطلان قرارداد بیمه خواهد بود؛ در حالی که

۱ - کریمی، آیت، کلیات بیمه، صص ۸-۴۱۷، ۵۲-۶.

۲ - شهید ثانی، مسالک الافهام الی تنقیح شرایع اسلام، ج ۱، ص ۱۵۵.

۳ - کریمی، آیت، کلیات بیمه، ج ۱۲، صص ۸-۴۱۷، ۵۲-۶.

این مسئله، فاقد تحلیل حقوقی است؛ زیرا اگر تخلف بیمه‌گذار از اظهار مطالب مؤثر یا اظهارات کذب را نوعی تدلیس از سوی بیمه‌گذار، در نظر بگیریم، باید به استناد خیار تدلیس، تنها حق فسخ قرارداد را برای بیمه‌گر قائل شد یا اگر استدلال شود که بیمه‌گر در این معامله مغبون شده است، با استفاده از خیار غبن، بیمه‌گر، تنها حق فسخ معامله را خواهد داشت.

ب- اهلیت طرفین

ماده ۲۱۱ قانون مدنی، شرایط اهلیت را چنین بیان می‌دارد: «برای اینکه متعاملین، اهل محسوب شوند باید بالغ، عاقل و رشید باشند». در قسمت دوم ماده ۲۳ قانون بیمه نیز، از اهلیت قانونی بیمه‌گذار بحث شده و در صورت فقدان اهلیت بیمه‌گذار، رضایت ولی یا قیم او را شرط اعتبار قرارداد دانسته است. از آنجاکه این دستور قانونی، به دنبال منع بیمه عمر شخص ثالث، بدون رضایت کتبی او بیان گشته است به نظر می‌رسد که منظور قانون‌گذار، اهلیت بیمه‌شده باشد نه بیمه‌گذار؛ زیرا در صورت فقدان اهلیت بیمه‌گذار، مورد از موارد بطلان قرارداد است که با اجازه قبلی یا لاحق ولی یا قیم، قابل تنفیذ نمی‌باشد. در غیر این صورت، این ماده مغایر با قواعد عمومی قراردادها خواهد بود. در مورد اهلیت بیمه‌گر، بر اساس ماده ۳۱ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری، علاوه بر شرایط سه‌گانه اهلیت (بلوغ، عقل، رشد)، داشتن مجوز رسمی بیمه‌گری، از سوی مراجع ذی‌صلاح الزامی است.

پ- موضوع مورد معامله

موضوع مورد معامله در قرارداد بیمه عمر، عبارت است از خطری که بیمه‌شده به خاطر آن، تحت پوشش بیمه‌ای قرار می‌گیرد. در قرارداد بیمه عمر به شرط وفات، خطر فوت بیمه‌شده در مدت معین و در بیمه عمر به شرط حیات، حیات بیمه‌شده، در مدت معین و در بیمه عمر مختلط، خطر فوت بیمه‌شده و نیز احتمال زنده ماندن او در مدت معین، به‌طور هم‌زمان، موضوع مورد معامله است. فقها نیز به این مسئله توجه داشته و معتقدند «در موضوع بیمه، شرط است که هم مورد بیمه، معین باشد مثلاً خانه، ماشین، کارمند و کارگر و هم نوع خطری که عقد بیمه برای آن واقع می‌شود باید معلوم باشد».^۱

۱ - موسوی خمینی، روح الله، البیع، ص، ۱

ت- مشروعیت جهت معامله

از عوامل مؤثر و مهم در مشروعیت هر قرارداد، داشتن انگیزه و هدف عقلایی برای انعقاد آن است. در قرارداد بیمه عمر، انگیزه و هدف اصلی از انعقاد قرارداد، رسیدن به آرامش و تأمین در برابر حوادث ناگوار زندگی است که انگیزه‌ای کاملاً مشروع به حساب می‌آید. البته قانون مدنی در ماده ۲۱۷، مشروعیت جهت معامله را تنها در صورتی که بدان تصریح شده باشد، لازم می‌داند.

۱-۷-۳-۱- شرایط اختصاصی انعقاد قرارداد بیمه عمر

الف- تعیین مدت قرارداد

تاریخ شروع و انقضای بیمه، باید دقیقاً در سند بیمه‌نامه معین گردد. طبق قاعده کلی که در بیمه‌های عمر معمول است، شروع بیمه‌نامه عمر، فوری، یعنی هم‌زمان با انعقاد قرارداد است اما در عمل چون بیمه‌گران، حق مطالبه حق بیمه، از طریق قضایی را ندارند برای آن‌که با خطر قبول تعهد، بدون دریافت لااقل اولین حق بیمه، مواجه نباشند، شروع اعتبار بیمه‌نامه را موکول به دریافت اولین حق بیمه می‌کنند.

ب- تعیین خطر مورد بیمه

خطر مورد بیمه در قرارداد بیمه عمر، باید در سند بیمه‌نامه معین گردد. در بیمه عمر به شرط حیات، احتمال زنده ماندن بیمه‌شده در مدت معین، در بیمه عمر به شرط وفات، فوت بیمه‌شده در مدت معین و در بیمه عمر مختلط، خطر مرگ و احتمال زندگی بیمه‌شده در مدت معین، خطر مورد بیمه را تشکیل می‌دهد. از آنجاکه خطر مورد بیمه، در قرارداد بیمه عمر، ارتباط مستقیمی با بیمه‌شده دارد، تعیین بیمه‌شده در بیمه عمر، ضرورت خود را نشان می‌دهد؛ به عبارت دیگر صدور بیمه‌نامه عمر، بدون ذکر نام بیمه‌شده، به نام حامل، ممنوع است؛ زیرا صدور چنین بیمه‌نامه‌ای، برخلاف اصول فنی و نقش بیمه عمر است و موجب جهل و غرر در قرارداد بیمه عمر خواهد شد.

پ- تعیین میزان حق بیمه و نحوه پرداخت آن

میزان حق بیمه و همچنین نحوه پرداخت آن، در سند بیمه‌نامه، تعیین می‌گردد. در رابطه با پرداخت حق بیمه، مسئله اختیاری بودن پرداخت حق بیمه از سوی بیمه‌گذار و ضمانت اجرای عدم

پرداخت اقساط حق بیمه قابل بررسی است. برخلاف سایر انواع بیمه، در بیمه عمر، پرداخت حق بیمه از طرف بیمه‌گذار، اجباری نیست (مشایخی، بیتا) و بیمه‌گر نمی‌تواند برای دریافت حق بیمه‌های معوق، از طریق دادگستری اقدام نماید. در این مورد اگر ضمانت اجرای خاص، در سند بیمه‌نامه معین گردد بر اساس حکم ماده ۱۰ قانون مدنی، قابل اجرا خواهد بود. درغیراین‌صورت، بر اساس رویه و عرف بیمه‌ای، ضمانت اجرای خاصی، برای بیمه‌گر در نظر گرفته می‌شود. بیمه‌گر در این صورت، برحسب مورد، حق تعلیق، تخفیف یا فسخ قرارداد را خواهد داشت.

- تعیین میزان سرمایه بیمه و نحوه پرداخت آن بر اساس ماده ۲۳ قانون بیمه ایران، مبلغ سرمایه بیمه، باید در سند بیمه‌نامه، دقیقاً معین گردد. این ماده مقرر می‌دارد: «در بیمه عمر یا نقص یا شکستن عضوی از اعضای بدن، مبلغ پرداختی بعد از مرگ یا نقصان عضو، باید به‌طور قطع در موقع عقد بیمه، بین طرفین معین شود...» همچنین نحوه پرداخت این سرمایه که می‌تواند به‌صورت یکجا یا مستمری انجام شود، باید در سند بیمه‌نامه مشخص گردد.

۱-۷-۳-۲- قرارداد بیمه عمر و عقود معین

در این مبحث، تفاوت‌ها و شباهت‌های قرارداد بیمه عمر، با چهار عقد معین مضاربه، صلح، هبه معوض و جعاله، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱- بیمه عمر و عقد مضاربه

برخی از فقها و دانشمندان اهل سنت و شیعه، با اندراج و انطباق قرارداد بیمه عمر تحت عنوان مضاربه، بر مشروعیت این قرارداد، فتوا داده‌اند. هرچند اکثر فقهای اهل سنت، بیمه عمر را در قالب عقد مضاربه، مشروع می‌دانند.^۱

اما در مقابل، برخی از فقها با آن مخالف بوده و تفاوت‌هایی بین قراردادهای بیمه عمر و عقد مضاربه قائل‌اند. قبل از پرداختن به این موارد، اشاره‌ای به نحوه انطباق عقد مضاربه با قرارداد بیمه عمر می‌شود:

بر این اساس بیمه‌گذاران در قرارداد بیمه، در حکم سرمایه‌گذارانی هستند که سرمایه (حق بیمه) را به‌صورت یکجا یا به‌صورت اقساط در اختیار بیمه‌گر، به‌عنوان عامل، قرار می‌دهند و بیمه‌گر با

۱ - عرفانی، توفیق، *قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران*، صص. ۹۱-۱۳۳.

سرمایه‌گذاری در راه‌های مشروع، بعد از کسر هزینه مخارج و سهم سود معین شده خود، سود حاصل شده را در بین سرمایه‌گذاران (بیمه‌گذاران) تقسیم می‌کند. در این قرارداد مقداری از سود حاصل شده، به عنوان تبرع، در حساب ویژه نگهداری می‌شود که از محل همین حساب، خطر مورد بیمه، جبران می‌گردد.^۱

به عبارت دیگر قرارداد بیمه با ادراج در عقد مضاربه و به عنوان شرط ضمن عقد مضاربه منعقد می‌گردد. در تکافل خانواده نیز که بدیلی برای بیمه عمر محسوب می‌شود، عقد مضاربه مهم‌ترین قالب برای انعقاد قرارداد است. در این قرارداد نیز از محل حساب ویژه، خطر مورد بیمه، جبران می‌گردد و در صورت فوت بیمه‌شده، قبل از پرداخت تمامی حق بیمه‌ها، حق بیمه‌های وصول نشده از محل حساب ویژه پرداخت می‌گردد و در واقع قرارداد به پایان می‌رسد. در صورت اتمام قرارداد تکافل، تمامی حق بیمه‌های دریافت شده و سود حاصل از آن‌ها، به بیمه‌گذار یا ذینفع معین شده، مسترد می‌گردد. از میان فقه‌های شیعه، موسوی خمینی، انعقاد قرارداد بیمه را در ضمن عقد مضاربه، صحیح دانسته و آن را نسبت به طرفین قرارداد، عقدی جایز معرفی کرده است؛ اما با در نظر گرفتن تفاوت‌های اساسی بین عقد مضاربه و قرارداد بیمه عمر، روشن می‌گردد که این دو قرارداد، کاملاً متفاوت از هم می‌باشند که به این موارد تحت عنوان ایرادات انطباق قرارداد بیمه عمر با عقد مضاربه اشاره می‌گردد.^۲

برخی از فقیهان عقد بیمه را منطبق بر عقد مضاربه می‌دانند. تقریباً در سی سال گذشته، اهل سنت در نظام بانکداری اسلامی برای انعقاد عقد بیمه از عقد مضاربه استفاده کرده‌اند؛ بدین صورت که بیمه‌گر و بیمه‌گزار در قرارداد مضاربه متعهد می‌شوند که هرگونه خسارتی که در متن قرارداد ذکر شده است از طریق مضاربه پرداخت شود. این قرارداد شبیه عقد بیمه است با این تفاوت که در عقد بیمه باید حق بیمه پرداخت شود ولی در عقد مضاربه حق بیمه از ناحیه مضارب به سرمایه اضافه می‌شود و در صورت بروز حادثه خسارت از سرمایه یا سود شرکت پرداخت می‌شود. در صورت عدم بروز حادثه، مضارب می‌تواند از پرداخت وجه مذکور خودداری کند.^۳

۱ - اوتویل ژان فرانسوا، بیمه عمر و سایر بیمه های اشخاص، ج ۲، ص ۲۵.

۲ - طوسی، ابو جعفر، المبسوط فی فقه الامامیه، ج ۳، ص ۱۶۹.

۳ - کریمی، آیت، کلیات بیمه، ج ۱۲، صص ۸-۴۱۷، ۵۲-۶.

- ایرادات انطباق قراردادهای بیمه عمر با عقد مضاربه

در عقد مضاربه، هدف اصلی از انعقاد عقد، تجارت و کسب سود برای طرفین است.^۱ اما در قراردادهای بیمه عمر هدف اصلی قرارداد، حداقل برای بیمه‌گذار کسب سود و تجارت نیست؛ زیرا در برخی از اقسام بیمه عمر، مانند «بیمه عمر به شرط فوت» در صورت زنده‌بودن بیمه‌گذار، در پایان مدت قرارداد، هیچ‌گونه نفع مادی عائد او نخواهد شد. عقد مضاربه از عقود جایز و قراردادهای بیمه عمر، نسبت به بیمه‌گذار جایز و نسبت به بیمه‌گر از عقود لازم تلقی می‌گردد. بنابراین در عقد مضاربه، با مرگ هر کدام از طرفین، عقد فسخ می‌گردد اما در قراردادهای بیمه عمر، چه‌بسا با مرگ بیمه‌گذار، تعهد بیمه‌گر شروع گردد. در عقد مضاربه، سرمایه از ملکیت مالک خارج نمی‌گردد و عامل در حکم وکیل مالک است.^۲ اما در قراردادهای بیمه عمر متعارف، حق بیمه‌های پرداخت‌شده توسط بیمه‌گذار، از ملکیت او خارج‌شده و به ملکیت بیمه‌گر در می‌آید.

در عقد مضاربه، مقدار سرمایه، باید مشخص باشد. حال اگر در قراردادهای بیمه عمر، حق بیمه‌های پرداختی توسط بیمه‌گذار را سرمایه در نظر بگیریم، مقدار آن عملاً مشخص نیست؛ زیرا تعداد حق بیمه‌ها، به عمر بیمه‌شده، بستگی دارد و طول عمر بیمه‌شده، به‌هیچ‌وجه مشخص و معلوم نیست.^۳

تجارت، شرط اصلی و اساسی مضاربه است، درحالی‌که در قراردادهای بیمه عمر، چنین شرطی وجود ندارد و بیمه‌گر حق بیمه‌های دریافتی را در هر راهی که سودآور باشد سرمایه‌گذاری می‌کند. ماده ۵۵۸ قانون مدنی، تحمل خسارت توسط مضارب را از جمله مبطلات عقد مضاربه بر شمرده است. در صورتی که در قراردادهای بیمه عمر، در صورت وارد آمدن هر گونه خسارتی، بیمه‌گر یعنی عامل آن را متحمل خواهد شد.^۴

۱ - شهید ثانی، *الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة*، ج ۴، ص ۲۱۱.

۲ - طوسی، ابوجعفر، *المبسوط فی فقه الامامیه*، ج ۳، ص ۱۶۹.

۳ - برهانیان، عبدالحسین، *بررسی مبانی بیمه در اسلام*، ج ۱، صص ۴۹۲، ۱۴۶.

۴ - همان، ص ۴۷۷.

۲- بیمه عمر و عقد صلح

برخی از فقها و حقوقدانان اسلامی، عقد بیمه را با عقد صلح مقایسه کرده و از راه انطباق عقد صلح با اقسام بیمه، بر مشروعیت آن نظر داده‌اند.^۱

- بررسی تطبیقی قراردادهای بیمه عمر با عقد صلح در مورد قراردادهای بیمه عمر، این تطبیق را می‌توان چنین بیان کرد: در این قراردادها، طرفین قرارداد، یعنی بیمه‌گر و بیمه‌گذار، بر این امر مصالحه می‌نمایند که بیمه‌گذار، مبلغی را به بیمه‌گر، پرداخت نماید و بیمه‌گر، تعهد می‌نماید که در صورت فوت بیمه‌شده در مدت تعیین‌شده در قرارداد، (بیمه عمر به شرط فوت) یا در صورت حیات او تا پایان مدت تعیین‌شده در قرارداد، (بیمه عمر به شرط حیات) یا در هر دو صورت، چه در صورت فوت و چه در صورت حیات او تا مدت تعیین‌شده در قرارداد (بیمه عمر مختلط)، مبلغ معینی را به بیمه‌گذار یا ذینفع معین‌شده در قرارداد، بپردازد. به نظر می‌رسد از نظر فقه و قانون مدنی، بر مصالحه فوق ایرادی وارد نیست و حتی قانون مدنی در ماده ۷۹۸، از نوعی صلح یاد می‌کند که شباهت زیادی به بیمه عمر دارد؛ در این ماده آمده است: «در عقد صلح ممکن است احد طرفین در عوض مال-الصلحی که می‌گیرد، متعهد شود که نفقه معینی همه‌ساله یا همه ماهه تا مدت معین تأدیه کند. این تعهد ممکن است به نفع طرفین مصالحه یا نفع شخص یا اشخاص ثالث واقع شود».

با این حال می‌توان گفت که هرچند قراردادهای بیمه عمر، در عمل به صورت مصالحه منعقد نمی‌گردند و متعاقدين در این قراردادها، در مقام انشاء عقد، بنا بر مصالح ندارند اما انعقاد قراردادهای بیمه عمر، در قالب عقد صلح نیز امکان‌پذیر است. همان‌طور که فقها ضمن اشاره به همین مطلب، بیمه را عقدی مستقل می‌دانند.^۲

عقد صلح از عقود مستقل است و به عقود دیگر بر نمی‌گردد و بیمه می‌تواند در قالب این عقد با تسالم بین بیمه‌گر و بیمه‌گزار مبنی بر پرداخت وجه بیمه به صورت اقساط یا نقد در مقابل تعهد بیمه‌گر نسبت به جبران خسارت واردشده نسبت به موضوع بیمه، انجام گیرد.

۱ - حلی، بحوث فقهیه. مؤسسه المنار، صص ۹-۳۸.

۲ - سبزواری، عبدالعلی، مهذب الاحکام، قم: دفتر آیه الله سبزواری، ج ۴، ص ۲۲۱.

۳- بیمه عمر و عقد هبه

برخی از فقها و دانشمندان حقوق اسلامی، از راه انطباق عقد بیمه با عقد هبه معوض بر مشروعیت همه اقسام بیمه نظر داده‌اند.^۱

- بررسی تطبیقی قراردادهای بیمه عمر با عقد هبه وجه تطبیق بیمه عمر با عقد هبه را می‌توان چنین بیان داشت: در این قراردادها بیمه‌گذار به‌عنوان واهب، مبالغی را به‌صورت اقساط یا به‌صورت یکجا (مال موهبه) به بیمه‌گر، به‌عنوان متب، پرداخت می‌کند و در ضمن عقد هبه، شرط می‌کند که اگر تا تاریخ معین، زنده بماند (بیمه عمر به شرط حیات) یا فوت کند (بیمه عمر به شرط وفات) یا در هر دو صورت، چه در صورت حیات و چه در صورت وفات تا تاریخ معین (بیمه عمر مختلط) بیمه‌گر مبلغی را به‌عنوان عوض به بیمه‌گذار یا ذینفع بیمه‌ای معین‌شده، پرداخت کند.

به نظر می‌رسد که بر این تطبیق، ایرادی وارد نباشد و حتی می‌توان گفت قراردادهای بیمه عمر نسبت به سایر اقسام بیمه، شباهت بیشتری با عقد هبه معوض دارند؛ زیرا در سایر اقسام بیمه، به دلیل لازم بودن عقد بیمه، بیمه‌گذار حق فسخ قرارداد و رجوع به مبالغ پرداختی و استرداد آن‌ها را ندارند، درحالی‌که در عقد هبه معوض، لزوم این عقد، منوط بر قبض عوض است؛ اما این ایراد بر قراردادهای بیمه عمر وارد نمی‌باشد؛ زیرا این قراردادها نسبت به بیمه‌گذار از عقود جایز و نسبت به بیمه‌گر، لازم تلقی می‌گردند.

بنابراین بیمه‌گذار، همانند واهب در عقد هبه معوض، قبل از پرداخت نفع بیمه‌ای توسط بیمه‌گر (عوض) و در طول قرارداد، می‌تواند قرارداد را فسخ و تقاضای بازخرید بیمه‌نامه از محل ذخیره ریاضی (که در اکثر قراردادهای بیمه عمر تشکیل می‌شود) داشته باشد؛ زیرا پرداخت حق بیمه در قراردادهای بیمه عمر، اجباری نیست.

با این حال برخی^۲ معتقدند، تفاوت‌هایی بین قرارداد بیمه و عقد هبه معوض، وجود دارد که آن‌ها را از همدیگر متمایز می‌سازد، از جمله اینکه:

- در عقد هبه معوض، ملازم‌های بین دریافت مال موهوبه و پرداخت عوض از سوی متب وجود

۱ - آقا تبریزی، میرزا جواد. توضیح المسائل، ج ۱، ص ۵۴۳.

۲ - برهانیان، عبدالحسین، بررسی مبانی بیمه در اسلام، ج ۱، صص ۴۹۲، ۴۹۶.

ندارد؛ یعنی متهم می‌تواند از پرداخت عوض خودداری کند و در این صورت عقد هبه باطل نمی‌گردد؛ درحالی‌که در قراردادهای بیمه عمر با پرداخت اولین قسط، از سوی بیمه‌گذار، در صورت وقوع خطر مورد بیمه، بیمه‌گر ملزم به پرداخت مبلغ بیمه است. در جواب این ایراد می‌توان گفت: قرارداد بیمه عمر، نسبت به بیمه‌گر، عقدی لازم محسوب می‌شود و شرط ضمن عقد این قرارداد، برای بیمه‌گر، لازم الوفاست. همان‌طور که فقها عمل به این شرط را واجب می‌دانند^۱، در این مورد معتقد است: «می‌توان قرارداد بیمه را با تمام اقسام آن، از باب عقد هبه معوض، تصحیح کرد و بر بیمه‌گر واجب است به شرط وفا کند و خسارت بیمه‌کننده را جبران کند»؛ بنابراین اگر بیمه عمر، در قالب عقد هبه معوض، منعقد گردد، ملازمه بین پرداخت حق بیمه، به‌عنوان مال موهوبه و عمل به شرط، یعنی پرداخت سرمایه بیمه، همچنان وجود دارد.

- تلقی که عرف و عقلاً از قراردادهای بیمه عمر دارند، غیر از تلقی آن‌ها، از هبه معوض است؛ زیرا اقدام به تملیک مجانی مال، اگرچه مشروط به عوض باشد، با اقدام به بیمه، کاملاً متفاوت است. در جواب به این ایراد نیز می‌توان گفت: مطمئناً تلقی عرف از بیمه عمر متعارف، غیر از تلقی آن‌ها از عقد هبه معوض است؛ اما مسئله این است که می‌توان قرارداد بیمه عمر را در قالب عقد هبه معوض، منعقد نمود و بر این انعقاد، هیچ ایرادی وارد نیست. همان‌طور که بسیاری از فقهای شیعه^۲ ضمن اشاره به استقلال قرارداد بیمه، انعقاد آن در قالب عقد هبه معوض را نیز صحیح می‌دانند.

برخی دیگر از فقها عقد بیمه را منطبق بر هبه معوضه می‌دانند، یعنی بیمه‌گذار در هر سال یا هرماه یا یکجا مبلغی را به رایگان تملیک بیمه‌گر می‌کند، با این شرط که در صورت بروز حادثه و خسارت به مال یا جان او بیمه‌گر وجه مذکور را به تملیک بیمه‌گذار یا خانواده‌اش درآورد.

۴- بیمه عمر و جعاله

- بررسی تطبیق بیمه و قراردادهای بیمه عمر با جعاله در مورد تطبیق عقد بیمه با جعاله گفته شده است: اگر بیمه‌گذار به‌عنوان جاعل، عقد بیمه را با بیمه‌گر به‌عنوان عامل معین، این‌گونه منعقد نماید که «اگر در طول مدت قرارداد، خطر مورد بیمه را در صورت وقوع، جبران نمایی، متعهد به پرداخت

۱ - خویی، ابوالقاسم، المسائل المتنبه، ج ۱، ص ۳۲۸.

۲ - قنوتی، جلیل، حقوق قراردادها در فقه امامیه، ج ۱، ص ۲۲۰.

مبلغ مندرج در قرارداد خواهم بود» عقد بیمه در قالب جعاله منعقد گشته است؛ زیرا که تعهد بیمه‌گر و اقدامات عملی دیگر از قبیل ایجاد نمایندگی و تعیین کارشناس و ... نزد عقلاً ارزشمند است و همین تعهد و اعمال، مورد جعاله قرار می‌گیرند. به همین دلیل برخی از اندیشمندان، عقد بیمه را مطابق با جعاله دانسته و از این طریق، به مشروعیت آن نظر داده‌اند. به همین ترتیب در مورد قراردادهای بیمه عمر نیز تعهد بیمه‌گر مبنی بر تأمین بیمه‌ای به‌عنوان عمل در مقابل ج (حق بیمه) قرار می‌گیرد؛ اما به نظر می‌رسد که این تطبیق به دلیل وجود تفاوت‌های اساسی بین قراردادهای بیمه عمر و جعاله، ممکن و صحیح نباشد. در ادامه به این تفاوت‌ها اشاره می‌گردد: قانون مدنی در ماده ۶۵۶، جعاله را عقدی جایز معرفی می‌کند، درحالی‌که بیمه عمر، نسبت به بیمه‌گذار جایز و نسبت به بیمه‌گر، لازم است. همچنین عقد جعاله، پس از انجام عمل، توسط عامل، عقدی لازم محسوب می‌شود، درحالی‌که بیمه عمر، برای بیمه‌گذار، همیشه عقدی جایز محسوب می‌شود.

در جعاله، عامل در برابر دریافت جعل، عملی را برای جاعل انجام می‌دهد. درحالی‌که در قراردادهای بیمه عمر، چنین تعهدی وجود ندارد و بیمه‌گر بدون اینکه عملی را انجام دهد، حق بیمه را دریافت می‌کند؛ به عبارت دیگر تعهد بیمه‌گر را نمی‌توان عمل محسوب کرد. در جعاله، عامل بعد از انجام عمل، مستحق جعل می‌شود، درحالی‌که در قراردادهای بیمه عمر، قبل از پرداخت اولین قسط حق بیمه، بیمه‌گر هیچ تعهدی ندارد. جعاله محدود به زمان خاصی نیست. ولی در قراردادهای بیمه عمر، زمان مشخص، برای پرداخت حق بیمه‌ها و نیز تحقق تعهد بیمه‌گر وجود دارد.

– عقد موالاة

برخی دیگر عقد موالاة را نوعی بیمه مسئولیت می‌دانند، زیرا در عقد موالاة شخصی که نسب او مجهول است دیگری را برای پرداخت خسارت حاصله از جنایتش ولی خود قرار می‌دهد و در مقابل، این فرد پس از فوت او وارث وی خواهد شد.

– ایرادات وارده بر قرارداد بیمه عمر

۱- بیمه عمر و ربا

منشاء این شبهه در قرارداد بیمه عمر، بیشتر بودن مبلغ سرمایه بیمه‌ای، نسبت به حق بیمه است. منتقدین به ربوی بودن قراردادهای بیمه عمر، نوع ربا در این قراردادها را ربای قرضی محسوب

می‌کنند. بر این اساس، وقتی بیمه‌گر ملتزم می‌گردد که مبلغی بیشتر از آنچه به‌عنوان حق بیمه دریافت کرده است به بیمه‌گذار بپردازد این مقدار اضافه، از قبیل مقدار اضافه‌ای است که در قرض ربوی دریافت می‌گردد. حتی برخی معتقدند ماهیت اصلی و اساسی این نوع بیمه‌ها رباست و بیمه، یک امر فرعی است.^۱ در جواب این ایراد می‌توان گفت: ماهیت قرض با ماهیت قرارداد بیمه عمر کاملاً متفاوت است. آنچه به‌عنوان حق بیمه از سوی بیمه‌گذار پرداخت می‌گردد هرگز در حکم قرض نیست تا مقدار اضافی سرمایه بیمه‌ای، شامل قرض ربوی گردد بلکه قرارداد بیمه عمر، عقد مستقلی است و تابع احکام و قواعد خاص خود است و چه بسا در این قرارداد در مقابل پرداخت حق بیمه، به دلیل عدم وقوع خطر مورد بیمه، هیچ مبلغی از سوی بیمه‌گر، پرداخت نگردد (بیمه عمر به شرط حیات بدون استرداد حق بیمه).

۲- بیمه عمر و قمار و شرط‌بندی

قمار و شرط‌بندی، عملی است که صرفاً، با اتکای به بخت و شانس و تصادف، موجب به دست آوردن مالی بلاعوض یا از دست دادن مالی بلاعوض می‌شود. در قرارداد بیمه عمر نیز فوت یا حیات انسان که امری اتفاقی است موجب به دست آوردن یا از دست دادن مالی بلاعوض، برای بیمه‌گر یا بیمه‌گذار می‌شود. وجود همین نکته مشترک، باعث شده که عده‌ای قمار و شرط‌بندی روی عمر دیگری را نسبت به قرارداد بیمه عمر مطرح کنند؛ اما با در نظر گرفتن جنبه گروهی بیمه برای بیمه‌گر و جنبه تضمینی و تأمین روحی بیمه برای بیمه‌گذار، حتی در صورت عدم وقوع خطر مورد بیمه، روشن می‌گردد که ماهیت بیمه عمر با قمار و شرط‌بندی کاملاً متفاوت است. علاوه براین، در برخی از اقسام قرارداد بیمه عمر، مانند بیمه‌های عمر مختلط و بیمه تمام عمر و بیمه‌های با استرداد حق بیمه، شبهه از دست دادن مال بلاعوض برای بیمه‌گذار منتفی است. از دیدگاه عرف و عقلا و از نظر انگیزه اقدام به بیمه و قمار و حتی از نظر تأثیر اقتصادی نیز، این دو مورد کاملاً از هم متمایز می‌باشند.

۳- بیمه عمر و تعلیق

منظور از تعلیقی بودن قراردادهای بیمه عمر، از سوی منتقدین، تعلیق در اثر قرارداد است؛ زیرا در این

۱ - مطهری، مرتضی، *ربا به ضمیمه بیمه*، ج ۱، صص ۸-۳۰۶

قراردادها اثر اصلی عقد که عبارت است از پرداخت نفع بیمه‌ای به بیمه‌گذار یا ذینفع بیمه‌ای، به امر دیگری که عبارت است از فوت یا حیات بیمه‌شده در مدت معین، معلق است. منشاء این ایراد، در قراردادهای بیمه عمر، معلق بودن تحقق تعهد بیمه‌گر، مبنی بر پرداخت نفع بیمه‌ای به ذینفع، بر فوت یا حیات بیمه‌شده در مدت معین است؛ اما فقها و حقوق‌دانان تنجیر در عقود را به‌طور مطلق، معتبر نمی‌دانند.

فقه‌های امامیه^۱ در مورد صحت عقد معلق اختلاف نظر دارند و حقوق‌دانان تنها تعلیق در انشاء را مبطل عقد می‌دانند.^۲ قانون مدنی در ماده ۱۸۴، از عقد معلق به‌عنوان عقدی صحیح در کنار سایر عقود نام‌برده است و در فقه اسلامی از عقود معلق، مانند وصیت، نذر، عهد و ... نام‌برده شده است. بر این اساس ایراد تعلیق بر قراردادهای بیمه عمر وارد نمی‌باشد. هرچند تعلیق در اثر قرارداد نیز شامل همه قراردادهای بیمه عمر نمی‌باشد و در بیمه تمام عمر و بیمه‌های عمر مختلط این تعلیق در عمل به صفر می‌رسد.

۴- غرر در بیمه عمر

غرر عبارت است از این‌که عوضین در هر معامله معوض، در معرض خطر باشد، یعنی احتمال نابودی آن از نظر عرف و عادت مورد التفات باشد. حال اگر عوضین در قراردادهای بیمه عمر را حق بیمه و سرمایه بیمه‌ای در نظر بگیریم، جهالت در عوضین قراردادهای بیمه عمر راه می‌یابد و به خاطر این جهل، معامله غرری می‌گردد. هرچند در بیمه‌نامه‌های عمر، مقدار حق بیمه و سرمایه بیمه‌ای مشخص است، اما غرری بودن قراردادهای بیمه عمر از آنجا ناشی می‌شود که این قراردادها، از قراردادهای احتمالی محسوب می‌شوند؛ یعنی خطر مورد بیمه در این قراردادها (حیات بیمه‌شده یا فوت او)، امری احتمالی است؛ زیرا احتمال دارد بعد از پرداخت تنها اولین قسط از اقساط حق بیمه، خطر مورد بیمه به وقوع بپیوندد و در مقابل احتمال دارد که بعد از پرداخت همه اقساط حق بیمه، خطر مورد بیمه، تحقق پیدا نکند. همین امر باعث مجهول شدن مقدار حق بیمه و سرمایه بیمه‌ای می‌شود. لذا به خاطر جهل مزبور در قراردادهای بیمه عمر و به‌طور کلی در همه اقسام بیمه، ایراد غرری بودن بر این

۱ - نائینی، محمدحسین. *منیه الطالب فی حاشیه المکاسب*، چ ۱، ۷۰-۱۱۷ صص

۲ - شهیدی، مهدی، *تشکیل قراردادها و تعهدات*، چ ۶، صص ۷۳، ۵۶.

قراردادها از سوی برخی فقها^۱ وارد شده است.

۵- بیمه عمر و ضمان مالم یجب

ضمان مالم یجب، یعنی ضامن شدن نسبت به تعهدی که هنوز به وجود نیامده و سبب آن تحقق نیافته است. این شبهه بر قراردادهای بیمه‌ای از آنجا وارد می‌شود که بیمه‌گر، متعهد می‌شود خطر مورد بیمه را که هنوز محقق نشده، جبران نماید. در جواب این ایراد می‌توان گفت: اولاً در صورتی بیمه از مصادیق ضمان مالم یجب خواهد بود که بیمه‌گر انشاء تعهد فعلی نسبت به جبران خطر مورد بیمه نماید اما از آنجا که در قراردادهای بیمه‌ای، انشاء تعهد بعدی، یعنی تعهد پس از وقوع خطر مورد بیمه، صورت می‌گیرد، بنابراین بیمه به هیچ وجه مصداق ضمان مالم یجب نخواهد بود.^۲ دوماً دلیل شرعی از کتاب و سنت بر بطلان ضمان مالم یجب در دست نیست و ادعای اجماع بر ضمان مالم یجب ناتمام است.^۳

۱-۷-۴- ماهیت بیمه

از نظر فقهی اهمیت بیمه، ماهیتی کاملاً عقلانی است و همچنین عقلانی بودن آن منشأ این قضیه شده است که عقلاً عالم در همه اصناف مختلف مانند رانندگی، تجاری و..... در صدد برطرف کردن نگرانی‌های احتمالی از وقوع حوادث باشند این نگرانی ایجاب کرده که افراد به سراغ بیمه بروند و مال خودشان را بیمه کنند. سازمان بیمه این نگرانی‌ها را با دریافت مبلغی از بین می‌برد و خاطر اشخاص طالب بیمه را اسوده میکند تا اگر حادثه پیش بیاید تا حد خاصی خسارت را جبران نماید گاهی صد درصد خسارت را جبران می‌کند و گاهی کمتر

- عقلایی بودن عقد بیمه در حقوق اسلامی

در حقوق اسلامی عقل و سیره عقلاً یکی از منابع حقوق شمرده می‌شود و گاهی قاعده معروف «حکم به العقل به حکم به الشرع» نیز موید اهمیت دلیل عقد در فقه اسلامی و سیره عقلاً نیز عبارت از رویه عملی خردمندان اعم از مسلمین و غیر آن بوده است و در صورتی دارای اعتبار است که

۱ - عرفانی، توفیق، *قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران*، ج ۲، صص. ۹۱-۱۳۳.

۲ - همان، ص ۱۲۴.

۳ - کاتوزیان، ناصر. *دوره مقدماتی حقوق مدنی اعمال حقوقی: قرارداد ایقاع*، ج ۹، صص ۴۱-۱۳.

کاشف از رضایت شارع باشد.^۱

عقل و سیره عقلا در فقه اسلامی از آن چنان اهمیتی برخوردار است که نه تنها به عنوان چهارمین دلیل استنباط احکام اسلامی در فقه شیعه یاد می‌شود بلکه عده‌ای از فقها معتقدند که تعدای از ادله استنباط احکام مانند اصل برائت، اباحه، استحسان زیر مجموعه عقل می‌باشد.^۲

بنابر این چنانچه قرار دادها و معاملات متداول در هرزمان مورد پذیرش عقلا قرار گرفته باشد خواه این قرار داد بین دو فرد باشد در صورتی که اصول شرعی رعایت شده باشد از نظر شرعی صحیح و بلا اشکال است.

اگر گفته شود برای صنعت فراگیر بیمه چه جایگزینی دارد باید سخت گفت دین مرقی انسان ساز اسلام از اوایل ورود میان جامعه و در بدو تاسیس نظام اجتماعی بدون تاثیر از هیچ قانون غیر اسمانی در فکر تضامن، تکامل و جبران خسارت و مقابله با ریسک و تعاون همگانی بوده و در خصوص خود اعم از قرآن و سنت بدون نیاز به استنباط مجتهدین به این نتیجه رسیده است.

- قرآن

وقتی دین اسلام پا به عرصه وجود گذاشت جز در موارد معدودی، قرار دادهای مرسوم و متداول و عرفی موجود در بین مردم را به رسمیت شناخت، ایات متعددی در رابطه با لزوم وفای به عهد و قرار دادها نازل شد و اخبار احادیث منقول از معصومین (ع) نیز پای بندی به قرار دادها و تعهدت را تاکید نموده است که از جمله ایات می‌توان به ایات شریفه:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾^۳

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ﴾^۴

﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ﴾^۵

﴿تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾^۶

۱ - جعفری لنگرودی، محمد جعفری، *دانشنامه حقوقی*، ج ۲، ص ۶۲.

۲ - گرجی، علی اکبر، *مجموعه تعلیقات*، ج ۲، ص ۶۳.

۳ - سوره مائده، آیه ۱.

۴ - سوره نساء، آیه ۲۹.

۵ - سوره اسراء، آیه ۳۴.

۶ - سوره مائده، آیه ۲.

اکثر فقهای اسلامی براین عقیده اند که الف و لام کلمه «العقود» استغراقی است و افاده عموم می‌کند و منظور از آن فقط معاملات و قرار دادهای مرسوم در زمان شارع نبوده بلکه شامل هر نوع معامله و قرار دادی می‌باشد که بین مردم رایج و شایع است. بنابراین "افوا بالعقود" قرار داد بیمه را نیز که یکی از عقود مستحدثه و جدید می‌باشد و صراحتاً مورد نهی واقع نگردیده است شامل خواهد شد و اشکالی در مشروعیت آن وجود نخواهد داشت. فقیه بزرگواری همچون مرحوم ایت الله نائینی عقیده دارد که برای صحت معاملات مستحدثه‌ای مانند بیمه، که در زمان شارع وجود نداشته است. عمومات "افوا بالعقود" کافی است.^۱

و میرزای قمی نیز عقیده دارد که حمل ایه مذکور برای کلیه قرار دادهای اولی به نظر می‌رسد. اعم از اینکه از عقود به وجود آمده بین مردم باشد و یا از عقود متداول در فقه.^۲

امام خمینی نیز بانگرفشی عمیق می‌فرماید تردیدی نیست که ایه افوا بالعقود کلیه قرار دادهای مرسوم در بین مردم را که عرفاً عنوان عقد بر آنها اطلاق می‌شود، شامل می‌گردد بنابراین هر نوع توافقی که عرفاً عقدنامه نامیده می‌شود را شامل می‌گردد.^۳

بنابراین هر نوع توافقی که عرفاً عقد نامیده می‌شود و مخالفتی با موازین شرعی ندارد مشمول عموم و اطلاعات ایه مذکور خواهد بود.

- سنت

عده‌ای از فقها نیز با تأکید بر استقلال بیمه و به استناد «المؤمنون عند شروطهم و افوا بالعقود»، بر لزوم آن تأکید کرده‌اند. عقد بیمه (التأمين)، عقدی مستقل است و صلح یا هبه معوضه نمی‌باشد، حتی می‌توان آن را ضمانت نیز به شمار آورد. از باب ضمان عهده هم به شمار نمی‌آید، بلکه از باب التزام به جبران خسارت است. اگر چه ممکن است به صورت صلح و هبه معوضه و ضمان معوض هم واقع شود. عقد بیمه، در هر نوعی صحیح و عقدی لازم است و برای هیچ یک از طرفین، حق فسخ آن وجود ندارد، مگر به صورت اقاله.^۴

۱ - جعفری لنگرودی، محمدجعفر، *تأثیر اراده در متون مدنی*، ص ۱۲۵.

۲ - ابوالقاسم بن الحسن المیلانی، معروف به میرزای قمی، *جامع النشأت*، مجموعه استفتائات، ص ۲۵۸-۲۵۹.

۳ - خمینی، روح الله، *تحریر الوسیله*، ج ۲، ص ۶۰۹.

۴ - موسوی خمینی، سید روح الله، *تحریر الوسیله جز الثانی*، ص ۶۰۹.

فقه‌های شیعه همواره کوشیدند اند که برای رفع مشکل فقهی بیمه به مدد اجتهاد و بایاری از ادله استنباط و احکام و راه حل‌هایی بیابند و مشروعیت آن را توصیه کنند و برای اثبات مشروعیت به دلایلی که در بالا ذکر شده است استفاده می‌کنند. عده‌ای معتقدند بیمه، یکی از انواع هبه معوضه است و گویند: بیمه و کلیه اقسام آن از باب عقد هبه معوضه است. بدین معنی که بیمه شده، مبلغی را سالانه، ماهانه یا یکجا به بیمه‌گر هبه می‌کند و در ضمن عقد هبه، با بیمه‌گر شرط می‌کند که در صورت وقوع هر نوع خسارتی که در بیمه نامه ذکر شده، بیمه‌گر آن را جبران کند و بر بیمه‌گر نیز واجب است به این شرط عمل نموده و خسارت بیمه‌کننده را جبران نماید.^۱ عده‌ای دیگر از فقه‌ها معتقدند که بیمه، ماهیت، جعاله دارد و می‌گویند که قرار داد بیمه جانی و مالی، در صورتی صحیح است که متعهد یا بیمه‌گر کاری انجام دهد که عقلایی، مشروع و دارای ارزش مالی باشد. اخذ وجه در این خصوص جایزه بوده و منطبق بر قرار دادی است که جعاله نامیده می‌شود.^۲ و همچنین طبق اصل ازادی اراده از آن به عنوان اصل حاکمیت اراده و یا اصل ازادی قراردادهای نیز یاد می‌شود. یکی از اصول پذیرفته شده در حقوق اسلامی حقوق در اکثر کشورهای جهان می‌باشد. و از آن جایی که "ماده ۱۰ قانون مدنی" قراردادهای خصوصی را مادامی که مخالف مَر قانون نبوده و مخالف نظم عمومی و اخلاق حسنه نباشد در بین طرفین قرار داد لازم الاجرا می‌داند. عقد بیمه را که با رضایت توافق و اعمال حاکمیت طرفین منعقد می‌گردد شامل می‌گردد.

و در واقع نویسندگان قانون مدنی با تصویب ماده ۱۰ قانونی مدنی اصل حاکمیت اراده را که ریشه فقهی دارد به طور رسمی وارد حقوق ایران نموده اند و حتی ماده ۵۰ اعلامیه حقوق بشر مصوب ۱۷۸۹ میلادی نیز تقریباً ترجمه حدیث "کل شیء مطلق حتی یرید من نهی" که از دلایل محکم اصل ازادی اراده می‌باشد مقرر می‌داند که (هرآنچه ممنوع نباشد مجاز است) و ماده ۱۱۳۴ قانون مدنی فرانسه نیز می‌گوید قرار دادهایی که مطابق قانون منعقد شده باشد به منزله قانون است پس همانطور که در قانون لازم الاجراست. قرار دادهای خصوصی ناشی از اراده طرفین نیز لازم الاجرا می‌باشد.^۳ بنابراین می‌توان گفت اصل ازادی اراده نشأت گرفته از اصل اباحه می‌باشد و اساس اصل اباحه

۱ - خویی، ابوالقاسم، توضیح المسائل، ص ۸۷۲.

۲ - حکیم، سید محسن، منهاج الصادقین، ج ۲، ص ۴۲.

۳ - صفائی، سید حسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی، حقوق تعهدات، ص ۵۰.

این است که آنچه از معاملات که سابقه در اسلام نداشته و نصی در قران و سنت بر حرمت آن وجود ندارد جایز می‌باشد و فقها نیز از این اصل برای اثبات مشروعیت عقود بی نام استفاده کرده‌اند. عقد بیمه نیز از جمله عقود است که به استناد اصل ازادی اراده و عقدی مشروع و صحیح است.

۱-۷-۵- نظم عمومی

مفهوم نظم عمومی برحسب گذر زمان تغییر میکند و از جامعه به جامعه دیگر نیز متفاوت است. نظم عمومی مفهومی نسبی است و چیزی ممکن است در یک زمان از مصادیق مخالفت با نظم عمومی به حساب می‌آید. ولی در زمان دیگر مفهوم عکس آن برداشت شود مانند نظام برده داری کما اینکه مفهوم نظم عمومی تحت شرایط سیاسی و اقتصادی و دیگر موارد ممکن است در یک جامعه و در یک زمان ولی بین دو گروه مختلف نیز فرق میکند. امروز نظم عمومی چهره جدیدی پیدا کرده است. برای مثال مسائلی که راجع به بهداشت و نظام سلامت جامعه است را جز مصادیق برشمرد. اگرچه اصطلاح نظم عمومی مولود عقود انقلابی فرانسه می‌باشد اما روح آن از قدیم وجود داشته است و در حقوق رم تعریقی از نظم عمومی ارائه نشده است از قرن دهم میلادی افکار قضایی رومیان رو به تکامل گذاشته است و اخلاق حسنه در حقوق رم پدیدار گشت و اروپاییان آن را از حقوق روم به ارث بردند. در حقوق اسلام بیشتر با عنوان مصالح عامه به کار رفته است. نظم عمومی در حقوق جدید یکی از ضروریات حقوقی است و جنبه جهانی یافته است و نظم عمومی برای حراست از تاسیسات حقوقی یکی جامعه به وجود آمده است. دراین که نظم عمومی قابل تعریف است یا نه بین حقوق دانان اختلاف پدید آمده است. مخالفین تعریف آن می‌گویند هر مسئله‌ای باید در مورد زمان خودش و باتوجه به اوضاع احوال حاکم بر آن روش روشن ساخت موافقین تعریف نیز نظریه واحدی ارائه نکرده اند. اما می‌توان گفت نظم عمومی نظامی است که حسب اقتضای طبیعت زندگانی جمعی وجود دارد. نظم عمومی در ماده ۶ کد ناپلئون آمده و ازان جا قانون مدنی ایران در قالب سواد ۹۵۷ و ماده ۶ قانون این داد رسی مدنی وارد شده است در تمامی تعاریف نظم عمومی، منافع جامعه لحاظ شده است قرار دادهای خصوصی افراد تا آنجا دارای ارزش و اعتبار است که به نظم عمومی آسیبی وارد نکند.

۱-۷-۶- اخلاق حسنه

اخلاق حسنه در حقوق رم پدید آمد و اروپاییان آن را از حقوق رم بر شمردند در حقوق اسلام مصالح عموم هم به کار رفته است اگرچه اخلاقیات قرار دادهای و تعهدات مانند سایر مفاهیم اخلاقی بیشتر امور فطری و مشترک هستند اما برخی از مصادیق آن تحت تاثیر نظریه مطلق یا نسبی بودن اخلاق ممکن است در جوامع مختلف دچار تغییرات اساسی گردد. حقوق دانان به واسطه رابطه تنگاتنگ مفاهیم نظم عمومی و اخلاق حسنه، گاهی اخلاق حسنه را مفهومی مستقل و زمانی جزو نظم عمومی به شمار آورده بودند. در تعریف این مفهوم نیز اختلاف نظر وجود داد. شاید بتوان گفت اخلاق حسنه یک مفهوم طبیعی است چون قواعد اخلاقی ذاتا و طبیعتا وجود دارد و انسان به مقتضای طبیعت اصول طبیعی مانند حسن نیت، تربیت فرزند، احترام به عدالت را رعایت میکند، بنابراین اخلاق حسنه عبارت است از دسته‌ای از اعتقادات عمومی که بیرون از قلمرو حقوق، اعم از قانون یا عرف و عادت هم در خارج نفسیات محض وجود دارد و در عین حال برای تنظیم زندگانی جامعه و وصول به مقاصد اجتماعی با حقوق همکاری می‌نماید. در نتیجه عقد منشا اثر است اگر مخالف قانون و اخلاق حسنه نباشد. قرار داد تا جایی ناقد است که خلاف نظم عمومی و اخلاق حسنه نباشد.

۱-۷-۷- تعریف بیمه اتکایی

بیمه اتکایی قراردادی است که از طریق آن بیمه‌گر اولیه که در ابتدا قرارداد بیمه را صادر کرده است تمام یا بخشی از خسارت بالقوه مرتبط با آن بیمه را به بیمه‌گر دیگری (که بیمه‌گر اتکایی خوانده می‌شود) منتقل می‌کند.^۱

بیمه اتکایی یکی از مهم‌ترین نوع بیمه در مراودات و مبادلات اقتصادی بزرگ داخلی و یکی از ضروری‌ترین پشتیبان مالی در فعالیت‌ها و معاملات تجاری و بازرگانی بین‌المللی و در بین کشورها و شرکت‌هاست که در سال‌های اخیر توجه بسیار زیادی به آن در دو سطح داخلی و بین‌المللی شده است. البته اهمیت و توجه به بیمه اتکایی در کشورهای مختلف متفاوت بوده است که این موضوع

۱ - موسویان، سید عباس و همکاران، «*اوراق بیمه اتکایی اسلامی جهت انتقال ریسک در صنعت نفت*»، دو فصلنامه علمی

پژوهشی تحقیقات مالی اسلامی، ۱۳۹۴، سال چهارم، شماره ۲، بهار و تابستان، ص ۸.

متأثر از بستر و موقعیت ایجاد آن، پذیرش آن توسط کشورها و نیز بهره‌مندی از آن و شناخت ارزش و اهمیت آن توسط کشورها بوده است ازاین‌رو به تبع و با توجه به اینکه این نوع از بیمه در وهله اول در کشورهای اروپایی و آمریکایی ایجاد و در آنجا رونق گرفت و به تبع تحول آن در این کشورها به نسبت دیگر کشورهای موجود در جهان بیشتر و بهتر بوده است و قواعد و قوانین مربوط به آن نیز در کشورهای مختلف و متفاوت است.

در رابطه با این نوع بیمه، تعریف آن، ارزش و اهمیت و کاربرد آن و دامنه و حوزه شمولیت آن در دو حوزه نظری و عملی تعاریف و اقدامات بسیاری صورت گرفته است و در رابطه با حوزه‌های تحت پوشش این بیمه و ابعاد موضوعی آن نیز اقدامات و فعالیت‌های مختلفی انجام شده است. این بیمه هم در حوزه نظری مورد بحث و بررسی کارشناسان و نظریه‌پردازان قرار گرفته است تا اهمیت و ارزش آن و نیز تعاریف و تحدید چارچوب و دامنه شمول آن ارزیابی و تعیین گردد و هم در حوزه عملی توسط نهادها، سازمان‌ها، شرکت‌ها و حتی دولت‌ها اقدامات مختلفی در راستای بسط و گسترش آن انجام شده است. ازاین‌رو به‌منظور آشنایی با این نوع بیمه و ارزش و اهمیت آن و نیز در رابطه با مطالعات صورت گرفته در رابطه با این نوع بیمه در این فصل و اقدامات عملی و سیر تحول آن در ایران و اتحادیه اروپا در فصول بعدی به‌صورت اجمالی مباحث مذکور مرور خواهد شد.

پیش از پرداختن به ارائه تعریف در رابطه با بیمه اتکایی ضروری است که عوامل ایجاد بیمه اتکایی مورد بررسی قرار گیرد. با رونق صنعت بیمه در کشورهای مختلف و در سطح بین‌المللی، افزایش تعداد شرکت‌های بیمه‌ای و افزایش فعالیت‌های آنان از یک‌سو و استقبال و افزایش بیمه‌شوندگان نظیر دولت‌ها، نهادها و شرکت‌ها و اشخاص حقیقی و حقوقی و ... از سوی دیگر دو تحول عظیم در صنعت بیمه رخ داد. یکی افزایش تعداد شرکت‌ها و نهادهای بیمه‌گذار در سطح داخلی و بین‌المللی و افزایش درآمد آن و دوم، افزایش میزان ریسک شرکت‌های بیمه‌گذار و افزایش خطرات و زیان‌های اقتصادی که در بسیاری از موارد هزینه‌ها و خسارت‌های بسیار بالای را متحمل شده و بسیاری از این شرکت‌ها را با ورشکستگی و مشکلات عدیده اقتصادی روبرو نمود. افزایش قدرت ریسک شرکت‌های بیمه‌ای و افزایش میزان هزینه‌های آنان پس از آنکه تصمیم گرفتند که افراد حقیقی و حقوقی را در برابر خطرات طبیعی تحت پوشش قرار دهند صدچندان شد و نگرانی‌های بسیار زیادی

را برای این شرکت‌ها به وجود آورد. با وقوع مرحله اول بحران‌های طبیعی که تحت پوشش بیمه قرار گرفته بود شرکت‌های بیمه‌گذار با حجم عظیمی از خسارت‌ها و مبالغ هنگفتی که متعهد به پرداخت آن بودند روبرو شدند و این موضوع به عنوان یکی از عوامل در جهت انجام برخی اقدامات و ارائه راهکارهای حمایتی به منظور کاهش هزینه‌ها مطرح شد.

از این رو برخی از اقدامات شرکت‌های بیمه‌ای برای تقسیم هزینه‌ها و خسارت‌های کلان در بین شرکت‌های مختلف بیمه‌ای و یا تعیین سقف خسارت توسط برخی از این شرکت‌ها اگرچه تا اندازه‌ای حجم سنگین خسارات را کاهش می‌داد، اما راه حل نهایی برای برون رفت از وضعیت موجود نبود.

چرا که این اقدامات از یک سو موجب کاهش سود شرکت‌ها به واسطه عدم پذیرش برخی از متقاضیان بیمه شده بود و از سوی دیگر همچنان تعهدات مربوط به خسارت‌های وارد شده بسیار زیاد بود. از این رو بستر برای ایجاد شرکت‌های بیمه‌گذار اتکایی یا بیمه مجدد فراهم شد و اقدامات و فعالیت برای تأسیس چنین شرکت‌های رو به افزایش نهاد. اندیشه تأسیس شرکت‌های بیمه‌ای ابتدا در خود شرکت‌های بیمه‌گذار به وجود آمد و اولین شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی توسط شرکت‌های بیمه صادرکننده بیمه اتکایی ایجاد شد. این نوع از بیمه در ابتدا در قرن هجدهم و در کشورهای اروپایی ایجاد و گسترش پیدا کرد تا اینکه در سال ۱۸۶۴ میلادی عملاً مقررات متعدد در این زمینه تدوین شد. از این رو سال ۱۸۶۴ نقطه عطفی در صنعت بیمه اتکایی بود.^۱ بنابراین می‌توان گفت که صنعت بیمه به طور کلی و صنعت بیمه اتکایی در پی سرمایه‌گذاری‌های بزرگ و اقتصاد و تجارت‌هایی که دارای ریسک بسیار بالایی بودند و سرمایه و منابع مالی با حجم بسیار بالایی در آن در گردش بود به وجود آمد. آنجایی که سرمایه‌گذاران و تجار برای حمایت از سرمایه و منابع مالی خود نیازمند یک حامی و پشتیبان بودند که در صورت بروز خطرات و از دست دادن سرمایه خود بتوانند به نوعی تمام یا بخشی از سرمایه ازدست‌رفته خود را بازیابند همچنین شرکت‌های بیمه‌گذار نیز با توجه به اینکه درصد خساراتی که می‌پرداختند در مقایسه با درصد و میزان حق بیمه‌ای که دریافت می‌کردند به سمت گسترش صنعت بیمه و در سطحی وسیع‌تر بیمه اتکایی روی آوردند. این روند در کشورهای اروپایی به واسطه اینکه محل تجارت‌های بزرگ و معاملات و مبادلات اقتصادی زیادی بود برای

۱ - علوی و همکاران، «بیمه اتکایی در ایران»، مجله میزگرد، ۱۳۷۷، تابستان، ص ۵.

نخستین بار رخ داد و در این کشورها بود که صنعت بیمه و بیمه اتکایی ظهور و گسترش یافت. در رابطه با ایجاد بیمه اتکایی ذکر این نکته نیز دارای اهمیت است که با افزایش خطرات و ریسک‌های مختلف و افزایش خسارات و زیان‌های متعدد و پرحجم و برخی اقدامات شرکت‌های بیمه‌ای که پیش‌تر اشاره شد، امکان جبران این خسارات ممکن نبود بنابراین شرکت‌های بیمه‌ای با توجه به توان مالی و ظرفیت اقتصادی خود بخشی از ریسک را نگهداری و مازاد آن را به شرکت دیگری واگذار می‌کردند و شرکت دوم نیز مازاد آن را به شرکت دیگری واگذار می‌کرد.^۱ این موضوع پس از گذشت سال‌ها و دهه‌ها موجبات رشد و توسعه سریع این صنعت را رقم زد و شرکت‌ها و نهادهای مختلفی درصدد ارائه خدمات بیمه‌ای به فعالیت پرداختند و از سوی دیگر نیز تجار و سرمایه‌گذاران نیز با پرداخت درصد کمی از منابع مالی خود سرمایه خود را تضمین می‌نمودند. از این طریق شرایط برای ایجاد بیمه مجدد یا بیمه اتکایی فراهم شد. بیمه اتکایی باوجود این که یک نوع بیمه محسوب می‌گردد و در برخی حوزه‌ها مخصوصاً در حوزه نظری نقاط مشترک و یکسانی با بیمه‌های اولیه دارد اما به واسطه نوع فعالیت و شیوه قراردادی آن‌ها دارای تعریفی متفاوت و کارکرد و فعالیتی متفاوت با بیمه‌های اولیه است. در رابطه با مفهوم بیمه اتکایی یا بیمه مجدد تعاریف متعدد و مختلفی وجود دارد و در رابطه با مفهوم آن بین اندیشمندان و محققین اختلاف نظر وجود دارد. همچنین علاوه بر اختلاف نظر در مفهوم بیمه اتکایی در رابطه با دامنه شمول و چارچوب عملی و بسترها و حوزه‌هایی که می‌تواند در قالب این بیمه فعالیت کنند و یا تحت پوشش این بیمه قرار گیرد نیز اختلافات زیادی وجود دارد که هر کدام از این تعاریف بخش و یا موضوعی را نسبت به موضوع یا بخش دیگری از ارزش و اهمیت بیشتری برخوردار دانسته‌اند. باین حال جدای از اختلاف نظرهای متعدد، بیمه اتکایی یعنی: یک معامله مالی که توسط آن، ریسک از یک شرکت بیمه (بیمه‌گر و گذارنده) در مقابل پرداخت حق بیمه اتکایی به یک شرکت بیمه اتکایی (بیمه‌گر اتکایی) انتقال می‌یابد.^۲ همچنین بیمه اتکایی یعنی بیمه‌ای که به موجب آن، تعهدات بیمه‌گری به بیمه‌گر دیگری منتقل می‌شود. بیمه اتکایی در ساده‌ترین مفهوم به معنای توزیع جهانی ریسک است.^۳ بیمه اتکایی روشی است که صنعت بیمه به جهت پراکندگی ریسک‌هایش که از بیمه‌شدگان تقلیل کرده است،

۱ - همان، ص ۶.

۲ - وهره‌ا، ردفو، *بیمه از منظر بانک جهانی*: معرفی بیمه اتکایی، ترجمه نوشین تقی ختایی، ص ۷.

۳ - کارتر، رابرت لوئیس، *بیمه اتکایی*، ترجمه هادی دستباز، تهران: ص ۶۸.

استفاده می‌کند؛ بنابراین خسارت بیمه بین شرکت‌های بیمه پخش می‌شود و هیچ شرکتی مسئولیت سنگین مالی ناشی از پوشش دادن به بیمه‌شدگان را به‌تنهایی تحمل نمی‌کند. خسارات سنگین و حوادث فاجعه‌آمیز طبیعی که برای یک بیمه‌گر به‌تنهایی می‌تواند سنگین باشد با بیمه اتکایی می‌شود به بهترین نوع پوشش داده شود.^۱ در تعریفی دیگر بیمه اتکایی یعنی؛ بیمه اتکایی نوعی بیمه است که در آن شرکت‌های بیمه که خود بیمه‌گر بیمه‌نامه‌های مختلفی هستند خود را در مقابل خسارات احتمالی که بیمه‌نامه‌ها دچار آن می‌شوند نزد شرکت بیمه دیگری بیمه می‌کند.

نمونه قرارداد بیمه اتکایی: بیمه سامان با مونیخ ری

قرارداد شرکت بیمه سامان با شرکت مونیخ ری

برای اولین بار پس از انقلاب اسلامی ایران شرکت بیمه سامان موفق به عقد قرارداد اتکایی با شرکت مونیخ ری در حوزه بیمه های زندگی شد. در حال حاضر شرکت بیمه سامان تنها شرکت بیمه ایرانی دارای قرارداد در حوزه بیمه های زندگی با یک شرکت بیمه اتکایی بین المللی می باشد.

در این قرارداد ریسک خطر فوت و پوشش های اضافی بیمه نامه های عمر و تشکیل سرمایه (فوت حادثی، ازکارافتادگی حادثی، امراض خاص، معافیت از پرداخت حق بیمه و درآمد ازکارافتادگی) تحت پوشش شرکت مونیخ ری قرار می گیرد.

در این قرارداد کلیه بیمه نامه های صادره و جاری عمر و تشکیل سرمایه از سال ۹۳ تحت پوشش قرار می گیرد.

تاریخ شروع قرارداد از ۱۳۹۶/۱/۱ می باشد و کلیه خسارتها از این تاریخ به بعد تحت پوشش شرکت مونیخ ری می باشند.

سلف پوششهایی که افراد می توانند از مزایای بیمه و ریسک های یاد شده استفاده کنند عبارت است از:

- خطر فوت: ۲۵۰۰۰۰ یورو
- فوت حادثی: ۱۰۰۰۰۰ یورو
- ازکارافتادگی حادثی: ۱۰۰۰۰۰ یورو
- امراض خاص: ۵۰۰۰۰ یورو

در حالت کلی بیمه اتکایی قراردادی است که از طریق آن بیمه‌گر اولیه که در ابتدا قرارداد بیمه را صادر کرده است تمام یا بخشی از خسارت بالقوه مرتبط با آن بیمه را به بیمه‌گر دیگری (که بیمه‌گر اتکایی خوانده می‌شود) منتقل می‌کند.^۲ بنابراین در رابطه بین بیمه‌گذار و شرکت بیمه‌گر و شرکت بیمه اتکایی روابط خاصی ایجاد شده است و این ارتباط در برخی موارد از دوجانبه به سه‌جانبه و در

۱ - عسکری، محمدمهدی و عظیم زاده آرائی، محمد، «*تحلیل مقایسه ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راه کارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در ایران*» فصلنامه تحقیقات مالی - اسلامی، ۱۳۹۳، سال سوم شماره دوم، بهار و تابستان، ص ۱۰۳.

۲ - موسویان، سید عباس و همکاران، «*اوراق بیمه اتکایی اسلامی جهت انتقال ریسک در صنعت نفت*»، دو فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مالی اسلامی، ص ۸.

مواردی به صورت چندجانبه تغییر یافته است. اگرچه بسیاری بر این باورند که باوجودی که در بیمه‌های اتکایی نسبت به بیمه‌های اولیه یک بیمه‌گر دیگر وارد چرخه شده است اما روابط همچنان دوجانبه باقی مانده است چرا که شرکت بیمه‌گر اتکایی هیچ رابطه، ارتباط و تعاملی با بیمه‌گذار ندارد و صرفه با شرکت بیمه‌گر اولیه در ارتباط است.

در خصوص ایجاد محدودیت در بیمه اتکایی برای بیمه اصلی باید گفت که استنباط بیمه‌گر اتکایی بر این است که پوشش بیمه نامه اصلی محدود به شرایط و مقررات حاکم بر آن رشته بیمه‌ای است و به همین دلیل بیمه‌گر واگذارنده موظف است هرگونه حذف و اضافه غیر متعارف را به اطلاع برساند. به هر حال لازم است که بین بیمه‌گر اتکایی اختیاری و اتکایی قراردادی در ارتباط با حقایق و اطلاعات قابل اظهار و دوران مسئولیت بیمه‌گر واگذارنده فرق گذاشته شود. «قوانین عادی مربوط به افشاء اطلاعات مورد نیاز معمولاً تا زمانی است که بیمه نامه و یا قرارداد منعقد نگردیده است، اما ممکن است در پوشش اتکایی قراردادی، نیاز به اطلاعات بیشتری باشد. صرف انعقاد و امضاء یک قرارداد اتکایی جدید پایان همه فعالیت‌های اتکایی تلقی نمی‌گردد، بلکه زمان جدیدی آغاز گشته است. در هر زمان که یک واگذاری جدید براساس شرایط قرارداد انجام می‌پذیرد یک عمل جدید اتکایی به حداقل رسیده است، اما در طول دوره عملیات و اعتبار قرارداد شرکت بیمه واگذارنده موظف به رعایت «اصل حسن نیت» در قبال بیمه‌گر اتکایی می‌باشد، حتی اگر این امر بعد از انعقاد قرارداد اتکایی باشد». در قراردادهای اتکایی «مشارکت» و «غیر نسبی» هر ریسک و خطری که توسط بیمه‌گر واگذارنده صادر می‌گردد به طور اتوماتیک به بیمه‌گر اتکایی واگذار می‌گردد مشروط بر اینکه در محدوده شرایط قراردادها قرار داشته باشد، به همین دلیل پس از انعقاد قرارداد، دیگر افشاء اطلاعات مورد نیاز که براساس «اصل حسن نیت» می‌باشد از سوی بیمه‌گر واگذارنده انجام پذیرد بکار برده نمی‌شود.

در قراردادهای اتکایی «مازاد سرمایه» و قراردادهای پوشش باز چون بیمه‌گر اتکایی ملزم به پذیرش کلیه خطرات و ریسک‌های واگذار شده براساس شرایط قرارداد می‌باشد لذا عوامل مؤثر در بیمه‌گر برای پذیرش یا رد خطر پیشنهاد شده وجود ندارد.^۱

۱- ال . کارتر. رابرت، بیمه اتکایی، ترجمه هادی دستباز. چاپ اول. تهران: ناشر بیمه مرکزی ایران، ۱۳۷۲، ص ۷۸

تعاریف زیادی از بیمه اتکایی شده است، با وجود این، گستره وسیع عملیات این نوع از بیمه باعث شده تا نتوان تعریف جامع و مانعی از این عقد ارائه داد. تعاریف زیر هرکدام جنبه‌ای از این عقد مهم را بررسی می‌کند. اساسی‌ترین شرط برای انعقاد قراردادهای بیمه، وجود تعداد زیادی از خسارت‌های مشابه است. یک کاسه کردن خسارت‌های همگن و مستقل از یکدیگر در گروه‌های مختلف ریسک آن چیزی است که بیمه فراهم می‌کند. بیمه اتکایی، راهی برای انتقال مسئولیت از یک شرکت واگذارکننده بیمه (شرکت اولیه که قبلاً بیمه‌نامه صادر کرده است) به شرکت بیمه دیگر (شرکت بیمه اتکایی) را هموار می‌سازد.^۱

۱-۷-۸- اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا یک وحدت سیاسی و اقتصادی می‌باشد. هدف از این اتحاد وضع قوانین مشترک و بهبود بازرگانی و رفاه زندگانی مردم اروپا است. ۲۷ کشور اروپایی یعنی قسمت بزرگی از قاره اروپا عضو این اتحادیه هستند. در عین حال کشورهای عضو اتحادیه اروپا همه دولت‌های مستقلی نیز می‌باشند. با این حال همه متعهد هستند که از مصوبات و احکام صادره اتحادیه اروپا پیروی نمایند.

۱-۷-۹- تبیین مفهوم بیمه اتکایی

بیمه اتکایی، بیمه‌ای است که بدون آنکه رابطه‌ای با بیمه‌شده اصلی ایجاد نماید، به بیمه نخستین منضم می‌شود و به وسیله آن بیمه‌گر در حدود امکان، انحرافات بیمه‌ای را تقلیل می‌دهد. هدف بیمه اتکایی کاهش دادن اهمیت نسبی یا مطلق انحرافات و تقلیل بی‌نظمی‌های آن است.^۲ همواره احتمال انحرافات در آمار وجود دارد. درواقع بنابه تاثیر عوامل گوناگون، امکان برآورد دقیق از شدت و تواتر خسارات، خارج از کنترل و اراده شرکت‌های بیمه می‌باشد. بنابراین شرکت‌های بیمه همواره این دغدغه را دارند که آیا در پذیرش و ارائه نرخ‌های فنی برای ریسک‌های جدید و متنوع خود جانب احتیاط را رعایت کرده‌اند یا خیر دچار انحراف شده‌اند. بیمه اتکایی می‌تواند ارزیابی بهتری در این خصوص داشته باشد.

در واقع بیمه اتکایی انتقال قسمتی از ریسک است که یک بیمه‌گر مستقیم از مسیر قرارداد بیمه یا

۱ - اوترویل، ژان فرانسوا، مبانی نظری و عملی بیمه، مترجمان: عبدالناصر همتی، علی دهقانی، ص ۳۲.

2- Maurice Picard, *De la Reassurance*, Paris. 1992, pp5-7.

شرط قانونی نزد بیمه‌گر دیگر که ارتباط مستقیم قراردادی با بیمه‌شده اصلی ندارد، در نظر می‌گیرد تا پوشش بیمه‌ای در قبال این ریسک را از بیمه‌گر اتکایی دریافت کند. در قبال این تعهد از جانب بیمه‌گر اتکایی، بیمه‌گر اصلی سهمی از حق بیمه توافقی را به بیمه‌گر اتکایی منتقل می‌کند.^۱

به‌طور خلاصه؛ بیمه اتکایی عملی است که به‌موجب آن بیمه‌گر، شخص دیگری را به نام بیمه‌گر اتکایی در نتایج مالی تعهدات بیمه‌ای خود به طرق مختلف شرکت می‌دهد. بعضی از قوانین کشورهای اروپایی بیمه اتکایی را فقط یک قرارداد وامداری خطرات می‌دانند.^۲

در واقع می‌توان گفت بیمه‌ی اتکایی عقدی است که بیمه‌گر واگذارنده عملیات بیمه‌ای خود را نزد یک شرکت بیمه دیگر که همان شرکت اتکایی است، بیمه می‌کنند. هیچ ارتباطی بین بیمه‌گذار اولیه و بیمه‌گر اتکایی وجود ندارد و پل ارتباطی آن‌ها بیمه‌گر واگذارنده است مگر اینکه خلاف آن را تصریح کنند.^۳

1- Risk Management Winterthur Insurance Credit Suisse Group “*Measuring Counter Party Credit Risk from Reinsurance*”, financial risk control, 2000, p.3.

۲ - شیبانی، احمد علی. *کلیات علم بیمه*، ج ۲، ص ۱۲۶.

۳ - هوشنگی محمد، *بیمه اتکایی*. چاپ اول. تهران: نشر زیبا پژوهشکده بیمه، ۱۳۵۲، ص ۱۱۲

فصل دوم:

مبانی نظری

در این مبحث تلاش شده مفهوم بیمه اتکایی تبیین و تحلیل شود.

۲-۱- ارکان بیمه اتکایی

بنابراین به منظور ارائه بینشی روشن از نحوه فعالیت و اقدام شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی و آگاهی از ارتباط بین طرفین قراردادهای بیمه اتکایی به تعریف ارکان و طرفین قرارداد بیمه اتکایی خواهیم پرداخت. به عبارت دیگر با وجودی که بیمه اتکایی در جهاتی با بیمه‌های اولیه مشابهت و هم‌پوشانی‌هایی دارد و نیز در حوزه تعهداتی که می‌پذیرند نقاط مشترک فراوانی با بیمه‌های اولیه دارند، اما در برخی حوزه‌ها وجوه و ابعاد بیشتری نسبت به بیمه‌های اولیه دارند و معادلات و روابط آن‌ها قدری پیچیده‌تر از بیمه‌های اولیه است. به طور کلی قرارداد بیمه اتکایی در ابعاد و جوانب زیر شکل یافته است:

۲-۱-۱- بیمه‌گذار یا بیمه شونده

بیمه‌گذاران به اشخاص حقیقی یا حقوقی، نهادها، شرکت‌ها، سازمان‌ها و ... گفته می‌شود که با مراجعه به شرکت‌های بیمه‌گر اقدام به بیمه دارایی، اموال، وسایل، جان و ... در برابر وقوع حوادث، اتفاقات و رخدادهای طبیعی و غیرطبیعی می‌کنند. در رابطه با دامنه شمول مواردی که شرکت‌های بیمه‌گر اقدام به انعقاد قرارداد بیمه با بیمه‌گذار دارند باید گفت که شرکت‌های بیمه‌گر در این زمینه به صورت یکسان عمل نمی‌کنند و ممکن است برخی از شرکت‌ها بعضی از موارد اشاره شده را تحت حمایت خود قرار دهند و شرکت بیمه‌گر دیگری تمام یا بخش اعظمی از موارد فوق را تحت بیمه خود قرار دهد. به طور کلی می‌توان گفت که گسترش دامنه و چتر بیمه در گذر زمان افزایش یافته است و شرکت‌های بیمه‌ای چه بیمه‌گران اولیه و چه بیمه‌گران اتکایی به صورت تدریجی درصدد گسترش دامنه فعالیت‌های خود برآمدند و از سوی دیگر با افزایش رخدادهای و اتفاقاتی که افراد حقیقی و حقوقی را در معرض زیان و خسارت قرار می‌داد اشتیاق برای بیمه کردن موارد متعدد از

سوی بیمه‌گذاران نیز افزایش یافت. که این دو عامل منجر به افزایش بیمه‌گذاران و بیمه‌گران شده است.

۲-۱-۲- شرکت بیمه‌گر و واگذارکننده

شرکت بیمه‌گر شرکتی است که اقدام به صدور بیمه‌نامه برای بیمه‌گذاران می‌نماید و در قبال بروز حوادث و رخدادها، در قبال حمایت و یا تأمین تمام یا بخشی از زیان‌ها یا خسارت‌های احتمالی در برابر حوادث و رخدادهایی که در قوانین و مقررات بیمه‌ای ملی و یا بین‌المللی و نیز قواعد شرکت بیمه‌گر مشخص شده است، تعهداتی را می‌پذیرد. این شرکت بیمه‌ای به صورت مستقیم اقدام به صدور بیمه‌نامه برای بیمه‌گذار می‌نماید و بیمه‌گر اولیه نامیده می‌شود که می‌تواند یک شرکت داخلی یا خارجی، دولتی یا غیردولتی باشد. صفت واگذارکننده به این شرکت‌های بیمه‌ای زمانی است که این شرکت‌ها بخشی از تعهداتی را که نسبت به بیمه‌گذار پذیرفته‌اند به شرکت بیمه‌ای دیگری واگذار نمایند و این واگذاری به صورتی است که معمولاً در آن بخشی از تعهدات و ریسک‌های خود را با شرکت بیمه‌گر اتکایی یا بیمه‌گر پذیرنده تقسیم نموده و اقدام به انعقاد قرارداد بیمه اتکایی می‌نمایند. به عبارت دیگر شرکت‌های بیمه‌ای در برخی از شرایط به واسطه حجم بسیار بالای تعهداتی که می‌پذیرند، حجم تعهدات پذیرفته شده بسیار بیشتر از حجم منابع مالی در اختیار خواهد شد که این امر منجر به بروز نگرانی‌هایی برای شرکت‌های بیمه‌گر اولیه خواهد شد.

در بعضی از قراردادها ممکن است شرط شود که بیمه‌گر اتکائی مال دیگری مانند سهام کارخانه‌ها یا شرکت‌های تجاری یا اوراق و اسناد بهادار و مانند آن را به عنوان وثیقه در اختیار واگذارنده قرار دهد) که واگذارنده از حساب بیمه‌گر اتکائی کسر می‌نماید و قاعده بر این است که سپرده‌های تضمینی در موقع فسخ قرارداد برابر سهم بیمه‌گر اتکائی از خسارات معوق باشد بنابراین در موقع فسخ قرارداد هرگاه وثیقه فوق کمتر یا بیشتر از اندوخته خسارت باشد به همان میزان تعدیل می‌گردد.^۱

۲-۱-۳- شرکت بیمه‌گر اتکایی یا بیمه‌گر پذیرنده

شرکت بیمه‌گر اتکایی یا بیمه‌گر پذیرنده شرکتی است که متعهد می‌شود بخشی از تعهدات و

۱ - هوشنگی محمد، بیمه اتکایی، ص ۲۳۵

ریسکی را که شرکت‌های بیمه‌گر اولیه پذیرفته‌اند را متقبل شده و بر عهده بگیرند. این شرکت‌های بیمه‌گر همانند شرکت‌های بیمه‌گر اولیه هم می‌توانند داخلی و هم خارجی و هم دولتی و غیردولتی باشند این شرکت‌ها نیز همانند شرکت‌های بیمه‌گر اولیه در ازاء دریافت حق بیمه معین، اقدام به قبول ریسک از شرکت بیمه واگذارنده یا بیمه‌گر اولیه می‌کنند. علاوه بر موارد فوق صورت دیگری از بیمه اتکایی وجود دارد که در آن بیمه‌گران اتکایی نیز اقدام به انتقال بخش یا قسمتی از تعهدات به شرکت‌های بیمه‌گر دیگری می‌کنند که در این حالت شرکت بیمه‌گر اتکایی مجدد نیز موضوعیت می‌یابد.^۱

۲-۱-۴- شرکت بیمه‌گر اتکایی مجدد یا پذیرنده مجدد

شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی مجدد نیز همانند شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی اقدام به پذیرفتن بخشی از تعهداتی می‌کنند که شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی از بیمه‌گران اولیه پذیرفته‌اند؛ بنابراین در فرایند و قراردادهای بیمه اتکایی پیچیدگی‌های بیشتری نسبت به بیمه‌های اولیه دارد و هرچه این معادله و فرایند از حالت دوجانبه خارج و به حالت چندجانبه تغییر یابد معادلات، محاسبات و نحوه تنظیم قراردادها و حق‌البیمه نیز تغییر می‌یابد. از این طریق شرکت بیمه‌گر اولیه با نگهداری بخشی از ریسک و زیان احتمالی برای خود قسمتی از آن را به شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی منتقل می‌کند. این نهادها که اغلب از توان اقتصادی و مالی نسبتاً بالاتری نسبت به نهادهای بیمه‌گر اولیه برخوردارند توانسته‌اند با حمایت از نهادهای بیمه‌گر هم در راستای احیای نهادهای بیمه‌گر اولیه قدم برداشته‌اند و هم فعالیت حقیقی و حقوقی مالی و اقتصادی را پوشش داده‌اند. امروزه شرکت‌های بیمه اتکایی به غول‌های بزرگی در سطح کشورها و سطح بین‌المللی تبدیل شده‌اند مانند شرکت بیمه اتکایی «مونیک ری» و شرکت بیمه اتکایی «سویس ری» که توانسته‌اند صنعت بیمه را در سطح جهان متحول نمایند و بر مبادلات اقتصادی و تجاری تأثیر بسیار زیادی بگذارند.^۲

۱ - موسویان، سید عباس و همکاران، *اوراق بیمه اتکایی سبب انتقال ریسک در صنعت نفت*، دوفصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مالی اسلامی، سال چهارم، شماره ۲، بهار و تابستان ۱۳۹۴ ص ۸.

۲ - خاکزاد، هرمز، *ارزیابی وضعیت موجود بیمه‌های اتکایی در صنعت بیمه کشور* (چشم انداز عملیاتی کردن برنامه تحول صنعت بیمه)، پانزدهمین همایش ملی و دومین همایش بین‌المللی بیمه و توسعه عملیاتی کردن برنامه تحول در صنعت بیمه، ۱۳۸۷، ص ۸.

تحلیل بازار نگهداری ریسک و بیمه اتکایی در ایران، بررسی ساختار آن از لحاظ رقابتی یا انحصاری بودن و مطالعه چالش‌ها و شناسایی موانع همکاری با بیمه‌گران خارجی از اهمیت ویژه‌ی برای توسعه صنعت بیمه ایران و پوشش ریسک‌ها برخوردار است.

گزارش رسمی از وشکستگی بیمه‌ها در ایران منتشر نشده است. بر اساس جدول منتشره از سوی بیمه مرکزی در سال ۱۳۹۷، بیمه ایران با ۱۷۷۷ میلیارد تومان رتبه اول را در ظرفیت مجاز نگهداری ریسک دارد. شرکت‌های بیمه آسیا با ۲۸۷ میلیارد تومان، بیمه البرز با ۲۷۱ میلیارد تومان در رتبه‌های دوم و سوم بالاترین ظرفیت مجاز نگهداری ریسک هستند. بیمه پارسیان با ۲۱۳ میلیارد تومان و بیمه دانا با ۲۰۱ میلیارد تومان در رده‌های بعدی جدول منتشر شده از سوی بیمه مرکزی درباره ظرفیت مجاز نگهداری ریسک هستند. براین اساس تنها ۴ شرکت بیمه ایران، پاسارگاد، ملت و ایران معین ظرفیت مجاز قبولی اتکایی دارند و سایر شرکت‌های بیمه مجاز به قبول اتکایی نیستند. براین اساس بیمه ایران ۸۸۸ میلیارد تومان ظرفیت مجاز قبولی اتکایی دارد و بعد از این شرکت بیمه پاسارگاد ۶۳ میلیارد تومان، بیمه ملت ۵۵ میلیارد تومان و بیمه ایران معین ۳۹ میلیارد تومان ظرفیت مجاز قبولی اتکایی دارند. براساس آمار منتشره در جدول بیمه مرکزی، ظرفیت مجاز قبولی اتکایی در قرارداد برای بیمه ایران ۳۵ میلیارد تومان برای بیمه پاسارگاد ۲,۲ میلیارد تومان برای بیمه ملت ۲,۲ میلیارد تومان و برای بیمه ایران معین ۱,۵ میلیارد تومان اعلام شده است. براین اساس، ظرفیت مجاز قبولی اتکایی و ظرفیت مجاز قبولی اتکایی در قرارداد این چهار شرکت نسبت به آخرین ظرفیت اعلام شده از سوی بیمه مرکزی تغییری نکرده است. همچنین دو شرکت بیمه اتکایی امین با ۸,۷ میلیارد تومان و بیمه اتکایی ایرانیان با ۵,۹ میلیارد تومان ظرفیت مجاز قبولی اتکایی دارند. از سویی، با توجه به مصوبه شورای عالی بیمه، پروانه فعالیت شرکت بیمه توسعه در رشته‌های بیمه خودرو و زندگی ابطال و در خصوص سایر رشته‌ها تعلیق شده است. نحوه محاسبه ظرفیت مجاز قبولی اتکایی و قبولی در قرارداد براساس مفاد مندرج در بند ۴ ضوابط اجرایی ماده ۲۰ آیین‌نامه شماره ۴۰,۵ به شکل قبولی اتکایی: ۵۰ درصد ظرفیت مجاز نگهداری، قبولی در قرارداد: ۲ درصد ظرفیت مجاز نگهداری است. نهاد ناظر بیمه‌ای کشور از بیمه‌گذاران درخواست کرده علاوه بر مدنظر قراردادن ظرفیت مجاز نگهداری ریسک، به سطح توانگری مالی شرکت‌های بیمه که توسط بیمه مرکزی تایید و اطلاع‌رسانی شده نیز

به عنوان یکی از معیارهای اصلی در قراردادهای خود توجه کنند.^۱

۲-۲- انواع بیمه اتکایی

امروزه بیمه اتکایی رونق چشمگیری داشته و مورد استقبال زیادی قرار گرفته است. از این رو شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی مختلفی در حوزه داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی شکل گرفته و اقدام به ارائه خدمات متنوعی می‌کنند. این موضوع سبب شده است که شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی در راستای توسعه فعالیت‌های خود اقدام به دسته‌بندی و تنوع دهی به انواع خدمات بیمه‌ای ارائه‌شده از سوی خود نمایند. از این رو ما امروزه شاهد انواع بیمه‌های اتکایی هستیم که در ادامه به بررسی آن‌ها خواهیم پرداخت:

۲-۲-۱- بیمه اتکایی اختیاری

یکی از انواع بیمه اتکایی بیمه اتکایی اختیاری است. این نوع بیمه از قدیمی‌ترین و با قدمت‌ترین اشکال بیمه اتکایی است که هنوز هم متداول بوده و توسط شرکت‌های بیمه‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد. یکی از عواملی که شرکت‌ها اقدام به دریافت یا اخذ بیمه اتکایی اختیاری می‌کنند این است که ظرفیت و توان مالی و اقتصادی شرکت‌های بیمه‌گر اولیه تکمیل و پر شده است و این شرکت‌ها نمی‌توانند اقدام به صدور بیمه‌نامه مجدد نمایند. چراکه در صورت صدور بیمه‌نامه مجدد خارج از توان مالی و پرداخت خسارات امکان ورشکستگی و صدمات و زیان‌های مالی بالا برای آن‌ها فراهم می‌گردد.

گستره کاربرد بیمه اتکایی اختیاری نه تنها در هر رشته بیمه‌ای با یکدیگر متفاوت است، بلکه با تغییر شرایط بازار، دگرگونی در تقاضای بیمه اتکایی هم متفاوت خواهد بود. برای مثال با در نظر گرفتن اثر پیشرفت فناوری بر اندازه و حجم واحدهای صنعتی و تورم، ارزش دارایی‌های مورد بیمه افزایش یافته و سرعت این افزایش در دهه‌ی گذشته بیشتر از سرعت ذخایر اختیاری بیمه‌گر بوده است.^۲

۱ - خبرگزاری تسنیم: آخرین ظرفیت مجاز نگهداری ریسک شرکت‌های بیمه اعلام شد.

<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1398/03/20/2028738>

۲ - کارتر رابرت، لوئیس، *بیمه اتکایی*، مترجم: هادی دستباز، ص ۲۵۶.

بیمه اتکایی اختیاری، ترتیبی است که به موجب آن ریسک معینی از یک بیمه‌گر به صورت اختیاری به بیمه‌گر دیگر واگذار می‌شود. فرض کنیم بیمه‌گر مال‌التجاره‌ای به مبلغ یک میلیارد ریال برای حمل و نقل دریایی بیمه نموده ولی نمی‌تواند تمام این ریسک را به عهده گیرد، به همین منظور از شرکت بیمه اتکایی می‌خواهد تا ۵۰۰ میلیون ریال آن را نزد خود بیمه کند، بیمه‌گر اتکایی با برآورد شرایط و خسارات ناشی از خطر می‌تواند پیشنهاد را قبول یا رد کند و در صورت قبولی مفاد قرارداد در حدود تعهدات خود مسئول خواهد بود.^۱

منظور از بیمه اتکایی اختیاری این است که نه بیمه‌گر اصلی ملزم به واگذاری ریسک‌هاست و نه بیمه‌گر اتکایی ملزم است. برخلاف بیمه اتکایی اجباری که بیمه‌گر اتکایی مجبور به پذیرش کلیه شرایط خواسته شده از سوی بیمه‌گر اصلی را بود، در این نوع پوشش، می‌تواند شرایط را برآورد کند و از میان آن‌ها دست به انتخاب بزند. در این نوع بیمه اتکایی، شرکت واگذارنده درصدی از هر ریسک را می‌پذیرد و مانند بیمه اتکایی اجباری پرتفوی^۲ ها به طور خودکار وارد فعالیت بیمه‌ای بیمه‌گر اتکایی نمی‌شود.^۳ و معمولاً برای واگذاری قراردادهای بیمه ریسک‌های بزرگ و یا ریسک‌های غیرمتعارف مفید است. در این نوع بیمه هیچ تدبیر از پیش تعیین شده‌ای وجود ندارد و شرایط قرارداد متناسب با مورد معین می‌شود. از آنجا که بیمه اتکایی اختیاری انعطاف‌پذیر است، لذا در بیمه کردن اوراق بهادار از این نوع قرارداد بیشتر استفاده می‌شود.

اوراق بهادار تحت شرایط زیر می‌توانند بیمه شوند^۴:

۱- مدت اعتبار :

اعتبار بیمه‌نامه با صدور آن آغاز می‌شود و مانند قرارداد اختیار معامله سهام تاریخ انقضاء تعیین می‌گردد و قرارداد فقط تا روز و ساعت تعیین شده قابل اجراست .

۱ - تاج بخش، محمد باقر، *بیمه انواع و شرایط آن*، ص ۲۰.

۲ - منظور از پرتفوی، سبد سهام است که از ترکیب مناسبی از دارایی‌ها و تعهدات تشکیل می‌شود. گروهی از دارایی‌های مالی مثل سهام، اوراق مشارکت و اوراق قرضه و معادل‌های پول نقد نظیر سپرده‌های بانکی، همچنین سرمایه‌گذاری در صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک و صندوق‌های قابل معامله، پرتفوی یا سبد دارایی‌ها گفته می‌شود.

۳ - علی اکبری، شکوه، *بیمه اتکایی و روشهای جایگزین انتقال ریسک*، ماهنامه تازه‌های جهان بیمه، ص ۲۱.

۴ - هوشمند، محمود و تشکری صالح، پروین، *نقش صنعت بیمه در کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در بازار بورس اوراق بهادار*، صنعت بیمه، شماره ۸۹ و ۹۰، بهار و تابستان ۱۳۸۷، ص ۱۵۵

۲- تعهد بیمه گر :

بیمه گر متعهد است بخش معینی از خساراتی را که به علت کاهش ارزش سهم متوجه خریدار می شود جبران نماید مشروط بر اینکه معلول عوامل زیر یا ناشی از عمل بیمه گذار نباشد:

- وقوع جنگ یا حالت های مشابه جنگ : بنابر اصل پراکنده بودن خطر های مورد بیمه معمولاً زیان های حاصل از جنگ قابل بیمه شدن نیستند و یا در قبال بیمه شدن آنها حق بیمه های گزافی دریافت می گردد

- زیان حاصل از آتش سوزی واحد تولیدی که بیمه آتش سوزی باشد

- عدم انجام وظایفی که دارا بودن سهم ایجاب می کند

کاهش ارزش سهام ناشی از سود سهمی و افزایش سرمایه نباشد -

- عدم اجرای قرارداد مربوط و یا یکی از شرایط آن به وسیله بیمه گذار

- سایر مواردی که معمولاً شرکتهای بیمه ، بیمه نمی کنند

۳- زمان تحقق خسارت :

زمان کاهش ارزش سهم حداقل یک ماه به طول انجامد

۴- محاسبه خسارت :

خسارت براساس مبلغ قرارداد و میزان کاهش ارزش سهام تعیین خواهد شد

۵- حجم قرارداد :

به طور استاندارد هر قرارداد بیمه شامل ۱۰۰ سهم است. در صورتی که شرکتی سود سهمی اعلام کرد این تعداد به میزان سود سهمی افزایش پیدا می کند . در عوض قیمت کف مورد توافق برای ارزش سهام کاهش می یابد.

۲-۲-۲- بیمه اتکایی اجباری یا قراردادی

یکی دیگر از انواع بیمه اتکایی، بیمه اتکایی اجباری یا قراردادی است. در این نوع بیمه، بیمه گر واگذارنده موظف می شود که مبلغ معینی در موضوعات بیمه ای را به بیمه گر اتکایی پیشنهاد کند و در مقابل بیمه گر اتکایی ملزم به پذیرش آن است. در قرارداد اتکایی اجباری، بیمه گر اتکایی ملزم به پذیرش هر آنچه بیمه گر واگذارنده در چارچوب مفاد قرارداد پیشنهاد می کند، هست. به عبارت دیگر،

بیمه‌گر واگذارنده در صدور بیمه‌نامه مختار است و می‌تواند بیمه‌نامه را به انتخاب خود با نرخ دلخواه صادر کند و خسارت‌های مربوط را نیز بپردازد. بیمه‌گر اتکایی غیر از موارد استثناء نمی‌تواند هیچ‌گونه دخالتی در عملیات صدور بیمه‌نامه توسط واگذارنده داشته باشد.

بیمه‌گر اتکایی می‌تواند (قدرت این را دارد) که کلیه شرایط قرارداد ارائه‌شده توسط بیمه‌گر اصلی را بپذیرد یا رد کند، زیرا همه‌ی قرارداد مورد بحث یک کل در نظر گرفته‌شده و باید به صورت کلی امضاء شود نه جزئی.^۱

در این نوع بیمه، بیمه‌گر اتکایی نمی‌تواند در مورد هر ریسک آن‌طور که صلاح و مقتضی می‌داند عمل کند بلکه مجبور است سهم اتکایی خود را با همان شرایط و مقرراتی که قبلاً به موجب قرارداد قبول کرده، بپذیرد. به این دلیل که بیمه اتکایی اجباری معمولاً حوادث خطرناک و غیرمعمول را پشتیبانی می‌کند و علاوه بر این بیمه‌گر اتکایی همه‌ی شرایط قرارداد را بدون امکان تغییر می‌پذیرد و باید نسبت به شرایط بالقوه موجود این قرارداد آگاه باشد.

بیمه‌های اتکایی اجباری به دو نوع نسبی و مازاد خسارت (غیر نسبی) تقسیم می‌شود که هر یک از آن‌ها نیز به شاخه‌های متفاوتی تقسیم می‌شوند؛ این بیمه‌نامه‌ها عبارت‌اند از:

۲-۲-۱- قرارداد اتکایی نسبی

در این نوع از قراردادهای اتکایی، مبلغ بیمه‌شده، حق بیمه و خسارت به نسبت درصدی که از قبل مشخص شده بین بیمه‌گر واگذارنده و بیمه‌گر اتکایی تقسیم می‌شود. به عبارت دیگر اگر مبنای رابطه بین بیمه‌گر واگذارنده و بیمه‌گر اتکایی، سرمایه بیمه‌شده باشد، به آن قرارداد اتکایی نسبی می‌گویند. در قراردادهای نسبی، سیستم‌های مختلف نظیر قرارداد اتکایی نسبی مشارکتی که بیمه‌گر واگذارنده نسبتی از تمام بیمه‌نامه‌های صادره در رشته خاصی را خود نگه می‌دارد و نسبت باقی‌مانده را تا مبلغ معین به بیمه‌گر اتکایی واگذار می‌نماید، یا قرارداد اتکایی نسبی مازاد سرمایه که در این قرارداد، بیمه‌گر واگذارنده آن بخش از عملیات بیمه‌ای خود را که نمی‌تواند یا نمی‌خواهد به حساب خود نگه دارد، به بیمه‌گر اتکایی واگذار می‌کند و ... وجود دارد.

بیمه اتکایی نسبی یک نوع قرارداد اتکایی است که بر اساس آن حق بیمه و میزان خسارت به بیمه

۱ - اوترویل، ژان فرانسوا، *مبانی نظری و عملی بیمه*، مترجمان: عبدالناصر همتی، علی دهقانی، ص ۳۳۰-۳۳۱.

تناسب میان گر اتکایی و بیمه‌گر واگذارنده تقسیم می‌شود. این نوع قرارداد خود به سه نوع بیمه اتکایی مازاد سرمایه، مشارکت و مختلط تقسیم می‌شود.

الف) بیمه اتکایی مازاد سرمایه

قرارداد مازاد سرمایه رایج‌ترین شکل و گونه قرارداد اتکایی محسوب می‌شود؛ مانند این نوع قرارداد، قرارداد مشارکت دارای شکل قرارداد نسبی می‌باشد که بر اساس آن بیمه‌گر اتکایی درصد بخصوص از هر خطر را می‌پذیرد و به همان میزان و درصد از حق بیمه ناخالص (پس از کسر کارمزد بیمه اتکایی) را دریافت می‌کند و در زمان بروز خسارت همان درصد را به‌عنوان تعهد خود در خسارت خواهد پرداخت. تفاوت اصلی و اساسی قرارداد اتکایی مازاد سرمایه با قرارداد مشارکت در این است که در قرارداد مازاد سرمایه شرکت واگذارنده آن قسمت از خطر و ریسک را تحت پوشش قرارداد اتکایی قرار می‌دهد که مازاد سهم نگهداری خودش می‌باشد.^۱

از آنجایی که باوجود بیمه اتکایی جمع‌آوری بیمه‌ها و اداره آن با بیمه‌گر اصلی است، بیمه‌گر اتکایی سهم خود را از این هزینه اداری نیز باید به بیمه‌گر اصلی بپردازد و این همان کارمزدی است که بیمه‌گر اتکایی به تناسب تعهدات خود و حق بیمه غیر خالصی که دریافت کرده است، در پرداخت خسارات سهم خواهد بود.

ب) بیمه اتکایی مشارکت

قرارداد مشارکت که ساده‌ترین نوع بیمه اتکایی است، به قراردادی گفته می‌شود که شامل یک یا بیشتر از یک بیمه‌گر اتکایی است. بیمه‌گران اتکایی درصدی از ریسک‌های مشخص را از طرف شرکت بیمه اصلی به عهده می‌گیرند. قرارداد اتکایی معمولاً بر اساس یک دوره زمانی مشخص پایه‌گذاری می‌شود.^۲

برای مثال در رشته آتش‌سوزی، واگذارنده ۳۰ درصد از پرتفوی خود را نگه‌داشته و بیمه‌گر اتکایی موافقت می‌نماید که ۷۰ درصد بقیه را بپردازد. در این قرارداد بیمه، سهم مشخصی از حق بیمه را بیمه‌گر اصلی باید به بیمه‌گر اتکایی بپردازد و بیمه‌گر اتکایی نیز باید در مقابل این حق، تکلیف

۱ - کارتر رابرت، لوئیس، بیمه/اتکایی، مترجم: هادی دستباز، ص ۱۸۰.

2- ASHK Education Committee(Actuarial Association of Hong Kong), (2006), Reinsurance, p2.

خود را مبنی بر پرداخت درصدی از خسارت وارده به بیمه‌گر اصلی ادا کند.

ج) قرارداد مختلط مشارکت و مازاد

زمانی که قرارداد اتکایی مشارکت به‌تنهایی نتواند تمامی پرتفوی شرکت را پوشش دهد، از پوشش مازاد برای برنامه اتکایی استفاده می‌گردد. ظرفیت قرارداد مشارکت بستگی به کیفیت ریسک دارد، که می‌تواند هم رقم ثابت و هم متغیر باشد.^۱

در این قرارداد دو مرحله‌ای، در مرحله اول بیمه‌گر اتکایی به نسبت معینی در کلیه خطرهای بیمه‌شده شریک است. مثلاً یک ربع هر خطری را قبول می‌کند و در مرحله دوم بیمه‌گر اصلی سهم نگهداری معینی برای خود انتخاب می‌کند. اگر سه ربع خطری که بیمه‌گر اصلی برای خود حفظ می‌کند از این سهم نگهداری تجاوز کند، مازاد آن نیز به بیمه‌گر اتکایی واگذار می‌شود.^۲

۲-۲-۲-۲- قرارداد اتکایی غیر نسبی یا مازاد خسارت

در این نوع از بیمه اتکایی مسئولیت بیمه‌گر واگذارنده و بیمه‌گر اتکایی بر اساس خسارت تعیین می‌شود؛ و این مشخصه اصلی قراردادهای مازاد خسارت است. به عبارت دیگر اگر مبنای قرارداد بر مبنای خسارت استوار باشد به آن قرارداد اتکایی مازاد خسارت گفته می‌شود. برخلاف قراردادهای نسبی که تعهدات طرفین بر اساس سرمایه استوار است، حق بیمه‌ای که بیمه‌گر اتکایی برای اجرای تعهدات خود دریافت می‌کند درصدی از مجموع حق بیمه‌ها یا (مجموع سهام) واگذارنده در رشته خاص یا مجموعه فعالیت‌های او است، در صورتی که در قراردادهای اتکایی نسبی میزان حق بیمه سهم بیمه‌گر اتکایی با توجه به سرمایه بیمه‌شده تعیین می‌گردد. این نوع بیمه اتکایی نیز خود به بخش‌های مختلفی از قبیل پوشش اتکایی مازاد خسارت برای هر ریسک، پوشش اتکایی مازاد خسارت برای حوادث فاجعه‌آمیز و پوشش اتکایی مازاد خسارت در مدت معین تقسیم می‌گردد.

بیمه اتکایی غیر نسبی را می‌توان برای پوشش قراردادهایی که در این زمینه منعقد می‌گردد تحت عناوین بیمه اتکایی مازاد خسارت و مازاد زیان در مدت معین آورد.

بیمه اتکایی مازاد خسارت بیمه‌گر را در مقابل خطرات اتفاقی که بیشتر جنبه تصادف دارند، حمایت می‌کند. اولین قراردادی که طبق فرمول مازاد خسارت پا به عرصه وجود گذاشت قراردادی

۱ - کریمی، آیت، بیمه اموال و مسئولیت، ج ۱، ص ۱۲.

۲ - مشایخی، همایون، مبانی و اصول حقوقی بیمه، ج ۱، ص ۱۲۶.

بود که خسارات ناشی از ریزش تگرگ را جبران می‌کرد، ولی امروزه علاوه بر مورد فوق این‌گونه قراردادهای در ریسک مسئولیت مدنی نیز استفاده می‌گردد.^۱

صفت مشخصه قراردادهای مازاد خسارت در آن است که مسئولیت واگذارنده و بیمه‌گر اتکایی - برخلاف قراردادهای نسبی که تعهدات طرفین بر اساس سرمایه استوار است - بر اساس خسارت تعیین می‌شود و حق بیمه‌ای که بیمه‌گر اتکایی جهت انجام تعهدات خود دریافت می‌دارد درصدی از جمع حق بیمه‌های پرتفوی واگذارنده در رشته خاص با مجموعه فعالیت‌های او است.^۲

اصولاً یک قرارداد اتکایی مازاد خسارت به منظور پوشش ریسک‌های بالاتر از میزان حق بیمه دریافتی واگذارنده و یا فراتر از میزان خسارت وارده‌ی توافقی میان طرفین منعقد می‌گردد. سطحی از پوشش در این قرارداد در نظر گرفته می‌شود و بالاتر از این میزان پوشش در مقابل حق بیمه دریافتی از واگذارنده توسط بیمه‌گر اتکایی جبران می‌گردد. در این حالت تعهد بیمه‌گر اتکایی با توجه به میزان خسارت انفرادی وارده معین نخواهد شد بلکه بر اساس جمع کل خسارت نگهداری شده‌ی شرکت بیمه واگذارنده در یک حادثه محاسبه می‌گردد.

قراردادهای غیر نسبی از این نظر با قراردادهای نسبی تفاوت دارند چرا که در این نوع قراردادهای (قراردادهای غیر نسبی) شرکت بیمه اصلی و شرکت بیمه اتکایی در پوشش‌های بیمه‌ای، حق بیمه و خسارت‌ها به یک نسبت سهم نیستند. شرکت بیمه اتکایی فقط زمانی به شرکت بیمه اصلی خسارت پرداخت می‌کند که خسارت‌ها بیشتر از حد توافق شده باشند.^۳

بر اساس نیازهای بازار اقتصادی، قرارداد مازاد خسارت نیز برای تسهیل در بهره‌گیری، به دو نوع پوشش قرارداد اتکایی مازاد خسارت برای هر ریسک و پوشش قرارداد اتکایی مازاد خسارت برای هر حادثه می‌شود.

این پوشش از شرکت بیمه در مقابل نتایج بد فنی فعالیت‌های شرکت در یک‌رشته و در مدت‌زمان معین که به واسطه افزایش تعداد و میزان خسارت‌ها به وجود آمده است، حمایت می‌کند.^۴

۱ - هوشنگی، محمد، بیمه اتکایی، ص ۹۳.

۲ - کریمی، آیت، بیمه اموال و مسئولیت، ج ۱، صص ۱۲-۱۲۷.

3- Insurance Information Institute, *Reinsurance: fundamental and new challenges*. 2010.p 2.

۴ - گروه کارشناسان شرکت سویس ری، بیمه اتکایی بیمه غیر زندگی، مترجم: آیت کریمی، ص ۱۳۶.

در یک قرارداد مازاد خسارت در مدت معین، زمانی که جمع خسارت‌های پرداختی شرکت واگذارنده در طول یک مدت مشخص معمولاً یک سال از مبلغ نگه داشت ذکر شده در قرارداد بیشتر شود، بیمه‌گر اتکایی شروع به پرداخت خسارت می‌کند. مبلغ نگه داشت ممکن است به صورت مقدار پولی یا به صورت درصد ضریب خسارت یا ترکیبی از هر دو تعریف شود.^۱

مدتی را که واگذارنده و بیمه‌گر اتکایی به عنوان مأخذ محاسبات خود قرار می‌دهند معمولاً یک سال است. اختلافی که بین این نوع بیمه اتکایی با فرمول مازاد خسارت وجود دارد این است که قراردادهای فوق تنها در مورد خسارت‌های بزرگ اجرا نمی‌شود بلکه مجموع خسارت چه بزرگ و چه کوچک به حساب می‌آید.

۲-۳- اهمیت و کاربرد بیمه اتکایی

امروزه بیمه‌های اتکایی به عنوان یکی از مهم‌ترین و بزرگ‌ترین شرکت‌های بیمه‌ای در سطح دنیا محسوب می‌گردند. این شرکت‌ها با فعالیت‌های مالی و اقتصادی و با ارائه خدمات بیمه‌ای و حمایتی به سازمان‌ها، نهادها، شرکت‌ها، دولت‌ها و افراد حقیقی تأثیرات زیادی در مبادلات اقتصادی و مالی جهان داشته و توانسته‌اند بسیاری از محدودیت‌ها و مشکلات موجود در این زمینه را از بین ببرند و در بسیاری از موارد توانسته‌اند از نابود شدن برخی از فعالیت‌های عظیم اقتصادی جلوگیری نموده و همچنین بسیاری از شرکت‌ها و نهادهای مالی و اقتصادی را از ورشکستگی و تعطیلی نجات دهند.

علاوه بر آن بیمه اتکایی به عنوان پشتوانه‌ای مجدد برای حفاظت و نگهداری از توان مالی در اقتصاد شخصی، ملی و بین‌المللی می‌تواند از یک سو به رشد و توسعه اقتصادی و افزایش توان مالی کمک نماید و از سوی دیگر با ایجاد اطمینان و اعتماد در سرمایه‌گذاران داخلی و بین‌المللی موجب رشد معاملات و مبادلات اقتصادی شده‌اند در نگاهی دیگر صنعت بیمه در انواع مختلف آن من جمله بیمه اتکایی توانسته است زمینه اشتغال در سطح جهانی را نیز به همراه داشته باشد یا این موضوع نیز یکی از فواید این صنعت است. از این رو بیمه اتکایی از ارزش و اهمیت بسیار زیادی در سطح داخلی و بین‌المللی برخوردار است و در حوزه اقتصاد بین‌الملل نقش بسزایی دارد. بیمه اتکایی چه در سطح خرد (بیمه شخص حقیقی و حقوقی) چه در سطح ملی و چه بین‌المللی دارای فواید و اهمیت و

۱ - اوترویل، ژان فرانسوا، *مبانی نظری و عملی بیمه*، مترجمان: عبدالناصر همتی، علی دهقانی، ص ۲۳۸.

کاربردهای مختلف و متعددی است که در ادامه به صورت اجمالی برخی از مهم‌ترین آن‌ها ذکر شده است.

۲-۳-۱- کاهش هزینه‌ها و خسارات

بیمه اتکایی به دلیل برخورداری از روش توزیع ریسک و هزینه‌ها می‌تواند منجر به کاهش هزینه‌ها و خسارات شرکت‌های بیمه‌گر شود. به عبارت دیگر بیمه اتکایی با رویکرد توزیع و انتقال ریسک مازاد بر ظرفیت شرکت‌های بیمه در رابطه با جبران خسارات و متعهد کردن شرکت بیمه‌ای دیگری برای تقبل بخشی از خسارات و هزینه‌های احتمالی موجبات توزیع هزینه‌ها و خسارات و همچنین ریسک خواهد شد.

۲-۳-۲- افزایش ضریب پرداخت خسارات

با ایجاد و رشد شرکت‌های بیمه اتکایی و توزیع ریسک و هزینه‌ها در بین شرکت‌های بیمه‌ای ضریب پرداخت خسارات به بیمه‌گران تا حد بسیار زیادی افزایش یافته است. به عبارت دیگر در شرایطی که بیمه‌شدگان با خسارت‌های بسیار بالایی مواجه شوند و یا شرکت‌های بیمه‌گر اقدام به دادن تعهد به بیمه‌شدگانی شده‌اند که اکنون با خسارت با حجم بسیار بالا روبرو شده‌اند، از جمله تعهدات در قبال بلایای طبیعی، ممکن است شرکت‌های بیمه‌ای غیر اتکایی با توجه به توان مالی و اقتصادی خود امکان پرداخت خسارات وارده نباشند و یا امکان عمل به تعهدات خود را به تأخیر اندازند و یا از آن سر باز زنند، در این شرایط شرکت‌های بیمه‌ای اتکایی به دلیل قابلیت توزیع خسارات و هزینه‌ها این امکان را ایجاد می‌کند که خسارات بین شرکت‌های بیمه‌ای مختلف توزیع شده و پرداخت‌ها برای شرکت‌های بیمه‌گر به رقم محدودی تقلیل یابد که این موضوع امکان پرداخت خسارات و ضریب پرداخت خسارات توسط بیمه‌گر را افزایش خواهد داد.

۲-۳-۳- جلوگیری از اضمحلال و ورشکستگی شرکت‌های بیمه‌گر

در شرایطی که بیمه‌گران اقدام به دادن تعهدات بزرگی در قبال بیمه‌شدگان نموده باشند و بر اثر حوادث و رخدادها خسارت‌های عظیمی به بیمه‌شدگان وارد شده باشد و این خسارت‌ها به اندازه‌ای باشد که شرکت بیمه‌گر قادر به پرداخت آن نباشد و یا ظرفیت یا توان مالی به پرداخت آن نداشته باشد، می‌تواند منجر به ورشکستگی شرکت بیمه‌گر شود. یکی از راه‌های جلوگیری از این موضوع

استفاده از بیمه‌های اتکایی و توزیع خسارت بین شرکت‌های بیمه‌ای است که این موضوع می‌تواند شرکت‌های بیمه‌گری را که با خسارت‌های سنگین و عظیم بیمه‌شدگان مواجه شده است را از تنگناهای اقتصادی، بحران و یا ورشکستگی نجات دهد. در برخی اوقات ممکن است بروز حادثه یا اتفاقی موجودیت یک شرکت بیمه که اولیه که از سرمایه زیادی نیز برخوردار نیست را به خطر بیندازد از این رو این شرکت‌ها برای برون‌رفت از این وضعیت احتمالی اقدام به قرارداد بیمه اتکایی می‌کنند و از این طریق تا حد زیادی این خطر را دفع و در زیر چتر حمایت بیمه‌گر اتکایی قرار می‌گیرند.

۲-۳-۴- انتقال ریسک

یکی از مهم‌ترین کاربرد بیمه‌های اتکایی انتقال بخشی از ریسک‌های تعهد شده از سوی بیمه‌گران اولیه به شرکت‌های بیمه اتکایی است. انتقال ریسک می‌تواند منجر به ارتقاء کارکرد و ادامه فعالیت شرکت‌های بیمه‌ای گردد؛ زیرا افزایش روزافزون ریسک و پذیرش بیش از حد ریسک توسط شرکت‌های بیمه‌گر اولیه بدون پشتوانه مالی می‌تواند شرکت‌های بیمه‌گر و فعالیت آنان را تحت تأثیر قرار دهد. از سوی دیگر انتقال ریسک علاوه بر ایجاد ثبات و بقا برای شرکت موجبات تقویت روحیه شرکت‌های بیمه‌گر اولیه و نیز افزایش فعالیت بیمه‌ای آن‌ها را در پی خواهد داشت.^۱

1- Jafar, Sohail, Islamic Insurance, Trends Opportunities & The Future of Takaful. London. Euromoney Institution Investor PL, 2007, p 96.

فصل سوم:

بیمه اتکایی از منظر فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا

در چند دهه گذشته بیمه اتکایی به عنوان یکی از انواع بیمه های مهم و فعال در عرصه داخلی کشورها و نیز در حوزه بین الملل رشد چشم گیری داشته و فعالیت آن در کشورهای مختلف و نیز در عرصه بین الملل افزایش یافته است. از مهم ترین دلایل این رشد افزایش حجم تبادلات اقتصادی و تجاری در عرصه داخلی و بین المللی، گسترش ابعاد پوشش دهنده بیمه های اتکایی و به طور کلی نیاز به یک پشتیبان و حامی در معاملات و مبادلات تجاری و سرمایه گذاری های بزرگ با ریسک و خطرات بالا بوده است.

این نوع بیمه با پوشش حفاظتی و حمایتی که برای سرمایه گذاران و تجار در سطح بین المللی و داخلی و نیز شرکت ها و سازمان ها و دولت ها ایجاد کرده است امروزه جایگاه ویژه ای در نظام بین الملل و در بسیاری از کشورها پیدا کرده است. امروزه اختلاف نظرهای بسیاری در رابطه با بیمه اتکایی، نحوه فعالیت این شرکت ها، نحوه خدمات رسانی و پشتیبانی و نیز نحوه انعقاد قرارداد آنان در بین کشورهای مختلف و حتی اختلافاتی در داخل کشورها وجود دارد. بسیاری از کشورها با حمایت از این نوع بیمه در دهه های پیشین بستر توسعه این بیمه را ایجاد نموده اند و در بسیاری از کشورها مدتی پس از ایجاد آن اقدام به وضع قوانین و مقررات مربوط به آن به صورت مجزا و یا در حقوق داخلی خود نمودند.

در برخی دیگر از کشورها فعالیت بیمه های اتکایی و نحوه خدمات رسانی و فعالیت آنان از جنبه های مختلف مورد سؤال بوده و اختلاف نظرهای عمیق و گسترده ای در رابطه با قانونی بودن فعالیت این شرکت ها و لزوم وجود چنین شرکت های بیمه ای وجود داشته و همچنان نیز وجود دارد. کشورهای اروپایی و آمریکایی از جمله کشورهایی بوده اند که پس از مدتی نسبت به فعالیت های شرکت های بیمه اتکایی و حمایت و پشتیبانی های این شرکت ها احساس نیاز نموده به همین منظور بستر گسترش فعالیت چنین شرکت هایی را فراهم نمودند و قوانین و مقررات حقوقی مربوط به آن را نیز تدوین نمودند.

از طرفی در برخی دیگر از کشورها نظیر کشورهای اسلامی، از جمله جمهوری اسلامی ایران در یک برهه زمانی به دلیل محدود بودن سیستم اقتصادی و مالی آن‌ها و نیز به لحاظ فقهی و شرعی و نوع قواعد و موازین اسلامی و دینی که در بطن قواعد شرعی و حقوقی آنان قرار دارد فعالیت و وجود چنین شرکت‌های بیمه‌ای با شک و تردید نگاه می‌کردند و حتی نسبت به فعالیت آنان مخالفت می‌کردند و قواعد حقوقی وضع شده در رابطه با بیمه اتکایی حول موازین فقهی بوده و مسیر تدوین قواعد حقوقی نیز با تأخیر صورت گرفته است؛ بنابراین در این فصل درصددیم که به بررسی ابعاد فقهی و حقوقی بیمه اتکایی در ایران و اتحادیه اروپا بپردازیم.

۳-۱- سیر توسعه و تحول بیمه اتکایی

باوجودی که امروزه در همه حوزه‌ها و وقایع مباحث نظری و نظریه از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و بسیاری از وقایع بر پایه اندیشه و دانش ایجاد می‌شود و نظریه و علم و دانش در شکل‌گیری بسیاری از رخدادها و پیشرفت‌های جوامع بشری نقش عمده‌ای دارد، اما در بسیاری از وقایع نیز اقدام و عمل پیشروتر از علم و نظری بوده است و گاهی برخی از رخدادها و پیشرفت‌ها در قالب اندیشه‌ای مبتدی و ساده و بر اساس برخی اقدامات بدون پشتوانه علمی و نظری رخ داده است. اگرچه ایجاد بیمه اتکایی عاری از اندیشه و مبانی علمی نیست اما آنچه آشکار است این موضوع است که اقدامات عملی در رابطه با ایجاد این نوع بیمه پیشروتر از مبانی نظری در رابطه با شکل‌گیری و توسعه آن بوده است. این فرایند با اقدامات عملی برخی از کشورها شروع و توسط برخی دیگر از کشورها رشد کرده، توسعه یافته و متحول شده است. از این رو بر اساس چارچوب حاضر این پژوهش به صورت اجمالی به بررسی وضعیت بیمه اتکایی در ایران و کشورهای اروپایی پرداخته می‌شود.

۳-۱-۱- سیر توسعه و تحول بیمه اتکایی در ایران

بر اساس مطالعات تاریخی انجام شده شواهد و قرائنی به دست آمده است که بیمه البته به شکل ابتدایی آن در ایران باستان وجود داشته است؛ و در آن زمان فعالیت‌های مربوط به بیمه و اقدامات مشابه آن وجود داشته است. بیمه مردم در ایران از دوره کیقباد (حدود پنج هزار سال پیش) آغاز شده است. در این دوره اگر کسی دچار آسیب می‌شد باید به او تاوان یا بیمه داده می‌شد که به بیمه تاوان و به بیمه شادگان دریغ‌مندان می‌گفتند. از زمان کیقباد برای آنان که در جنگ آسیب و سختی می‌دیدند بیمه

حوادث یا تاوان در نظر گرفته می‌شد. همچنین بیمه عمر هم از انواع تاوانهایی بود که به بازماندگان فرد فوت شده تعلق می‌گرفت.^۱

اما در رابطه با فعالیت در قالب بیمه اتکایی یا مجدد در آن دوران شواهدی در دست نیست و این نوع بیمه به دهه‌های اخیر مربوط می‌شود. بیمه‌های اتکایی در ایران بعد از پیدایش بیمه و زمانی که حجم زیاد تعهدات شرکت‌های بیمه برای خود آن‌ها خطر ساز شد به وجود آمد به عبارتی زمانی که خود این شرکت‌ها به پوششی حمایتی احساس نیاز کردند بیمه‌های اتکایی مطرح شدند.

شرکت بیمه اتکایی ایرانیان به عنوان اولین شرکت بیمه اتکایی سهامی عام با مالکیت خصوصی پس از ثبت در سازمان بورس و اوراق بهادار، تاریخ ۲۲ اسفند ۱۳۸۸ تحت شماره ۳۷۰۳۷۳ و شناسه ملی ۱۰۳۲۰۲۰۲۵۲۲ در اداره کل ثبت شرکت‌ها و موسسات غیرتجاری به ثبت رسید. البته بیمه اتکایی در ایران پیش‌تر توسط شرکت سهامی بیمه ایران به وجود آمد. قبل از انقلاب اسلامی و ملی شدن صنعت بیمه، شرکت‌های بیمه خصوصی قانوناً موظف بودند ۲۵ درصد از کلیه بیمه‌های صادره خود در حوزه‌های غیرزندگی و ۵۰ درصد از بیمه‌های صادره خود در حوزه بیمه زندگی را به شرکت سهامی بیمه ایران واگذار نمایند و پس از تصویب قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران ۱۳۵۰ به موجب همین قانون شرکت‌های بیمه خصوص و شرکت‌های سهامی بیمه ایران موظف گردیدند این واگذاری به بیمه مرکزی ایران را انجام دهند.^۲ پس از انقلاب اسلامی نیز صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۵۸ ملی اعلام گردید و چون قراردادهای اتکایی شرکت‌های بیمه در پایان هر سال خاتمه می‌یافت اغلب شرکت‌های بیمه به دلایل مختلف نتوانستند قسمت‌هایی از قراردادهای اتکایی سال ۱۳۵۸ را تمدید نمایند لذا بیمه مرکزی ایران به عنوان تصمیم‌گیرنده صندوق مشترکی با عنوان صندوق بیمه‌های آتش‌سوزی را تشکیل داد و شرکت‌های بیمه مازاد توان خود را به این صندوق واگذار کردند. این صندوق نیز پس از کسر میزان متناسبی از عملیات بیمه‌ای و تقسیم آن بین شرکت‌های بیمه مازاد آن را به شرکت‌های خارجی واگذار می‌کرد؛ که از ابتدای سال ۱۳۵۹ ارتباط اتکایی شرکت‌های بیمه‌ای با شرکت‌های بیمه اتکایی خارج قطع و منحصرراً از طریق صندوق انجام گرفت.^۳

۱ - جنیدی، فریدون، *حقوق جهان در ایران باستان*، ۱۳۸۴

۲ - علوی و همکاران، *بیمه اتکایی در ایران*، مجله میزگرد، ص ۷.

۳- همان.

از آن زمان تاکنون بیمه اتکایی در ایران فراز و نشیب‌های زیادی را طی کرده است و امروزه بیمه مرکزی، بیمه البرز و بیمه آسیا از جمله مهم‌ترین شرکت‌های بیمه‌ای هستند که در حوزه بیمه اتکایی فعالیت دارند. علاوه بر آن‌ها شرکت بیمه اتکایی امین و ایرانیان نیز از جمله بیمه‌های اتکایی محسوب می‌شوند؛ بنابراین در ایران در رابطه با وجود بیمه شواهد و قرائن بسیار زیادی وجود دارد و بر این موضوع که در قرون گذشته در ایران از بیمه برای جبران خسارات استفاده و بهره گرفته می‌شده است تأکید شده است، اما در رابطه با بیمه اتکایی، آن‌هم به شکل و انواعی که امروزه در صنعت بیمه و در کشورهای مختلف رواج یافته است اطلاعات زیادی در دسترس نیست که این بیمه برای اولین بار به صورت غیررسمی و خارج از ساختار نظام‌مند صنعت بیمه‌ای از چه زمانی در ایران ایجاد شده است. با این حال بیمه اتکایی در دهه‌های گذشته در ایران رشد و توسعه یافته و تغییر و تحولات زیادی داشته است و امروزه شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی متعدد در حال فعالیت هستند.

۳-۱-۲- سیر توسعه و تحول بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا

در رابطه با بیمه در نوع ابتدایی آن و همچنین بیمه اتکایی در کشورهای اروپایی اطلاعات و نظریات مختلفی وجود دارد. برخی بر این عقیده هستند که بیمه در کشورهای اروپایی به نسبت کشورهای که پیشینه بیشتری در حوزه زیست اجتماعی دارند، از سابقه کمتری برخوردار است در عوض سرزمین‌هایی که از تمدن با سابقه‌تر و بزرگ‌تری نظیر برخی کشورهای آسیایی، ایران، هند و چین و ... برخوردار بوده و زیست جمعی و اجتماعی و معاملات و مبادلات اقتصادی بیشتری داشته‌اند بیمه رونق و توسعه بیشتری داشته است. از سوی دیگر برخی دیگر بر این عقیده‌اند که اگرچه در برخی از کشورها زیست جمعی دارای سابقه بیشتری بوده است اما این کشورهای اروپایی بوده‌اند که زودتر از دیگر کشورها مرادفات و ارتباطات تجاری و اقتصادی را برقرار نموده و اقدامات مالی و اقتصادی را در حوزه داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی ایجاد نمودند و ضرورت پیدایش بیمه و حمایت و از سرمایه‌گذاران و تجار نیز در این مرحله و در این کشورها برای اولین بار احساس و ایجاد شد.

با این حال و با توجه به اختلاف نظرهای متعدد پیرامون این موضوع و جدای از زمان پیدایش بیمه به شکل ابتدایی آن در کشورهای اروپایی، آنچه حائز اهمیت است این است که اولین علائم و

نشانه‌های بیمه اتکایی مربوط به یک سفر دریایی در سال ۱۳۷۰ میلادی است که در آن سفر بخش پرخطر آن بیمه اتکایی شده بود. همچنین در سال ۱۶۸۱ میلادی لوئی چهاردهم با صدور فرمانی مجوز بیمه اتکایی را در فرانسه صادر کرد این مجوز در کشورهای دیگر تحت قوانین و مقرراتی با عنوان «بیلیا» «هامبورگ» «کاینزبرگ» و ... رواج یافت و قانونی شد.^۱

پس از آن نیز استفاده از این نوع بیمه و وضع قوانین و مقررات مربوط به آن رواج یافت و این امر موجب شد تا نوع دیگری از بیمه در سطح کشورهای اروپایی رواج یابد. باین حال اندیشه تأسیس شرکت‌های بیمه اتکایی ابتدا در خود شرکت‌های بیمه‌گذار به وجود آمد و اولین شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی توسط شرکت‌های بیمه صادرکننده بیمه اتکایی ایجاد شد. این نوع از بیمه در ابتدا در قرن هجدهم و در کشورهای اروپایی ایجاد و گسترش پیدا کرد تا اینکه در سال ۱۸۶۴ میلادی عملاً مقررات متعدد در این زمینه تدوین شد. از این رو سال ۱۸۶۴ نقطه عطفی در صنعت بیمه اتکایی بود.^۲ در این سال دستورالعملی در رابطه با بیمه اتکایی بین کشورهای اروپایی تنظیم گردید که البته این دستورالعمل حاوی برخی قواعد و مقررات در رابطه با بیمه اتکایی بود و به دنبال ایجاد یک چارچوب نظارتی مشترک به منظور نظارت بر بیمه اتکایی در جامعه اقتصادی اروپا نبود از این رو هیچ‌گونه الزامی برای اجرا و لازم‌الاجرا دانستن این قواعد از سوی این کشورها نبود.^۳

بنابراین با توجه به گسترده شدن خدمات بیمه‌ای و بیمه اتکایی در سراسر جهان و لازمه فعالیت در سطوح مختلف این ضرورت را برای کشورهای اروپایی به منظور بررسی شرایط و قواعد حقوقی در رابطه با بیمه اتکایی و فراهم نمودن بستر برای فعالیت و رقابت با بیمه‌گران بین‌المللی ایجاد نمود. اولین شرکت بیمه اتکایی که به صورت وابسته شروع به کارکرد شرکت بیمه اتکایی و سلر^۴ است که در سال ۱۸۴۱ میلادی ایجاد شد. این شرکت مازاد ظرفیت شرکت مادر را به عهده می‌گرفت. امروزه تعدادی از این شرکت‌ها هنوز به قوت خود باقی هستند و در عرصه بیمه اتکایی در سطح دنیا فعالیت می‌کنند که در این میان می‌توان به شرکت بیمه «سوئیس ری» اشاره کرد این شرکت، نهادی وابسته

۱ - علوی و همکاران، *بیمه اتکایی در ایران*، مجله میزگرد، ص ۶.

۲- همان، ص ۵.

3- Evans "The EU Reinsurance Directive", *The Geneva Papers on Risk and Insurance Issues and Practice*, 2007, Vol. 32, No. 1, p 96.

4 - Vesler

بود که توسط سه شرکت سوئیسی در سال ۱۸۶۳ میلادی به وجود آمد که امروزه دارای شخصیتی کاملاً مستقل است. در کشور انگلیس نیز شرکت‌های بیمه اتکایی زیادی به صورت وابسته به وجود آمدند که برخی از آن‌ها از بین رفته و برخی دیگر نیز همچنان به فعالیت می‌پردازند.^۱ پس از این نیز در کشورهای مختلف اروپایی بیمه اتکایی رشد و توسعه یافت و جایگاه ویژه‌ای را در صنعت بیمه در این کشورها به دست آورده است. موضوع بیمه اتکایی و قوانین و مقررات آن در کشورهای اروپایی و خصوصاً در اتحادیه اروپا پس از بحث و بررسی و اختلاف نظرهای مختلف در سال ۱۹۶۴ برای اولین بار توسط شورای وزیران اتحادیه اروپا مصوب شد. از این تاریخ به بعد بیمه اتکایی از جایگاه قانونی و حقوقی خاصی برخوردار شد و در سال‌های بعد حقوق و قوانین مربوط به آن در اتحادیه اروپا مورد بحث و بررسی و بازنگری قرار گرفت. در سال‌های بعد اصلاحیه‌ها، تبصره‌ها و قوانین مکمل و تکمیلی بسیاری به آن افزوده شد و از این طریق بیمه اتکایی مسیر توسعه و رشد خود را با سرعت زیادی پیمود. دستورالعمل و آئین‌نامه‌های سال ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ اتحادیه اروپا و نظارت بر بیمه‌گران اتکایی و برخی اعمال و اقدامات کنترلی بر شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی از جمله مهم‌ترین این قوانین است که توانسته است صنعت بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا را متحول نماید.

با نگاهی کلی به مطالب ارائه شده می‌توان دریافت که بیمه اتکایی یکی از انواع بیمه‌هایی است که اگرچه در برخی از کشورها سابقه‌ای در حدود چندین دهه یا بیشتر دارد اما در برخی دیگر از کشورها به عنوان یکی از انواع بیمه نوظهور با قدمتی به اندازه چند سال یا چند دهه دارد. اهمیت این نوع بیمه به خاطر قدرت حمایتی آن از یکسو و ظرفیت و توان مالی آن از سوی دیگر و همچنین به دلیل پذیرش ریسک بالای خدمات و حجم تعهدات بالا بوده است. این نوع بیمه در مقایسه با بیمه‌ها و شرکت‌های بیمه‌گر اولیه تفاوت‌هایی دارند از جمله مهم‌ترین آن‌ها این است که قراردادهای بیمه‌های اتکایی ممکن است بیش از دو طرف قرارداد داشته باشد و یا به عبارتی چندجانبه باشد و این قراردادها بین چند شرکت بیمه منعقد شده باشد. از دیگر تفاوت‌های مهم این نوع بیمه این است که بیمه اتکایی صرفاً اقدام به پذیرش بخشی از ریسک‌ها و تعهدات بیمه‌شدگان می‌کند و حتی ممکن است بخشی از تعهداتی را که خود نیز پذیرفته است به بیمه‌گر اتکایی دیگری که قرارداد آن بیمه

اتکایی مجدد نام دارد منتقل نماید. این نوع بیمه در کشورهای اروپایی دارای سابقه بسیار بالایی است و هرکدام از کشورها در دهه‌های گذشته به‌صورت مجزا و بر اساس قواعد خاصی این نوع از بیمه را ارائه می‌دادند که البته در چند دهه گذشته این نوع بیمه در اتحادیه اروپا مورد پذیرش و تأکید قرار گرفت و در این راستا قواعد و قوانین موضوعه و حقوقی بسیار خوبی مصوب شد و پس‌از آن نیز اصلاحیه‌ها و بازنگری‌هایی نیز در مورد آن انجام شد.

در ایران نیز بیمه دارای سابقه تاریخی زیادی است. باوجودی که گزارش‌های متعددی در رابطه با وجود بیمه در ایران باستان وجود داد، اما در رابطه با سابقه وجود بیمه اتکایی در قرون گذشته اطلاعات دقیقی در دست نیست اما در چند دهه اخیر شرکت‌های بیمه‌ای اتکایی در قالب شرکت‌های داخلی و خارجی فعالیت داشته و بیمه اتکایی پس از طی مراحل ماهیت و شخصیت حقوقی خود را به دست آورده است به‌طوری‌که در رابطه با این نوع بیمه در قوانین و آئین‌نامه‌های صنعت بیمه و نیز قواعد حقوقی و فقهی بسیاری در این رابطه تدوین شده است. بااین‌حال بسیاری از موازین و ابعاد حقوقی مربوط به بیمه اتکایی وجود دارد که همچنان نیاز به بررسی و تبیین حقوقی و فقهی دارد. این نوع بیمه با کاربردهای متعدد و مختلفی که در حوزه کاهش خطرات، کاهش ریسک، جلوگیری از ورشکستگی دیگر شرکت‌های بیمه، ثبات در بازار سرمایه و دیگر فوایدی که داراست توانسته است افق نوینی را در صنعت بیمه در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی فراهم نماید.

۳-۲- فقه و بیمه اتکایی

بیمه اتکایی یکی از موضوعاتی است که در فقه و حقوق اسلامی دارای ابعاد و جوانب زیادی بوده و بر سر موضوع بیمه از گذشته تاکنون بین فقها و مراجع دینی اختلاف‌نظرهای زیادی در رابطه با ماهیت و فلسفه وجودی چنین قرارداد و فعالیتی و همچنین چگونگی ارائه خدمات در این قرارداد وجود داشته است.

بااین‌حال به‌طور کلی باید دانست که نهاد حقوقی بیمه در حالت عام آن منشائی اروپایی دارد و به مفهوم رایج، در فقه اسلامی پیشینه‌ای ندارد، هرچند برخی از قراردادهای خاص در نظام حقوقی اسلام، مانند حق غم‌ری، شرط ضمانت نفقه مادام‌العمر برای همسر و ضمان جریره، شباهتی صوری

با این نهاد حقوقی دارد.^۱ فقهای مسلمان در نیمه اول قرن سیزدهم با این نهاد حقوقی که در زبان‌های فارسی و اردو «بیمه» و در عربی «تأمین» یا «سیکورتا» نامیده می‌شود آشنا شدند و آن را در نظام حقوقی اسلام تجزیه و تحلیل فقهی کردند.^۲

در گذشته با توجه به اینکه موضوع بیمه و فعالیت‌های مربوط به آن در جوامع اسلامی رواج چندانی نداشت و این موضوعات و عقود بیمه چه به صورت اولیه و چه در انواع آن بیشتر در جوامع اروپایی و کشورهای غیر اسلامی رواج یافته بود، بنابراین پرداختن به این موضوعات نیز به صورت موردی و حسب ضرورت انجام می‌شد و در آن دوره نیز بیشتر نظر بر مسأله دار بودن و مغایرت این نوع قرارداد با فقه و شرع بوده است. به نظر می‌رسد از میان فقهای شیعی احتمالاً سید محمدکاظم طباطبائی یزدی (متوفی ۱۳۳۷) اولین بار^۳ پس از او در اواخر قرن چهاردهم، شیخ حسین حلی درباره بیمه اظهار نظر کرده‌اند.^۴ اما در سال‌های اخیر، پیشرفت صنعت، گسترش سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف، وابستگی نظام تجارت و اقتصاد به بیمه و تأثیر آن در زندگی بشر سبب شد که فقهای مسلمان به بررسی جدی این نهاد حقوقی و تحلیل فقهی آن بپردازند.^۵

در دوره‌های گذشته در بسیاری از کشورها خصوصاً در کشورهای اسلامی فعالیت شرکت‌های بیمه‌ای و به طور خاص بیمه اتکایی مورد سؤال بوده و مخالفت‌هایی بسیاری در رابطه با وجود چنین شرکت‌هایی وجود داشته و نیز فعالیت‌های آنان را از نظر فقهی و شرعی غیرمجاز شمرده می‌شد و اختلاف نظرهای مختلفی در این رابطه وجود داشته است.

این مخالفت‌ها بیش از اینکه جنبه حقوقی داشته باشد از نظر فقهی و شرعی مورد سؤال بوده و علمای دینی وجود این شرکت‌ها و نحوه فعالیت آنان و مهم‌تر از همه نوع قراردادهای آنان را مورد سؤال قرار داده و مخالفت‌هایی در رابطه با آن اعلام کرده‌اند. یکی از موضوعات مهمی که در حوزه فقهی وجود دارد این است که بیمه به هر شکل آن محصول کشورهای غربی و غیر اسلامی بوده و

۱ - خمینی، روح الله، *تحریر الوسیله*، ج ۲، ۱۴۰۱، ص ۶۰۹-۶۱۰.

۲ - عرفانی، توفیق، *قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران*، ج ۱، ص ۷-۹.

۳ - طباطبائی یزدی، محمدکاظم بن عبدالعظیم، *سؤال و جواب*، ص ۳۱۲.

۴ - بحر العلوم، عزالدین، *بحوث فقهیه*، ج ۱، المحاضرات آیة الله شیخ حسین حلی، ص ۱۵-۴۷.

۵ - صدیقی، محمد نجات الله، *بیمه در سیستم اقتصادی اسلام*، ترجمه گروه ترجمه مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، ج ۱،

این شرکت‌ها در انواع مختلف آنچه بیمه اتکایی و چه غیر اتکایی در ابتدا در این کشورها و به دور از موازین دینی و شرعی ایجاد و بسط یافته و سپس به کشورهای اسلامی وارد شده و در این کشورها فعالیت خود را آغاز نموده‌اند.

علاوه بر آن بیمه نیز چون یک وضعیت قراردادی است و مشمول شرایط عقد می‌گردد بنابراین از نظر فقها باید شرایط مربوط به عقود اسلامی را دارا باشد. از طرفی نیز با توجه به اینکه حقوق و قواعد حقوقی موجود در ایران متأثر از موازین شرعی، دینی و فقهی است و علی‌الخصوص در رابطه با قواعد و قوانین حقوقی مربوط به عقود و قراردادهای اسلامی که بیمه و بیمه اتکایی نیز یک قرارداد و عقد محسوب می‌گردد، در حقوق ایران برخی از نظرات و نظریات فقهی و شرعی مورد توجه و تأکید قرار گرفته است و در تدوین و تنظیم حقوق مربوط به بیمه و بیمه اتکایی این موارد مورد تأکید بوده است. از این رو در این مبحث ابتدا وضعیت این بیمه از نظر فقه مورد بررسی قرار خواهد گرفت تا با دانش و آگاهی کامل‌تری به وضعیت جایگاه آن در حقوق ایران پردازیم.

۳-۲-۱- دیدگاه فقها در مورد ماهیت و ابعاد بیمه اتکایی

در این مبحث به بررسی دیدگاه‌های فقهی و اندیشه و نظریات برخی از فقها در رابطه با ماهیت بیمه و بیمه اتکایی خواهیم پرداخت و به دسته‌بندی و تقسیم‌بندی دیدگاه‌های مختلف در این رابطه می‌پردازیم. البته پیش از پرداختن به این موضوع باید گفت که بیمه اتکایی در شرع و فقه اسلامی با عنوان «اعاده التأمین» یا «التأمین المضاعف» خوانده می‌شود؛ بنابراین این نوع بیمه و قرارداد نیز همانند دیگر عقود و قراردادهایی که منعقد می‌گردد باید شرایط و ضوابط مربوط به عقود را داشته باشد و تخطی از این موضوع می‌تواند این نوع عقود و خدمات و وضعیت آن را زیر سؤال ببرد.

در رابطه با ماهیت و وجود قرارداد بیمه و بیمه اتکایی در فقه دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد و فقها در این رابطه اعتقادات متفاوت و مختلفی دارند برخی از فقها عقود و قراردادهای بیمه‌ای و بیمه اتکایی را مورد سؤال قرار داده و آن را نفی می‌کنند و برخی دیگر نیز عقود بیمه و بیمه اتکایی را مورد تأیید قرار داده و بر آن صحه می‌گذارند. در این بین رویکردهای بینایی دیگری نیز وجود دارد که در رابطه با اصول و قواعد و فعالیت شرکت‌های بیمه‌ای افراط و تفریط دو رویکرد قبلی را ندارند؛ بنابراین در رویکردی کلی از منظر فقها در رابطه با عقود و قراردادهای بیمه و بیمه اتکایی سه دیدگاه

مختلف وجود دارد:

- الف) افرادی که حکم به حرمت عقد بیمه به طور کلی دارند.
- ب) افرادی که حکم به حرمت بیمه به طور کلی دارند.
- ج) افرادی که با تفکیک و تفصیل میان انواع عقد بیمه، برخی را حرام و برخی را حلال می‌دانند^۱ که در این میان اعاده التأمین یا بیمه اتکایی جزء عقود حلال شمرده می‌شود.
- برخی از فقها و اندیشمندان حوزه فقه فعالیت‌های مالی و اقتصادی و خدماتی را که در چارچوب قوانین و قواعد بیمه‌ای و در حوزه عقود و قراردادهای بیمه‌ای انجام و ارائه می‌گردند به شدت مخالف بوده و این نوع فعالیت‌ها و خدمات را خارج از چارچوب‌های شرعی و اسلامی و فقهی دانسته و آن را مخالف با شرع و شریعت دانسته و آن را حرام و غیرقابل قبول شمرده‌اند. همچنین برخی از این فقها بر این عقیده‌اند که بیمه به طور کلی و انواع آن، من جمله بیمه اتکایی نه ریشه در قواعد و قوانین فقهی و نه در جوامع اسلامی و کشورهای مسلمان دارد بلکه این نوع از عقود و قراردادهای محصول کشورهای غیر اسلامی و غربی بوده و هیچ گونه اصول و قاعده شرعی و فقهی بر آن حاکم نبوده و با اصول شرع و شریعت مطابقت ندارد.
- با وجود این، این افراد با توجه به برخی از جوانب و ابعاد اندیشه‌ای و فکری خود به ۲ دسته تقسیم می‌شوند؛ عده‌ای که با استدلال، غیرقابل انطباق بودن بیمه بر عقود معینه و عدم توجه به عقود مستحدثه، عقد بیمه را باطل می‌دانند و عده‌ای که عقود مورد پذیرش فقه را محدود به عقود معین نمی‌کنند اما عقد بیمه را سبب ضمان مالیم یجب، جعل به عوضین، تعلیق، غرر، میسر، ربا، سفهی بودن عقد، اکل مال به باطل، مبارزه با قضا و قدر الهی، استیفاء بلاجهت و بیع کالا به کالا می‌دانند و برخی ادعای اجماع فقها بر بطلان بیمه را دارند.
- به عنوان مثال در رابطه با الزام مالایلزم و ضمان مالیم یجب، بسیاری از فقهای شیعه از جمله شیخ طوسی در کتاب خلاف ضمانت از امری که واقع شده باشد صحیح است ولی ضمان از دینی که بعداً حاصل خواهد شد و هنوز واقع نشده است، صحیح نیست. همچنین در کنفرانسی که در سال ۱۴۰۶ در مکه برگزار شد در بند ششم قطعنامه مقرر شد چون عقد بیمه تجاری الزام مالایلزم بوده و تعهد

۱ - خمینی، روح الله، *تحریر الوسیله*، ج ۲، ص ۶۱۰.

ایجاد شده بیمه گر را شرعاً ملزم به ایفای آن نمی کند به عبارت دیگر بیمه گر بدون دخالت در ایجاد حادثه به محض انعقاد قرارداد و پرداخت اقساط از ناحیه بیمه گذار ضامن خسارت می گردد و وجوه پرداختی را به بیمه گذار نمی بخشد قرارداد بیمه تجاری حرام خواهد بود.^۱

از نظر این دسته از فقها بیمه به استناد برخی از موضوعات و اصول فقهی نظیر عدم انطباق بر عقود، وجود اشکالات، جهل در معامله، خروج از عمومات، معلق بودن و ...، غیرشرعی و حرام است.

بنابراین از منظر این فقها بیمه در همه انواع آنچه بیمه های اولیه که رابطه ای دوطرفه دارند و چه بیمه های اتکایی یا بیمه مجدد که چند سویه و چندجانبه هستند و از عقود و قراردادهای پیچیده تری نیز برخوردارند غیرقابل استناد و حرام است و این عقود و قراردادها به لحاظ اینکه برخی از شرایط فقهی و شرعی را ندارند و مسبب برخی از اعمال غیرشرعی می شوند حرام بوده و عمل و اجرای آن دارای اشکال است. از نظر برخی از فقها نیز چون عقود شرعی معین و محصورند و قرارداد بیمه بر هیچ یک از آن ها منطبق نیست، بنابراین حرام و غیرشرعی است.^۲

۳-۲-۲- دلایل مخالفت و موافقت فقها با بیمه اتکایی

در این گفتار دلایل مخالفان و موافقان فقها با بیمه اتکایی بررسی می شود.

۳-۲-۲-۱- دلایل مخالفت فقها با عقود و قراردادهای بیمه اتکایی

فقهایی که عقود بیمه و بیمه اتکایی را خارج از چارچوب فقه و شریعت دانسته و نسبت به آن مخالف بوده و آن را حرام اعلام کرده اند دلایل متعدد را برای اثبات نظریات خود بیان کرده اند که در ادامه به مهم ترین این دلایل خواهیم پرداخت:

الف) در بین بسیاری از فقها بیمه در حالت اولیه خود و در انواع مختلف آن از جمله بیمه اتکایی که حالت قراردادی پیچیده تری نسبت به بیمه های اولیه دارد، مخالفان زیادی دارد. عده ای از علمای اهل سنت معتقدند که بیمه دارای عناصر غرر، میسر و ربا می باشد و از این رو آن را حرام شمرده اند.^۳

۱ - صالحی مازندرانی، محمدخلیل و سلیمی، فاضل، بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا، فصلنامه دیدگاه های حقوق قضایی، ۱۳۹۲، شماره ۶۲، تابستان، صص ۷۴-۷۳.

۲ - معرفت، محمدهادی، عیوب موجب فسخ نکاح، ماهنامه دادرسی، سال ۱، شماره ۳ (مرداد ۱۳۷۶)، ص ۵.

۳ - عسکری، محمد مهدی و عظیم زاده آرانی، محمد، تحلیل مقایسه ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راه کارهایی

از نظر این دسته از فقها عقود بیمه‌ای به دلیل اینکه ممکن است در آن طرف‌های قرارداد اقدام به پرداخت یا عدم پرداخت‌هایی کنند که خارج از تعهدات آنان بوده و یا ضرر و زیانی در مدت‌زمان انعقاد آن عقود ایجاد نشده باشد درحالی‌که وجوهی رد و بدل شده باشد عقود و قراردادهای بیمه‌ای را خارج از احکام شرعی دانسته و آن را نوعی ربا و غرر محسوب می‌کنند و آن را مطابق با اصول اسلامی نمی‌دانند.

به‌عنوان مثال کارمزدها و حق‌بیمه‌هایی که شرکت‌های بیمه‌ای نسبت به خدماتی که ارائه می‌دهند و یا کارمزد بیمه اتکایی که شرکت بیمه واگذارنده از قرارداد بیمه اتکایی اخذ می‌کند دلالت از حد بالایی از غرر می‌باشد.^۱ به همین دلیل از نظر این فقها عقود بیمه‌ای خصوصاً بیمه اتکایی و کارمزدهای دریافتی توسط این شرکت‌های بیمه‌ای دارای اشکال بوده و خارج از احکام شرعی و فقهی هستند.

ب) یکی دیگر از مهم‌ترین دلایل این مخالفت و یکی از اشکالاتی که در این رابطه وارد شده است این است که در برخی از انواع بیمه‌ها خصوصاً در اکثریت بیمه‌های اتکایی، بیمه‌گر اتکایی بدون اطلاع از محتوا و جزئیات قرارداد اولیه، خسارت‌های مربوط به آن را بر عهده می‌گیرد و این در حالی است که هیچ‌گونه رابطه‌ای با بیمه‌گذار اصلی ندارد و ضمان او برای جبران خسارت غیرمستقیم با توجه به ضرر اصلی است.^۲

از نظر این دسته از فقها یکی از شرایط عقود و قراردادهای آگاهی و آشنایی کامل از شرایط و موضوع تعهد و عقد است و طرفین عقود و قراردادهای باید از موضوع تعهد و ابعاد آن آگاهی کامل داشته باشند و موضوع تعهد معین و مشخص باشد در غیر این صورت عقد و قرارداد منعقد شده دارای اشکال بوده و در برخی از موارد حرام و غیرشرعی است؛ بنابراین بسیاری از انواع بیمه

جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در ایران، فصلنامه تحقیقات مالی - اسلامی، ۱۳۹۳، سال سوم شماره دوم، بهار و

تابستان، ص ۱۰۰.

۱ - عسکری، محمدمهدی و عظیم زاده آرانی، محمد، تحلیل مقایسه ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راه کارهایی

جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در ایران، فصلنامه تحقیقات مالی - اسلامی، ۱۳۹۳، سال سوم شماره دوم، بهار و

تابستان، ص ۱۱۴.

۲- صالحی مازندرانی، محمدخلیل و سلیمی، فضا، بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا،

فصلنامه دیدگاه های حقوق قضایی، ۱۳۹۲، شماره ۶۲، تابستان، ص ۷۴.

خصوصاً اکثریت بیمه‌های اتکایی به دلیل اینکه طرفین قرارداد به صورت دقیق موضوع تعهد و قرارداد را نمی‌شناسند و اطلاعات و آگاهی کاملی نسبت به آن ندارند حرام و غیرقابل قبول هستند.

ج) یکی دیگر از ایراداتی که از نظر فقها بر عقود بیمه اتکایی وارد است این است که برخی از این عقود شرایط لازم مربوط به عقد اسلامی را ندارند به عنوان مثال اگر بیمه‌گران اتکایی از شرکت‌های بیمه‌گری بوده که در کشورهای غیر اسلامی هستند و بیمه‌گر اصلی در کشورهای اسلامی است، برای پرداخت کارمزد با اشکالات زیادی روبرو خواهد شد به این دلیل که حق بیمه پرداختی توسط مسلمان به عنوان کارمزد برای عملی پرداخت می‌شود که غیرمسلمان متصدی آن است و شرکت‌های بیمه اصلی به عنوان نماینده شرکت بیمه‌گر اتکایی قرار دارد که این امر متناسب با دیدگاه شرع و نظریات فقهی نیست چراکه دریافت و پرداخت هرگونه کارمزد بیمه اتکایی جز کارمزد منافع تحت موازین مشارکت در سود است.^۱

د) همچنین برخی دیگر از فقها بر این اعتقادند که بیمه‌گذار ممکن است با پرداخت یک یا چند قسط و وقوع حادثه و ایجاد خسارت، وجوهی بیش از اقساط پرداختی خود را دریافت نماید و یا با وجود پرداخت تمام اقساط خود به لحاظ اینکه حادثه‌ای برای او اتفاق نمی‌افتد و خسارتی به وجود نمی‌آید هیچ‌گونه وجهی از شرکت بیمه نمی‌گیرد و شرکت بیمه نیز عکس وضعیت ذکرشده را دارد. دلایل ذکرشده از جمله مهم‌ترین دلایلی است که فقها با استناد به آن عقود بیمه‌ای و بیمه اتکایی را حرام دانسته و این عقود و قراردادها را خارج از احکام شرعی و فقهی دانسته و عمل به آن را صحیح و مجاز نمی‌دانند.

موافقان مشروعیت قرارداد بیمه که اغلب فقهای شیعه در این گروه جای می‌گیرند^۲ خود به سه دسته تقسیم می‌شوند. نخستین گروه با وجود مخالفت بسیاری از فقها در رابطه با عقود و قراردادهای بیمه‌ای و بیمه اتکایی، از عقود بیمه به عنوان یکی از عقود مستحدثه که عقلایی و لازم برای هر اجتماعی از جمله جامعه اسلامی است را به دلایلی پذیرفته‌اند و بر لزوم استفاده از این بیمه‌ها تأکید دارند. آنان عقد بیمه را بر یکی از عقود معین فقهی منطبق می‌دانند (البته اختلاف نظر درباره

۱ - صالحی مازندرانی، محمدخلیل و سلیمی، فضا، بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا،

فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۳۹۲، شماره ۶۲، تابستان، ص ۷۶.

۲ - عرفانی، توفیق، قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران، ج ۱، ص ۷۰.

مستقل بودن عقد بیمه یا منطبق بودن آن بر یکی از عقود معین، در بین حقوقدانان غیرمسلمان نیز مطرح است). این گروه عقد بیمه را منطبق بر عقد مضاربه می‌دانند. تقریباً در سی سال گذشته، اهل سنت در نظام بانکداری اسلامی برای انعقاد عقد بیمه از عقد مضاربه استفاده کرده‌اند؛ بدین صورت که بیمه‌گر و بیمه‌گزار در قرارداد مضاربه متعهد می‌شوند که هرگونه خسارتی که در متن قرارداد ذکر شده است از طریق مضاربه پرداخت شود. این قرارداد شبیه عقد بیمه است با این تفاوت که در عقد بیمه باید حق بیمه پرداخت شود ولی در عقد مضاربه حق بیمه از ناحیه مضارب به سرمایه اضافه می‌شود و در صورت بروز حادثه خسارت از سرمایه یا سود شرکت پرداخت می‌شود و در صورت عدم بروز حادثه، مضارب می‌تواند از پرداخت وجه مذکور خودداری کند.^۱

عده‌ای دیگر عقد بیمه را منطبق بر هبه معوضه می‌دانند، یعنی بیمه‌گزار در هر سال یا هر ماه یا یک-جا مبلغی را به رایگان تملیک بیمه‌گر می‌کند، با این شرط که در صورت بروز حادثه و خسارت به مال یا جان او بیمه‌گر وجه مذکور را به تملیک بیمه‌گزار یا خانواده‌اش درآورد.^۲ برخی نیز عقد بیمه را منطبق بر عقد موالاة و نوعی بیمه مسئولیت می‌دانند، زیرا در عقد موالاة شخصی که نسب او مجهول است دیگری را برای پرداخت خسارت حاصله از جنایتش ولی خود قرار می‌دهد و در مقابل، این فرد پس از فوت او وارث وی خواهد شد.^۳

گروه دوم از موافقان عقد بیمه، با اشاره به برخی نهادهای حقوقی خاص که در نظام حقوقی اسلام موجود است و مقایسه آن‌ها با نهاد بیمه، کوشیده‌اند که وجود تفکر بیمه را در صدر اسلام و پیش از آن اثبات کنند.^۴ نظام عواقل و ضمان خطرالطریق از جمله مواردی است که این فقها بر آن تأکید دارند. در نظام عاقله اگر فردی مرتکب قتل غیر عمد شود، مردان بالغ از اهل و عشیره‌اش حداکثر در مدت سه سال باید دیه معقول را پرداخت کنند و این نوعی بیمه است که به پرداخت خسارات مالی در موارد دیگر نیز قابل تسری است. به نظر بعضی فقیهان، چنانچه شخصی به دیگری بگوید در این

۱ - خمینی، روح الله، *تحریر الوسیله*، ج ۲، ص ۶۱۰.

۲ - روحانی، محمدصادق، *المسائل المستحدثه*، ج ۱، ص ۷۴.

۳ - احمد زرقاء، مصطفی، *نظام التأمین حقیقته و الرأی الشرعی فیہ*، ج ۱، ص ۳۰ - ۳۱.

۴ - خمینی، روح الله، *رساله نوین: تحریر الوسیله*، مسائل سیاسی و حقوقی، ترجمه و توضیح از عبدالکریم بی‌آزار شیرازی، ج ۴، ص ۲۸۱.

جاده امنیت وجود دارد و اگر کسی به مال تو خسارت زد من ضامنم، در آن صورت وی ضامن پرداخت خسارت وارده خواهد بود. عقد بیمه نیز نوعی تضمین از جانب بیمه‌گر در مقابل حوادث احتمالی و بنابراین مشروع است.

گروه سوم از موافقان عقد بیمه، آن را با توجه به ویژگی‌هایش بر عقود معهود قابل انطباق ندانسته‌اند، بلکه آن را از عقود مستحدث و مستقل شمرده‌اند.^۱ این گروه از موافقان به شیوه‌های مختلف بیمه را مشروع دانسته‌اند. برخی از فقها برای مشروعیت عقد بیمه به اصل اباحه تمسک کرده‌اند. اساس این اصل مبنی بر مباح بودن همه اشیا و افعال است مگر این که از طرف شارع منعی وارد شده باشد؛ بنابراین عقد بیمه نیز که منعی درباره آن نرسیده مشروع است.

همچنین اغلب فقهای اهل سنت که بیمه را از عقود مشروعه و مستحدثه دانسته‌اند و برای اثبات مشروعیت آن به برخی دلایل نظیر استحسان، مصالح مرسله و ضرورت اقتصادی استناد کرده‌اند: بر اساس اصل استحسان در جایی که با قیاس یا قاعده کلی یا دلیل دیگر می‌توان حکم شرعی را استنباط کرد به ملاحظه مصلحتی خاص می‌توان حکمی مخالف برای مسئله برگزید و در عقد بیمه، گرچه احتمال غرر، ربا، قمار، جهل به عوضین و... وجود دارد اما چون عدم مشروعیت آن خلاف مصالح اجتماع است، از راه این قاعده می‌توان قائل به مشروعیت آن شد. در میان مذاهب اسلامی، امامیه و شافعیه این قاعده را نپذیرفته‌اند و آن را از مصادیق ظنون غیر معتبر دانسته‌اند.^۲

همچنین بنا بر قاعده مصالح مرسله برای رعایت مصلحت و حفظ دین و نظم اجتماعی جامعه، در جایی که نص خاص یا مطلق وجود ندارد، می‌توان قائل به مشروعیت موضوعی مانند عقد بیمه شد. باین‌همه، برخی دیگر از فقیهان اهل سنت هر نوع مصلحت را مشمول این قاعده ندانسته و معتقدند که عقد بیمه به علت وجود قمار، غرر، جهل به عوضین و... در آن، از مصالح غیرضروری است که شرع به الغای آن نظر داده است. بعضی دیگر از فقها نیز مشروعیت بیمه را از باب ضرورت و احتیاج نظام اقتصادی به آن اثبات کرده‌اند و ضرورت و احتیاج را رافع اشکالاتی مانند قمار، غرر، رها، تعلیق می‌دانند.^۳

۱ - مطهری، مرتضی، *مسئله ربا به ضمیمه بیمه*، ج ۱، ص ۲۷۸.

۲ - عرفانی، توفیق، *قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران*، ج ۱، صص ۱۶۹-۱۲۵.

۳ - همان، صص ۱۹۱-۱۶۹.

عده‌ای نیز بر این باورند که شرع جامعه اسلامی را محدود و محصور به عقد معین نکرده و هرگونه قراردادی که بین مردم شایع باشد الزام به آن واجب و لازم الاجراست مگر اینکه نص صریحی بر حرمت قرارداد منعقدشده وجود داشته باشد. از این رو بسیاری از فقها بنا به دلایلی عقود بیمه به طور کل و بیمه اتکایی را بدو اشکال دانسته و انعقاد این عقود در قالب انواع بیمه را حلال شمرده‌اند.

۳-۲-۲- دلایل موافقت فقها با عقد بیمه و بیمه اتکایی

بسیاری از فقها با توجه به اهمیت و فوایدی که بیمه برای جامعه اسلامی دارد و با اتکا به آن می‌توان بسیاری از موانع و خطرات سر راه اقتصاد و معیشت جامعه اسلامی را از بین برد، این عقود را حلال و بدون اشکال شمرده‌اند و برای اثبات این رویکرد دلایلی را مطرح کرده‌اند که در ادامه به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره خواهد شد.

الف) عده‌ای از فقها بر این باورند که عقد قرارداد بیمه و بیمه اتکایی بر اساس قاعده «اوفو بالعقود» و «تعاونوا علی البر والتقوا» و «الناس مسلطون علی اموالهم» بدون هیچ قید و شرطی از مصادیق تعاون و همکاری دانسته و آن را پذیرفته‌اند.^۱ بنابراین بیمه و بیمه اتکایی و انواع دیگر بیمه با توجه به اینکه به واسطه انعقاد عقود و قراردادی بین طرفین و با رضایت و اراده کامل طرفین انجام می‌گردد و طرفین ملزم به رعایت و انجام تعهدات خود می‌شوند از این رو این نوع عقود اشکال شرعی و فقهی نداشته و صحیح می‌باشد.

ب) بیمه اتکایی با توجه به اهمیت و نقش بسیار مؤثری که در کاهش خطرات و نیز حمایت‌های مالی و اقتصادی که برای سرمایه‌گذاران دارد توسط بسیاری از فقها مورد تأیید قرار گرفته است. به عقیده بیشتر فقهای شیعه از جمله امام خمینی، آیت‌الله خامنه‌ای و فاضل لنکرانی همه انواع بیمه جایز و صحیح است.^۲ برخی از فقها با توجه به اهمیت بیمه و حمایت‌ها و پشتیبانی‌هایی که از سرمایه‌گذاری‌های جامعه اسلامی دارد، علی‌الخصوص اینکه بیمه و بیمه اتکایی باعث توسعه

۱ - صالحی مازندرانی، محمدخلیل و سلیمی، فضا، بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۳۹۲، شماره ۶۲، تابستان، ص ۷۶.

۲ - عسکری، محمد مهدی و عظیم زاده آرانی، محمد، تحلیل مقایسه‌ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راه کارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در ایران، فصلنامه تحقیقات مالی - اسلامی، ۱۳۹۳، سال سوم شماره دوم، بهار و تابستان، ۱۰۰.

اقتصادی و رشد اقتصادی جوامع اسلامی می‌گردد، بیمه در انواع آن را صحیح و خارج از اشکال می‌دانند.

در میان صاحب‌نظران و فقهای که در رابطه با عقود بیمه اظهار نظر نموده‌اند دسته دیگری وجود دارند که با تفکیک میان عقود انواع بیمه حکم به حلیت و تحریم این نوع از بیمه‌ها داده‌اند که در میان آن دسته از بیمه‌هایی که حلال شمرده شده است بیمه اتکایی نیز وجود دارد. شیخ حسین حلی در کتاب بحوث العقود عنوان فرموده‌اند که بیمه اتکایی اشکال شرعی ندارد و حتی اگر نزد شرکت‌های متعدد هم بوده باشد بدون اشکال است، زیرا ضرری متوجه بیمه‌گذار اصلی نمی‌شود، بلکه وصول خسارت با تضمین بیشتری همراه است. مهم‌ترین طرفدار بیمه و بیمه اتکایی، امام خمینی بوده‌اند که در بحث بیمه مستحدثه در کتاب تحریر الوسیله مسئله دهم عنوان می‌دارند. توزیع و اعاده بیمه به شرکت‌های بیمه اشکالی ندارد و با این بیان که طلب برخی از سهام‌داران شرکت بیمه به شرکت‌های بزرگ بیمه‌ای ارجاع گردد تا در مورد بیمه‌های تشریک‌مسابی داشته باشند.^۱

در رابطه با گروه سوم یعنی قائلین به تفکیک و تفصیل انواع عقود بیمه نیز باید اشاره نمود که بعضی از انواع بیمه را با استفاده از انطباق آن بر عقود اسلامی مانند ضمان، صلح، مضاربه، هبه معوضه و نظایر آن‌ها، یا به دلیل دیگری چون ضرورت، مصالح مرسله، استحسان و اصل اباحه مشروع می‌دانند، اما بعضی دیگر از انواع بیمه، از جمله بیمه عمر را به دلیل برخی اشکالات غیر مشروع می‌شمارند.

باین حال بیمه در انواع مختلف آن خصوصاً بیمه اتکایی در میان فقها مخالفین و موافقینی دارد اما آنچه امروزه در بین فقها رویکرد غالب است گرایش به سمت برقراری و انعقاد عقود و قراردادهای بیمه‌ای و به رسمیت شمردن آن با توجه به اهمیت و فواید آن برای جامعه اسلامی و کاهش خطرات و ضرر و زیان‌هایی است که ممکن است جامعه اسلامی را دچار بحران و مشکل نماید و همچنین با توجه به پیشرفت صنعت، گسترش سرمایه‌گذاری و توسعه اقتصادی، وابستگی نظام اقتصادی به بیمه و تأثیر آن در زندگی اجتماعی و ضرورت از بین بردن برخی ریسک‌ها و خطرات در جامعه مسلمین

۱ - صالحی مازندرانی، محمدخلیل و سلیمی، فضا، بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۳۹۲، شماره ۶۲، تابستان، صص ۷۷-۷۶.

سبب شده است که فقهای مسلمان به بررسی دقیق تر بیمه و تحلیل فقهی آن بپردازند.^۱

۳-۳- بیمه اتکایی در حقوق ایران

اقتصاد ایران بر پایه یکی از بزرگ ترین ذخایر نفت و گاز جهان است و از صنایع مدرن با فناوری پیچیده نظیر نیروگاه های برق، سدسازی، پل سازی، بنادر و اسکله ها، پالایشگاه ها، پتروشیمی، کشتی سازی، نفتکش ها، صنایع فضایی، هوایی و دریایی برخوردار است که سرمایه های موجود همواره در معرض ریسک و آسیب های جزئی و کلی قرار دارند. تأمین پوشش بیمه ای برای ریسک های اقتصادی کشور هم مستلزم این است که شرکت های بیمه ذخایر و منابع کافی داشته باشند و هم با توجه به اصل توزیع جهانی ریسک لازم است بخشی از ریسک ها در قالب قراردادهای اتکایی، بین بیمه گران اتکایی بین المللی واگذار شود. غالباً صنایع تولیدی اصلی که دارای پیچیدگی های خاصی می باشند و از نقطه نظر صنعتی خطرساز هم محسوب می گردند، مانند صنایع پتروشیمی، پالایشگاه ها، بسیار بزرگ تر از میزانی هستند که بتوانند جذب بازار داخلی گردند و بدین لحاظ نیاز به کمک و مساعدت بیمه گران اتکایی بین المللی وجود دارد. یکی از شرکتهایی بین المللی که شرکت های ایرانی وارد قرارداد بیمه اتکایی با آنها شد، شرکت پارتنری است. این شرکت هفتمین شرکت بیمه اتکائی در جهان است که در سال ۲۰۱۶ قرارداد بیمه اتکایی میان شرکت بیمه ایرانی به نام بیمه "ما" و شرکت پارتنری منعقد شود.^۲

صنعت بیمه کشور به عنوان یکی از عمده ترین نهادهای اقتصادی مطرح بوده و فعالیت دیگر نهادها را پشتیبانی می کند. لذا کارایی بازار بیمه کشور نقش بسزایی در رشد و توسعه این صنعت خواهد داشت. به همین دلیل صنعت بیمه در همه اشکال آن علی الخصوص بیمه اتکایی از اهمیت خاصی برخوردار است چرا که بیمه اتکایی ابزاری در جهت توسعه است و به عنوان یک مکانیزم مناسب برای تقسیم و توزیع ریسک عمل خواهد کرد؛ بنابراین ایجاد بستر لازم رقابت برای صنعت بیمه اتکای کشور مستلزم آن است که ساختار بازار بیمه های اتکایی نیز از کارایی لازم برخوردار باشد و قواعد

۱ - طلعتی، محمدهادی، *مآخذشناسی بیمه*، ج ۱، صص ۲۱ - ۳۸.

۲ - همتی، احسان، مصاحبه با اقتصاد نیوز: سرپرست بیمه های اتکایی و روابط بین الملل بیمه "ما": تمدید قرارداد اتکائی بیمه ما با شرکت پارتنری فرانسه: <https://www.eghtesadnews.com>

حقوقی مرتبط با آن تدوین و مورد اجرا قرار گیرد و همچنین نظارت بر حسن قراردادهای و فعالیت آن‌ها نیز مورد توجه قرار گیرد. به همین جهت برخی عوامل موجب شد تا ایجاد قواعد و قوانین مربوط به بیمه اتکایی به یکی از ضرورت‌ها برای ایران تبدیل گردد.

۳-۳-۱- ایجاد ضرورت وضع قواعد حقوقی بیمه اتکایی در ایران

با توجه به افزایش فعالیت‌های تجاری و اقتصادی در ایران و ضرورت و اهمیت صنعت بیمه در حمایت از سرمایه‌ها و کاهش خطرات رفته‌رفته فعالیت‌های صنعت بیمه و به‌طور خاص بیمه‌های اتکایی در ایران افزایش یافت؛ بنابراین در جهت توسعه این صنعت بیمه‌ای و لزوم گسترش آن و تنظیم قراردادهای بین طرفین و وضع قواعد و قوانین حقوقی در جهت تنظیم روابط بین آنان و نظارت بر آنان وجود قواعد حقوقی و تنظیم‌کننده از اهمیت خاصی برخوردار شد.

همان‌گونه که قبلاً نیز اشاره شد در حقوق ایران با توجه به اینکه متأثر از منابع و احکام فقهی است این احکام و قواعد تأثیراتی در وضع و تدوین حقوق مربوط به بیمه و بیمه اتکایی و عقود و قراردادهای مرتبط با آن داشته است. از این‌رو قواعد و حقوق مربوط به بیمه اتکایی در قالب حقوق مربوط به عقود و قراردادهای بوده و مبانی و ماهیت آن نیز مربوط به این قواعد می‌شود.

بنابراین در حقوق ایران عقد بیمه از سایر عقود مستثنی نیست و مشمول قواعد مربوط به عقود می‌گردد. در قانون مدنی ماده ۱۸۳ عقد این‌گونه تعریف شده است: «عقد عبارت است از اینکه یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر تعهد به امری نمایند و مورد قبول آن‌ها باشد»؛ بنابراین در رابطه با عقد بیمه در هر نوع از آنچه بیمه اولیه و چه اتکایی دو طرف بیمه‌گر و بیمه‌گذار با هم توافق می‌کنند که در صورت بروز حادثه، بیمه‌گر خسارت وارده بر بیمه‌گذار را جبران نماید و بیمه‌گذار نیز در مقابل حق بیمه پرداخت نماید.

به همین منظور ماده اول قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷ عقد بیمه را این‌گونه تعریف نموده است: «بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه یا جوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی را بپردازد». در رابطه با بیمه اتکایی نیز باید گفت که این نوع بیمه، عقدی قراردادی است که بین دو طرف منعقد می‌شود و در آن یک طرف بیمه‌گر و طرف مقابل بیمه‌گذار است با این تفاوت که بیمه‌گذار بیمه

اتکایی واگذارنده، خود بیمه‌گر در قرارداد بیمه اصلی است و متعهد به پرداخت خسارت به بیمه‌گذار دیگری است.^۱

از این رو با توسعه صنعت بیمه از یک سو و گسترش حجم فعالیت‌های اقتصادی و تجاری و سرمایه‌گذاری‌های عظیم با ریسک بسیار بالا و نیاز مبرم به بیمه و حمایت‌ها و پشتیبانی‌های این بیمه از فعالیت‌های اقتصادی و تجاری و همچنین سرمایه‌گذاری‌ها رفته‌رفته قواعد و قوانین مربوط به بیمه اتکایی تدوین و مورد اجرا گذاشته شد.

۳-۳-۲- قواعد حقوقی بیمه اتکایی در ایران

در رابطه با قوانین و قواعد حقوقی مربوط به بیمه اتکایی باید گفت که این نوع بیمه در ایران توسط شرکت سهامی بیمه ایران به وجود آمد و قبل از انقلاب اسلامی و ملی شدن صنعت بیمه، شرکت‌های بیمه خصوصی، قانوناً موظف بودند ۲۵ درصد از کلیه بیمه‌های صادره خود در حوزه‌های غیرزندگی و ۵۰ درصد از بیمه‌های صادره خود در حوزه بیمه زندگی را به شرکت سهامی بیمه ایران واگذار نمایند. پس از تصویب قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران ۱۳۵۰ به موجب همین قانون شرکت‌های بیمه خصوصی و شرکت‌های سهامی بیمه ایران موظف گردیدند این واگذاری به بیمه مرکزی ایران را انجام دهند.^۲

علاوه بر قواعد فوق‌الذکر قانون بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰ (مازندرانی و سلیمی، ۱۳۹۲: ۸۳) قانون عضویت بیمه مرکزی ایران در شرکت بیمه اتکایی آسیا مصوب ۱۳۷۱/۱۱/۲۵، قانون اساسنامه شرکت بیمه اتکایی اکو و مقررات تأسیس و فعالیت مؤسسات بیمه در مناطق آزاد تجاری - صنعتی ۱۳۷۹/۶/۲ و همچنین مواد ۱۱۳ الی ۱۱۶ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، نیز در رابطه با بیمه اتکایی وجود دارد.

علاوه بر موارد فوق‌الذکر رفته‌رفته با گذشت زمان و توسعه فعالیت‌های اقتصادی از یک سو و گسترش خدمات بیمه اتکایی از سوی دیگر و لزوم احاطه مبانی و قواعد حقوقی بر تمامی ارتباطات و جوانب فعالیت‌های بیمه اتکایی، آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌هایی نیز در رابطه با تنظیم روابط حقوقی

۱ - قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷

۲ - علوی و همکاران، بیمه اتکایی در ایران، مجله میزگرد، ۱۳۷۷، تابستان، ص ۷.

بیمه اتکایی تدوین تنظیم و مورد اجرا گذاشته شده است.

۳-۳-۳- مفهوم بیمه اتکایی در حقوق بیمه‌ای ایران

در جهت تدوین و اجرایی نمودن حقوق و قواعد مربوط به بیمه اتکایی و لزوم ضمانت اجرای آن و نظارت بر فعالیت‌های شرکت‌های بیمه اتکایی برخی از نهادها در صدد وضع قوانین و مقررات حقوقی در رابطه با بیمه اتکایی برآمدند و چارچوب حقوقی مربوط را مشخص نمودند. در همین راستا بیمه مرکزی ایران موظف به انجام برخی از امور در ارتباط با شرکت‌های بیمه اتکایی گردید؛ بنابراین شورای عالی بیمه به استناد ماده ۱۷ و در راستای اجرای ماده ۶۸ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری آئین‌نامه کارگزاری رسمی بیمه اتکایی را مشتمل بر ۳۵ ماده و ۱۰ تبصره به تصویب رساند.^۱

در این آئین‌نامه در مرحله اول تعاریفی از کارگزار بیمه اتکایی، مؤسسه بیمه و اگذارکننده و مؤسسه بیمه پذیرنده ارائه شده است. در آئین‌نامه شماره ۹۱ شورای عالی بیمه، کارگزار بیمه اتکایی، مؤسسه بیمه و اگذارکننده و مؤسسه بیمه پذیرنده چنین تعریف شده است:

الف) کارگزار بیمه اتکایی: «کارگزار شخصی حقوقی است که با توجه به مفاد این آئین‌نامه در ازای دریافت کارمزد مجاز به ارائه خدمات واسطه‌گری بیمه اتکایی یا خدمات مشاوره بیمه اتکایی مندرج در ماده ۲ این آئین‌نامه است و با رعایت قوانین و مقررات مربوط پروانه کارگزاری رسمی بیمه اتکایی دریافت می‌نماید».^۲

ب) مؤسسه بیمه و اگذارکننده: «مؤسسه بیمه و اگذارکننده مؤسسه‌ای داخلی یا خارجی است که در خصوص واگذاری بخشی از ریسک‌های خود با مؤسسه بیمه پذیرنده قرارداد اتکایی منعقد می‌نماید».^۳

ج) مؤسسه بیمه پذیرنده: «مؤسسه بیمه پذیرنده نیز مؤسسه‌ای است اعم از داخلی یا خارجی که مجاز به قبول ریسک از مؤسسه بیمه و اگذارنده می‌باشد»^۴ در این آئین‌نامه با تعریف و مشخص

۱ - آئین‌نامه شماره ۹۱ شورای عالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۲ - همان.

۳ - آئین‌نامه شماره ۹۱ شورای عالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۴ - همان.

نمودن چارچوب مفاهیم مربوط به بیمه اتکایی، به صورت دقیق نسبت به تعاریف حقوقی کارگزار بیمه اتکایی و طرفین آن اقدام نموده است تا از این طریق بتوان تعریفی جامع و واحد در این ارتباط مورد توافق قرار گیرد و به آن اتکا و استناد گردد.

۳-۳-۴- قواعد حقوقی در رابطه با فعالیت‌های مجاز و برخی وظایف کارگزار بیمه

اتکایی

در قوانین و مقررات مربوط به بیمه اتکایی و در رابطه با نحوه فعالیت‌های شرکت‌های بیمه اتکایی و نیز فعالیت‌های مجاز آنان، وظایف و اختیارات آنان و حدود آن قوانینی وضع و مورد اجرا قرار گرفته است. بر اساس ماده ۲ آیین‌نامه شماره ۹۱ شورای عالی بیمه، کارگزار بیمه اتکایی مجاز به انجام فعالیت‌های زیر است:

- ۱- دریافت اطلاعات لازم از مؤسسه بیمه و اگذارکننده و مذاکره با مؤسسه بیمه پذیرنده و استعلام نرخ و شرایط پوشش بیمه اتکایی.
 - ۲- ارائه مشاوره و پیشنهاد برای اخذ پوشش‌های بیمه اتکایی موردنیاز به مؤسسه بیمه و اگذارکننده.
 - ۳- انجام امور مربوط به دریافت حق بیمه، پیگیری امور پرونده‌های خسارت بیمه‌ای و وصول و تسویه خسارت وفق توافقات فی‌مابین حسب مورد.
 - ۴- ارائه خدمات مشاوره مدیریت ریسک به مؤسسات بیمه و اگذارکننده و پذیرنده.^۱
- با توجه به اینکه عقد بیمه و بیمه اتکایی مشمول شرایط و قواعد حقوقی مربوط به عقود و قراردادهای می‌شود بنابراین داشتن اطلاعات لازم از طرفین قرارداد بیمه و نحوه ارائه خدمات و نرخ بیمه و کارمزدهای مربوط به آن و اطلاع‌رسانی و مشاوره به طرف‌های بیمه‌ای برای شفاف‌سازی جنبه‌های قرارداد یکی از ضروریات در انعقاد عقد بیمه اتکایی محسوب می‌شود.
- در حقوق بیمه‌ای ایران و در رابطه با وظایف کارگزار بیمه اتکایی و تبعیت آن از قوانین بیمه‌ای ایران، قوانینی وضع شده است. در آیین‌نامه شماره ۹۱ شورای عالی بیمه وظایفی را برای کارگزار بیمه اتکایی در نظر گرفته است.

در ماده ۱۰ تا ۲۱ از فصل سوم این آئین‌نامه در رابطه با وظایف کارگزار بیمه اتکایی مقرراتی وضع شده است و کارگزاران بیمه اتکایی را مکلف به انجام و اجرای آن‌ها شده‌اند.

به‌عنوان مثال در ماده ۱۳ کارگزار بیمه اتکایی مکلف است قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری و آئین‌نامه‌های مصوب شورای عالی بیمه و دستورالعمل‌های و بخشنامه‌های ابلاغی بیمه مرکزی و مقررات کشور در خصوص فعالیت دلالی را رعایت نماید.

ماده ۱۴ آئین‌نامه متذکر شده است که کارگزار بیمه اتکایی مکلف است در صورت تعلیق فعالیت یا عدم تمدید یا لغو پروانه نسبت به استرداد پروانه به بیمه مرکزی اقدام نماید؛ و در ماده ۱۵ نیز کارگزار بیمه اتکایی مکلف شده است محل فعالیت‌های خود را به تأیید بیمه مرکزی برساند و نشانی محل کار و اقامتگاه قانونی خود و تغییرات آن را اعلام نماید.^۱

۳-۳-۵- الزام شرکت‌های بیمه‌ای به انجام بیمه اتکایی در حقوق بیمه‌ای ایران

با وجودی که در ابتدا و در دهه‌های گذشته بیمه و بیمه اتکایی از لحاظ برخی شرایط و اصول فقهی و شرعی دارای سؤال بود و برخی از فقها و مجتهدین عقد بیمه و بیمه اتکایی را مورد سؤال قرار داده و آن را حلال نمی‌دانستند اما با توسعه و رشد فعالیت‌های اقتصادی و تجاری در ایران و ضرورت اخذ بیمه توسط سرمایه‌گذاران رفته‌رفته قواعد بیمه در ایران وضع و به‌صورت رسمی ایجاد شد تا حدی که در قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران شرکت‌های بیمه‌ای را مکلف کرد تا به‌صورت اجباری فعالیت‌های بیمه‌ای خود را بیمه اتکایی نمایند.

قوانین و قواعد مربوط به بیمه اتکایی در ماده ۷۱، ۷۲ و ۷۳ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران موازین اولیه مربوط به بیمه اتکایی مشخص شده است. در ماده ۷۱ این قانون مقرر شده است: کلیه مؤسسات بیمه که در ایران فعالیت می‌نمایند باید ۵۰ درصد در رشته بیمه‌های زندگی و ۲۵ درصد در سایر رشته‌ها از معاملات بیمه‌ای مستقیم خود را نزد بیمه مرکزی ایران بیمه اتکایی نمایند. بیمه مرکزی ایران مکلف است باتوجه به ظرفیت قبولی هر یک از مؤسسات بیمه‌ای که در ایران کار می‌کنند تمام یا قسمتی از بیمه اتکایی مجدد سهمیه اتکایی اجباری دریافتی را در صورت تساوی

۱ - آئین‌نامه شماره ۹۱ شورای عالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

شرایط به آن‌ها واگذار نماید.^۱

در ماده ۷۲ این قانون آمده است: حوزه واگذاری بیمه اتکایی اجباری و میزان کارمزد و مشارکت در سود آن برای هر رشته بیمه به وسیله شورای عالی بیمه تعیین خواهد شد؛ و در ماده ۷۳ نیز ذکر شده است: مؤسسات بیمه که در ایران فعالیت می‌کنند موظف خواهند بود معادل ۳۰ درصد از مازاد سهمیه بیمه اتکایی اجباری از معاملات مستقیم خود را با همان شرایطی که در خارج بیمه اتکایی می‌نمایند به بیمه مرکزی ایران واگذار کنند. در صورتی که بیمه مرکزی ایران به هر علت از قبول آن استنکاف بنماید مؤسسات مزبور مجاز خواهند بود در خارج از ایران بیمه اتکایی نمایند. انتقال ارز بابت این ۳۰ درصد موکول به ارائه اجازه بیمه مرکزی ایران خواهد بود.^۲

بنابراین در حقوق بیمه‌ای ایران و به تبع افزایش فعالیت‌های اقتصادی از یک‌سو و رشد و توسعه شرکت‌های بیمه‌ای و افزایش حجم پذیرش ریسک‌های موجود، به تدریج بیمه مرکزی اقدام به وضع حقوق و مقرراتی در رابطه با بیمه اتکایی اجباری نمود و از شرکت‌های بیمه‌ای خواست که درصدی از ریسک‌های خود را به بیمه مرکزی و دیگر شرکت‌های بیمه اتکایی واگذار نمایند.

۳-۳-۶- وضعیت فعالیت مالی شرکت‌های بیمه اتکایی و کارمزدهای حق بیمه اتکایی

بر اساس آئین‌نامه شماره ۶۸ بیمه مرکزی ایران، مطابق با فصل هفتم و هشتم این آئین‌نامه قوانین و مقررات مربوط به بیمه اتکایی اجباری و اختیاری مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین در این آئین‌نامه مقررات مربوط به میزان و نرخ حق بیمه در حوزه نیز مشخص شده است.

در رابطه با حق بیمه اتکایی اجباری در ماده ۲۶ این آئین‌نامه آمده است که حق بیمه اتکایی معادل ۵۰ درصد حق بیمه وصولی بیمه‌های زندگی است و هرگاه مؤسسه بیمه‌ای بیمه‌نامه زندگی بدون مبنای تعیین نرخ مقرر در ماده ۳ این آئین‌نامه صادر نماید بیمه مرکزی می‌تواند تمام یا قسمتی از سهمیه اتکایی اجباری این بیمه‌نامه را قبول ننماید.^۳

در ماده ۲۷ نیز کارمزد این بیمه به صورت زیر تعیین شده است:

کارمزد بیمه اتکایی اجباری برای انواع مختلف بیمه‌های زندگی به شرط زیر تعیین می‌گردد:

۱ - آئین‌نامه شماره ۷۱ شورای عالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۲ - ماده ۷۲ و ۷۳ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران.

۳ - آئین‌نامه شماره ۶۸ شورای عالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

الف- برای بیمه خطر فوت زمانی با حق بیمه سالانه ۱۲ درصد حق بیمه وصولی.

ب) برای سایر انواع بیمه‌های زندگی با حق بیمه سالانه در سال اول ۸۷ درصد حق بیمه سال اول مشروط بر اینکه از ۳۳ در هزار سرمایه تجاوز نکند. ۴۰ درصد این کارمزد در سال اول به تناسب حق بیمه‌های وصولی سال اول و از سال دوم الی پنجم هر سال ۱۵ درصد به تناسب حق بیمه‌های وصولی آن سال پس از وصول حق بیمه، قابل پرداخت است.

تبصره- کارمزد اتکایی برای بیمه‌های مستمری در زمان تشکیل سرمایه بر اساس این بند محاسبه خواهد شد.

ج- برای سایر انواع بیمه‌های زندگی با حق بیمه یک جا ۳ درصد حق بیمه.^۱

ماده ۲۸- صورتحساب بیمه اتکایی اجباری هر سه ماه یک بار توسط بیمه مرکزی تنظیم می‌شود. در این صورتحساب‌ها سهم بیمه مرکزی بابت بازخرید، فوت، انقضاء مدت بیمه‌نامه‌ها، پرداخت مستمری و حق بیمه و کارمزد اتکایی بیمه‌های صادره ظرف آن سه ماه و همچنین حق بیمه وصولی و کارمزد اتکایی اجباری بیمه‌نامه‌های موعده رسیده صادره سال‌های قبل و حق بیمه‌های مربوط به الحاقیه‌های صادره و کارمزد اتکایی اجباری آن منظور خواهد شد. در صورت موافقت بیمه مرکزی صورتحساب اتکایی اجباری می‌تواند توسط موسسه بیمه واگذارنده تنظیم شود.^۲

ماده ۲۹- مؤسسات بیمه واگذارنده و بیمه مرکزی موظف‌اند حداکثر ظرف مدت یک ماه از تاریخ دریافت صورتحساب نسبت به تسویه بدهی خود اقدام نمایند. در غیر این صورت هرماه تأخیر در تسویه بدهی از سوی بیمه مرکزی و مؤسسات واگذارنده، موجب اعمال ۲ درصد جریمه تأخیر تأدیه بر مبنای مانده بدهی به ازای هرماه خواهد شد.

تبصره ۱- اختلاف حساب تا ده درصد مانده بدهی موجب عدم پرداخت مانده صورتحساب نبوده و این گونه موارد پس از قطعیت در اولین صورتحساب سه‌ماهه منظور می‌گردد. وجود اختلاف حساب به هر حال موجب عدم پرداخت آن میزان از بدهی که مورد توافق بدهکار است نیست.^۳

علاوه بر قوانین و مقررات مربوط به بیمه‌های اتکایی اجباری که در بالا اشاره شد در رابطه با بیمه

۱- همان.

۲- آئین نامه شماره ۶۸ شورای عالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۳- همان.

اتکایی اختیاری نیز قوانینی وضع و مورد اجرا قرار گرفته است. در این رابطه مواد زیر در آئین نامه شماره ۶۸ شورای عالی بیمه مصوب شده است:

ماده ۳۳- مؤسسات بیمه در صورتی می توانند در مورد انواع بیمه های زندگی واگذاری اتکایی به خارج از کشور انجام دهند که لزوم واگذاری مزبور مورد تائید بیمه مرکزی باشد.

ماده ۳۴- بیمه مرکزی می تواند واگذاری اتکایی به خارج از کشور را در موارد زیر تائید نماید:

الف- در صورتی که جمع سرمایه بیمه برای خطر فوت یک نفر بیمه شده ضمن یک یا چند بیمه نامه از مبلغ دو میلیارد ریال متجاوز باشد نسبت به مبلغ مازاد.

ب- در صورتی که وضع سلامت بیمه شده در معاینه پزشکی غیرعادی و مشمول حق بیمه اضافی تشخیص داده شود.

ج- در موارد تجمع خطر در بیمه نامه های انفرادی و گروهی.

د- سایر موارد به تشخیص بیمه مرکزی.

تبصره- در صورتی که واگذاری اتکایی در مورد بیمه نامه های زندگی تا مبلغ دو میلیارد ریال برای موسسه بیمه ای در داخل کشور امکان پذیر نباشد بیمه مرکزی با رعایت شرایط معمول در واگذاری بیمه های اتکایی اختیاری موظف به قبول آن است. بیمه مرکزی می تواند حداکثر مبلغ مذکور را سالانه تعدیل نماید.^۱

بنابراین در حقوق بیمه ای ایران و بیمه اتکایی علاوه بر تعیین و وضع قواعد حقوقی مربوط به حوزه و فعالیت های بیمه اتکایی و تشریح و تعیین حقوق و تکالیف و وظایف آنها نسبت به تعیین نرخ حق بیمه و کارمزدهای آن نیز اقدام نموده است و در این حوزه نیز حقوق و مقررات مستدلی وضع و به اجرا گذاشته شده است.

۳-۷- نظارت بر فعالیت شرکت های بیمه اتکایی در حقوق بیمه ای ایران

در حقوق بیمه ای و بیمه اتکایی در ایران علاوه بر اینکه چارچوب های مربوط به فعالیت بیمه های اتکایی را مشخص و موضوعات مالی آنها را تعیین نموده است، موضوع نظارت بر فعالیت و عملکرد شرکت های بیمه اتکایی را نیز مورد بررسی قرار داده و قوانین و مقرراتی را نیز در این رابطه

۱ - آئین نامه شماره ۶۸ شورای عالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

وضع و به اجرا گذاشته است و در این راستا بیمه مرکزی ایران را موظف به بررسی عملکرد و نظارت بر بیمه‌گران اتکایی نموده است.

بر اساس قانون بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری، بیمه مرکزی ایران دارای وظایف و اختیارات زیر در باب برخی حمایت‌ها و نظارت بر بیمه‌های اتکایی گردید:

الف) انجام بیمه‌های اتکایی اجباری که با تصویب‌نامه ۱۳۶۶/۴/۳۱ بنا به پیشنهاد شماره ۱۶۸۴۹ مورخ ۱۳۶۵/۶/۲۵ وزارت امور اقتصادی و دارایی در خصوص بیمه اتکایی هیأت وزیران تصویب کلیه شرکت‌های بیمه‌ایرانی را موظف نموده است که انجام کلیه امور واگذاری اتکایی مازاد بر توان نگهداری خود را ضمن رعایت کلیه قوانین و مقررات مربوط و پس از انجام اتکایی فی‌مابین از اول سال ۱۳۶۶ نزد بیمه مرکزی ایران واگذار نمایند و بیمه مرکزی ایران مکلف است مازاد توان نگهداری خود و شرکت‌های بیمه را در حساب جداگانه تحت عنوان «حساب صندوق ملی اتکا» به تفکیک هر رشته بیمه نگهداری نماید.

ب) قبول بیمه‌های اتکایی اختیاری از مؤسسات داخلی یا خارجی.

ج) واگذاری بیمه‌های اتکایی به مؤسسات داخلی یا خارجی در هر مورد که مقتضی باشد.

د) ارشاد و هدایت و نظارت بر مؤسسات بیمه و حمایت از آن‌ها در جهت حفظ سلامت بازار بیمه و تنظیم بر امور بیمه اتکایی و جلوگیری از رقابت ناسالم و مکارانه.^۱

در حوزه نظارت بر عملکرد کارگزاران بیمه اتکایی در حقوق و قوانین بیمه مرکزی ایران، قواعدی وضع و لازم‌الاجرا شده است:

در ماده ۲۵ آئین‌نامه شماره ۹۱ مصوب شورای عالی بیمه آمده است: بیمه مرکزی می‌تواند محل فعالیت و اسناد و مدارک مربوط به فعالیت کارگزار بیمه اتکایی را بازرسی نماید و کارگزار بیمه اتکایی مکلف به همکاری و ارائه اسناد و توضیحات موردنیاز به بیمه مرکزی است.

ماده ۲۷ بیمه مرکزی را مرجع رسیدگی به تخلفات کارگزار بیمه اتکایی تعیین نموده است و در ماده ۲۸ در صورت احراز تخلف کارگزار بیمه اتکایی بیمه مرکزی می‌تواند متناسب با نوع، تکرار، تعدد و شدت تخلف تصمیماتی نظیر، تذکر کتبی، سلب صلاحیت حرفه‌ای، تعلیق پروانه یا لغو پروانه

۱ - صالحی مازندرانی، محمدخلیل و سلیمی، فضا، بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا،

فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۳۹۲، شماره ۶۲، تابستان، ص ۸۴.

را صادر نماید. همچنین در رابطه با دیگر زوایای نظارت و موارد دیگر کارگزار بیمه اتکایی تابع قوانین و مقررات بیمه مرکزی است.^۱

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در حقوق بیمه‌ای مطرح است موضوع نحوه فعالیت بیمه‌های اتکایی و مهم‌تر از آن فرایند بررسی و نظارت بر بیمه‌های اتکایی و کارگزاران و خدمات ارائه‌شده از سوی آنان است. این موضوع در حقوق و قوانین و آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های ابلاغی مشخص و مورد تأکید قرار گرفته است. به‌طورکلی بیمه اتکایی در ایران و حقوق مربوط به آن به‌مرور زمان و همگام با توسعه صنعت بیمه اتکایی در ایران رشد و تکامل یافته و در حقوق بیمه‌ای از چارچوب و تعاریف مربوط به بیمه اتکایی تا وظایف و تکالیف و حقوق آنان و میزان نرخ بیمه و همچنین قواعد مربوط به نظارت و بازرسی فعالیت‌های آنان نیز وضع شده است. این موضوعات نشان می‌دهد که در ایران قواعد و مقررات مربوط به بیمه اتکایی تحول و توسعه بسیاری داشته است و قواعد و مقررات بسیار خوبی در حوزه بیمه اتکایی وضع شده و مورد اجرا قرار می‌گیرد.

۳-۳-۸- ماهیت حقوقی بیمه اتکایی و امکان ارایه سهام آن در بورس

بیمه اتکایی ایرانیان به عنوان اولین بیمه تخصصی اتکایی سهامی عام در تاریخ ۲۲/۱۲/۱۳۸۸ تأسیس شد. در کنار بیمه اتکایی امین، بیمه اتکایی ایرانیان تنها بیمه گران اتکایی سهامی عام در کشور هستند. به صورت تاریخی عملیات اتکایی بیمه‌های کشور در انحصار بیمه مرکزی بوده است که با وضع اتکایی اجباری شرکت‌های بیمه را ملزم به واگذاری قسمتی از حق بیمه صادره خود به بیمه مرکزی می‌کرد. امکان ارایه سهام بیمه اتکایی در بورس وجود دارد. مجمع عمومی عادی سالانه بیمه اتکایی امین با حضور ۹۳/۹۱ درصد صاحبان سهام در ساختمان مرکزی این شرکت واقع در جزیره کیش برگزار شد. به گزارش «دنیای اقتصاد» با حضور نمایندگان سازمان بورس و سازمان حسابرسی، صورت‌های مالی شرکت برای سال مالی منتهی به ۳۱ شهریور ۹۷ به تصویب رسید. همچنین مجمع عمومی عادی سالانه بیمه اتکایی امین مبلغ ۳۰۰ ریال به‌ازای هر سهم برای سود نقدی سهامداران (۲۱ درصد قیمت سهم) تصویب و مقرر کرد براساس قانون تجارت به سهامداران

۱ - آئین نامه شماره ۹۱ شورای عالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

پرداخت شود.^۱

۳-۴- بیمه اتکایی در حقوق اتحادیه اروپا

همان‌گونه که قبلاً نیز اشاره شد بیمه به‌طورکلی و بیمه اتکایی در کشورهای اروپایی سابقه طولانی دارد. هر یک از کشورهای اروپایی به‌صورت مجزا و در حقوق داخلی خود برخی از قواعد حقوقی مربوط به بیمه اتکایی را وضع و مورد اجرا قرار داده‌اند. فرانسه یکی از کشورهایی است که در رابطه با وضع قواعد و مقررات مربوط به بیمه و بیمه اتکایی پیشگام است.

دیگر کشورهای اروپایی نیز در این رابطه قواعدی را وضع کرده و شرکت‌های بیمه‌ای را مکلف به رعایت آن‌ها نموده‌اند. وضع قوانین و مقررات حقوقی در رابطه با بیمه اتکایی در اروپا دارای یک بعد جمعی و گروهی نیز هست به این صورت که به‌تدریج کشورهای اروپایی در قالب اتحادیه اروپا اقدام به وضع قواعد حقوقی و مقرراتی به‌منظور سازمان‌دهی به فعالیت‌های بیمه‌ای و بیمه اتکایی در چارچوب اتحادیه اروپا نمودند.

این وضعیت با افزایش فعالیت‌های تجاری و اقتصادی کشورهای اروپایی با یکدیگر و نیز رشد سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی در این کشورها رخ داد؛ بنابراین اتحادیه اروپا به‌منظور تنظیم مقررات مربوط به بیمه اتکایی و ایجاد قواعد حقوقی مشترک و یکسان در کشورهای عضو اتحادیه اروپا اقدام به وضع قواعد حقوقی در این زمینه نمود.

اولین قانونی که در باب بیمه اتکایی در اتحادیه اروپایی وجود دارد، دستورالعمل سال ۱۹۶۴ مصوب شورای وزیران اتحادیه اروپا در خصوص «لغو محدودیت‌های حاکم در تشکیل بیمه‌های اتکایی و ارائه خدمات توسط این بیمه‌گرها» بوده است. این قانون در باب بیمه اتکایی به‌صورت مستقیم قاعده‌گذاری کرده بود و پس از آن در دستورالعمل‌های سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ اتحادیه اروپایی، نظارت بر بیمه‌گران اتکایی از لحاظ مالی، مانند سایر بیمه‌گران مستقیم، توسط اعضای اتحادیه اروپایی خواسته شد.

از اواسط دهه ۹۰ میلادی به دلیل ورود خسارات فراوان به جهت رویدادهای طبیعی و بشری،

۱ - ۳۰۰ دنیای اقتصاد: ریال سود به ازای هر سهم بیمه اتکایی امین:

بیمه اتکایی مورد توجه چشمگیر واقع شد و توصیه‌نامه‌ای در سال ۱۹۹۸ توسط سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در خصوص بیمه اتکایی صادر شد و بر اساس آن از کشورهای عضو خواسته شد شرکت‌های بیمه تحت نظارتشان را به توصیه‌ی این سازمان در جهت برداشتن گام‌های مناسب در ارزیابی صحت بیمه اتکایی، دعوت کنند تا سعی در به‌کارگیری آن داشته باشند. با گسترش فعالیت شرکت‌های بیمه‌ای و رشد سرمایه‌گذاری در کشورهای اروپایی و توسعه وابستگی اقتصادی و روابط اقتصادی با کشورهای غیراروپایی و نیز افزایش شرکت‌ها رفته‌رفته قواعد و قوانین حقوقی شکلی رسمی‌تر و قاعده‌مندتری به خود گرفته و دامنه وضع قواعد حقوقی مربوط به بیمه‌های اتکایی نیز افزایش یافت. با این حال وضع قوانین و قواعد حقوقی به‌صورت مدون‌تر در اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم در اتحادیه اروپا وضع شد. در این دوره کشورهای عضو اقدامات مشترک زیادی به‌منظور تدوین قواعد مشترک حقوقی در رابطه با صنعت بیمه انجام دادند.

علاوه بر آن در رابطه با وضع قواعد و مقررات نظارتی بر بیمه‌های اتکایی نیز اقدامات مهمی انجام شد. در این راستا دو استاندارد نظارتی از طرف سازمان بین‌المللی ناظران بیمه در سال ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ تصویب و اعمال شد که بر اساس استاندارد سال ۲۰۰۳ ناظران باید به ارزیابی پوشش بیمه اتکایی در سال موردنظر در حیطه‌هایی بپردازند که بیمه‌گران اتکایی در این زمینه‌ها، متفاوت از بیمه‌گران ابتدایی عمل می‌کنند. با وجود برخی مخالفت‌ها از جانب کشورهای چون انگلستان و آلمان به جهت کارآمد بودن سیستم بیمه اتکایی ملی و عدم نیاز به تحصیل قانون مازاد در این زمینه توسط اتحادیه اروپایی در بخش مبادلات تجاری، توافق تدریجی در جهت شکل‌گیری یک قانون واحد در این زمینه در صنعت بیمه شکل گرفت و مباحث پیرامون جزئیات این قانون میان اعضای اتحادیه شکل گرفت و بالأخره دستورالعمل بیمه اتکایی اتحادیه اروپایی توسط شورای وزیران اتحادیه اروپا در تاریخ ۱۶ نوامبر ۲۰۰۵ به تصویب رسید، در تاریخ ۹ دسامبر ۲۰۰۵ در مجله رسمی اتحادیه اروپا منتشر شد و دولت‌های عضو ملزم به اجرای مفاد آن تا تاریخ ۱۰ دسامبر ۲۰۰۷ در قوانین ملی شدند.^۱

علاوه بر وجود قواعد اولیه مربوط به تعیین چارچوب و حوزه فعالیت‌های بیمه اتکایی،

۱ - صالحی مازندرانی، محمدخلیل و سلیمی، فضا، بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۳۹۲، شماره ۶۲، تابستان، ص ۷۸.

دستورالعمل ۲۰۰۵ بیمه اتکایی اتحادیه اروپا شامل موضوعاتی از قبیل تعهدات بیمه اتکایی و قانونمندیسازی تعهدات آن، شرایط حاکم بر تجارت بیمه اتکایی، بیمه اتکایی محدود، حق ایجاد و آزادی تأمین خدمات بیمه و ... نیز است. همچنین این دستورالعمل جنبه‌های بازار داخلی اتحادیه اروپا و جنبه‌های خارجی آن را بر عهده می‌گیرد.^۱ با توجه به اینکه بیمه اتکایی در کشورهای اروپایی دارای سابقه زیادی هستند و فعالیت‌های گسترده‌ای در این کشورها انجام داده‌اند به تبع آن حقوق و قواعد مربوط به آنان نیز در طول این دوران تدوین و مورد اجرا گذاشته شده است.

۳-۴-۱- مفهوم بیمه اتکایی در حقوق بیمه‌ای اتحادیه اروپا

با توجه به اینکه کشورهای اتحادیه اروپا پیش از ابلاغ دستورالعمل ۲۰۰۵ هرکدام دارای قواعد و مقررات حقوقی مربوط به بیمه اتکایی بوده و هرکدام از آن‌ها تعاریف حقوقی خاصی برای بیمه اتکایی داشته که این قوانین و مقررات حوزه و چارچوب فعالیت‌های شرکت‌های بیمه اتکایی را نیز تعیین نموده بود، بنابراین لازمه پذیرش و اجرای دستورالعمل ۲۰۰۵ ایجاد و توافق بر سر تعریفی واحد و یکسان در رابطه با بیمه اتکایی بود.

بنابراین به منظور وحدت رویه و اجرای دقیق و منظم قواعد حقوقی مربوط به بیمه‌های اتکایی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا، در دستورالعمل ۱۶ نوامبر ۲۰۰۵ بیمه اتکایی اقدام به تعریف مفاهیم مربوط به بیمه اتکایی نمودند. در این دستورالعمل بیمه اتکایی این گونه تعریف شده است:

«بیمه اتکایی یک فعالیت مالی عمده است، بدین خاطر که به شرکت‌های بیمه مستقیم اجازه می‌دهد با سهولت نسبت به توزیع گسترده‌تر خطرات در سطح جهانی، افزایش ظرفیت بیمه‌نامه برای مشارکت در بیمه، پوشش بیمه و همچنین کاهش هزینه‌ها، سرمایه خود را افزایش دهد. علاوه بر این، بیمه اتکایی نقش اساسی در ثبات مالی ایفا می‌کند، زیرا این یک عنصر ضروری در تضمین ثبات مالی و ثبات بازارهای بیمه مستقیم و همچنین نظام مالی به عنوان یک کل است».^۲

در این تعریف نکاتی وجود دارد که بیمه اتکایی و فعالیت آنان را بسیار مهم و اساسی نموده

۱ - روحانی، سیدمحسن، *دستورالعمل بیمه اتکایی اتحادیه اروپا*، مجله تازه های بیمه جهان، ۱۳۸۷، شماره ۱۲۵ و ۱۲۶، آبان و آذر، ص ۳۸.

2 - DIRECTIVE 2005/68/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL, **Official Journal of the European Union**, 2005, p 1. The online version in: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005L0068>,

است. در این تعریف بیمه اتکایی و فعالیت آنان را یک فعالیت عمده مالی قلمداد نموده است. این تعریف به این دلیل است که شرکت‌های بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا و کشورهای عضو به‌عنوان شرکت‌های بزرگ اقتصادی محسوب می‌شوند و حجم بسیار بالای گردش‌های مالی را دارا هستند و این شرکت‌ها با توجه به اینکه ظرفیت ریسک‌پذیری بالایی دارند موردتوجه ویژه قرار گرفته و فعالیت‌های مالی آنان نیز درخور توجه و مهم است.

نکته دیگر این است که به این شرکت‌ها به‌طور مستقیم اختیار داده‌شده است که در سطح جهانی و نه فقط داخلی اقدام به فعالیت نمایند و نسبت به توزیع ریسک در سطوح مختلف اقدام نمایند. از این رو بیمه اتکایی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار توزیع ریسک اقتصادی در اتحادیه اروپا و کشورهای عضو عمل می‌کند. این موضوع می‌تواند در شرایط بحرانی سرمایه‌های عظیم اقتصادی کشورهای عضو را نجات دهد و یا حداقل خسارت‌ها و زیان‌های آن را به حداقل ممکن کاهش دهد. نکته دیگر این است که شرکت‌های بیمه اتکایی با توجه به اینکه اقدام به پذیرش ریسک، خطرات، هزینه‌ها و خسارات احتمالی در سطح جهانی می‌کنند، زمینه و بستر ثبات مالی و اقتصادی را در اتحادیه اروپا و کشورهای عضو ایجاد می‌کنند و تنش‌های مالی و شک‌های اقتصادی احتمالی که در اثر برخی از رویدادها ممکن است اتفاق بیفتد را مدیریت و کاهش می‌دهند.

از این رو شرکت‌های بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا چیزی فراتر از یک شرکت بیمه‌ای که اقدام به اخذ قرارداد بیمه و یا پذیرش ریسک شرکت‌های بیمه اولیه می‌کند، خواهد بود و اتحادیه اروپا توجه ویژه‌ای به این شرکت‌های بیمه‌ای نموده و نقش مهمی برای آنان در حوزه مالی و اقتصادی قائل است.

بنابراین در دستورالعمل ۲۰۰۵ مربوط به بیمه اتکایی شورای وزیران اتحادیه اروپا ضمن تأکید بر این موضوع که بیمه اتکایی یکی از مهم‌ترین انواع بیمه محسوب می‌گردد، با ارائه تعریفی جامع از بیمه اتکایی زمینه فعالیت مشترک و همکاری در حوزه بیمه اتکایی را ایجاد نمود که این اقدام منجر به رفع برخی از ابهامات و اختلاف‌نظرها در این حوزه گردید.

۳-۴-۲- اهداف کلی ترسیم‌شده برای بیمه اتکایی در قوانین اتحادیه اروپا

شورای وزیران اتحادیه اروپا در دستورالعمل ۲۰۰۵ مربوط به بیمه اتکایی علاوه بر وضع قوانین و

مقررات مربوطه، به منظور حفظ انسجام فعالیت‌های بیمه اتکایی در کشورهای عضو و همچنین در راستای مشخص نمودن چارچوب فعالیت‌های شرکت‌های بیمه اتکایی، اقدام به تعریف اهداف و رسالت کلی بیمه اتکایی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا نمود و در این رابطه به ترسیم اهدافی برای بیمه‌های اتکایی پرداخت.

دستورالعمل مربوط به بیمه اتکایی مصوب سال ۲۰۰۵ دارای ۴ هدف عمده است:

۱- فراهم نمودن بازاری واحد برای بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا. برنامه فعالیت اتحادیه اروپا در زمینه خدمات مالی، بیمه اتکایی را به عنوان یک بخش شناسایی کرده که نیازمند فعالیت در سطح جامعه است تا بتواند وظایف مالی بازار داخلی را به اتمام برساند.

۲- تضمین حداقل استانداردهای معمول برای قانون‌گذاری بیمه‌گران اتکایی در اتحادیه اروپا. طبق مقدمه دستورالعمل، دوگانگی‌هایی بین بندهای ملی قانون احتیاطی بیمه وجود دارد که به تفاوت‌های عمده‌ای در سطح نظارت بر تعهدات بیمه اتکایی در جامعه انجامیده است که موانعی بر سر پیگیری تجارت بیمه به وجود می‌آورد.

۳- ادغام بخش بیمه اتکایی اتحادیه اروپا در ساختار نظارت اروپا برای ایجاد قوانین کاربردی در زمینه توان مالی بیمه‌گران اتکایی. طرح دوم توانایی مالی، قوانین مربوطه را در بخش بیمه اتحادیه اروپا به روز می‌کند و باید به معرفی ملزومات سرمایه‌ای مربوط به خطرات صنعتی بیانجامد. ادغام بخش بیمه اتکایی اتحادیه اروپا در ساختار نظارت اتحادیه اروپا، گامی لازم و منطقی برای ایجاد قوانین توانایی مالی قابل کاربرد در بخش بیمه و بیمه اتکایی به شمار می‌آید.

۴- ارائه رویه‌ای متحد در مقابل مقامات قضایی کشورهای خارج از اتحادیه اروپا. اتخاذ سیستم معمول قانون‌گذاری، اتحادیه اروپا را در زمان حضور در مباحثات قانون‌گذاری بین‌الملل، قادر به ارائه جبهه‌ای متحد می‌سازد. به عبارت دیگر، سیستم بخش‌بندی شده اولیه دیدگاه‌های ملی غیر مشارکتی، اتحادیه اروپا را از چنین مباحثاتی بازمی‌دارد.^۱

با توجه به اینکه در رابطه با فعالیت‌های شرکت‌های بیمه اتکایی اختلاف‌نظرهای بسیاری در کشورهای عضو اتحادیه وجود داشت، مشخص شدن اهداف و فعالیت‌های بیمه اتکایی در این

1-Evans” The EU Reinsurance Directive”, *The Geneva Papers on Risk and Insurance — Issues and Practice*, 2007, Vol. 32, No. 1, p 99.

دستورالعمل و اجرای آن توسط کشورهای عضو موجب شد تا بسیاری از موانع و مشکلات پیش روی شرکت‌های بیمه اتکایی از میان برداشته شود و فعالیت شرکت‌های بیمه اتکایی در این کشورها افزایش یابد.

۳-۴-۳- یکسان‌سازی و رفع برخی موانع پیش روی بیمه اتکایی در کشورهای عضو

اتحادیه اروپا

تا پیش از تدوین و اجرای دستورالعمل ۲۰۰۵ اتحادیه اروپا به دلیل وجود قواعد متفاوت و مختلف داخلی در هر یک از کشورهای عضو در رابطه با نحوه فعالیت شرکت‌های بیمه اتکایی، همکاری و مشارکت شرکت‌های بیمه‌ای در اتحادیه اروپا با موانع و مشکلات بسیاری روبرو بود. در این راستا شرکت‌های بیمه‌ای به واسطه وجود قواعد متعدد و متناقض حقوقی قادر به رسیدن به توافق و تفاهم در راستای همکاری نبودند.

پیش از انعقاد قوانین و مقررات مشترک و موردتوافق اتحادیه اروپا، مقررات شرکت‌های بیمه اتکایی مطابق با قواعد برخی از کشورهای عضو بود و این قواعد و مقررات با مقررات دیگر کشورها همخوانی و مطابقت نداشت. این موضوع منجر به این شده بود که در برخی از کشورها و ایالات این شرکت‌ها امکان فعالیت و اقدام نبودند؛ و گاهی نیز مانند کشور انگلستان قواعد و قوانین و مقررات مربوط به بیمه اتکایی همانند دیگر بیمه‌های بود و بر اساس همان عمل می‌کردند.^۱

اقدامات اتحادیه اروپا در راستای رسیدن به اصولی مشترک در رابطه با بیمه اتکایی، علی‌الخصوص تدوین و ابلاغ دستورالعمل ۲۰۰۵ زمینه رفع بسیاری از موانع و محدودیت‌ها در این زمینه را فراهم نمود.

بر اساس این دستورالعمل، بیمه‌گران اتکایی دیگر نیاز به الزامات تضمین (وثیقه) نخواهند داشت. بیمه‌گران اتکایی که در پی پیوستن به اتحادیه اروپایی از طریق تأسیس خود در اتحادیه اروپایی می‌باشند باید الزامات قانونی و مالی این دستورالعمل را برآورده سازند و می‌توانند در سایر کشورهای عضو به ارائه خدمات و تأسیس شعبه بپردازند و خریداران بیمه نیز که پس از اجرای این دستورالعمل با بیمه‌گران اتحادیه، طرف قرارداد هستند باید بدانند که این بیمه‌گران، در معرض ملزومات قانون و

1- United Kingdom” Reinsurance: less regulation between EU and US”, cms-lawnow, 2019.p 1.

مالی تجویزی توسط این دستورالعمل بوده و از آن پیروی می‌کنند.

این دستورالعمل، نقطه اوج سال‌ها بحث بین کمیسیون اروپا، مجلس اروپا، دولت‌های عضو، صنعت و سایرین را از دیدگاه قانون‌گذاری بیمه اتکایی مطرح می‌کند.^۱ اتحادیه اروپا خصوصاً شورای وزیران اتحادیه به‌منظور کاهش اختلافات حقوقی، مالی و وحدت رویه در نحوه فعالیت‌های شرکت‌های بیمه اتکایی در صدد برآمد تا با اتخاذ برخی قوانین و مقررات حقوقی بسیاری از موانع بر سر راه و فعالیت شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی را از میان بردارد.

۳-۴-۴- نظارت بر فعالیت شرکت‌های بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا

در اتحادیه اروپا نیز قواعد و مقرراتی در رابطه با نحوه نظارت و بازرسی در فعالیت‌های شرکت‌های بیمه اتکایی در این اتحادیه و کشورهای عضو لحاظ شده است. موضوع نظارت و بازرسی در فعالیت شرکت‌های بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا از جمله مهم‌ترین بخش‌های و موضوعات حقوقی در رابطه با بیمه اتکایی است.

در همین راستا در ماده ۷ دستورالعمل ۲۰۰۵ در رابطه با نظارت بر نحوه فعالیت شرکت‌های بیمه اتکایی آمده است:

۱- مقامات صالح باید اطلاعات مربوط به شرکت‌های بیمه اتکایی را در اختیار داشته باشند و شرکت‌های بیمه اتکایی مکلف‌اند که اطلاعات لازم را در این زمینه ارائه دهند تا اطلاعات لازم را برای نظارت و انطباق با شرایط مندرج در بند ۱ به‌صورت مستمر فراهم آید.

۲- مقامات صلاحیت‌دار در شرایطی که قوانین، مقررات یا مقررات اداری یک کشور غیر عضو در رابطه با یک یا چند شخص یا اشخاص حقیقی یا حقوقی که در آن شرکت بیمه اتکایی فعالیت دارند با قواعد بیمه‌ای کشورهای عضو مغایرت داشته باشد و یا مشکلات مربوط به اجرای آن‌ها موجود باشد و مانع از فعالیت مؤثر در نظارت بر عملکرد آن‌ها باشد می‌توان اقدام به رد یا لغو مجوز فعالیت آنان نماید.

۳- مقامات صلاحیت‌دار وجود ارتباطات نزدیک بین شرکت بیمه اتکایی و سایر اشخاص طبیعی

۱ - روحانی، سیدمحسن، *دستورالعمل بیمه اتکایی اتحادیه اروپا*، مجله تازه های بیمه جهان، ۱۳۸۷، شماره ۱۲۵ و ۱۲۶، آبان و آذر، ص ۳۴.

یا قانونی کارگزار بیمه اتکایی را مجاز می‌دانند، مگر اینکه این پیوندها و فعالیت‌ها مانع از اجرای مؤثر وظایف نظارتی آنها شود.^۱

در حوزه نظارت بر فعالیت و عملکرد بیمه‌گران اتکایی اتحادیه اروپا اقدام به تدوین برخی مقررات نموده است به‌عنوان مثال یک مدل کلی از نظام نظارت بر بیمه‌گران مستقیم و بیمه‌گران اتکایی مطابق با قواعد موجود اتخاذ نموده است. یکی از مهم‌ترین این قوانین ثبت اطلاعات، مشخصات و آدرس محل فعالیت این شرکت‌ها که در هر کشور و یا ایالتی که هستند، می‌باشد. همچنین یکی دیگر از مهم‌ترین قوانین، لازمه صدور مجوز یا گذرنامه مجاز برای شرکت‌های بیمه اتکایی توسط ناظر ناحیه‌ای یا منطقه‌ای در هر کشور است که شرایط را برای فعالیت شرکت بیمه‌گر اتکایی در کل اتحادیه اروپا را فراهم می‌کند.^۲

وجود دستورالعمل‌ها و قواعد حقوقی مشترک وضع شده در اتحادیه اروپا شرایط بسیار مناسبی را برای شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی فراهم نموده است. این قواعد فعالیت‌های بیمه‌گران اتکایی در درون اتحادیه اروپا را تا حدی تسهیل کرده و فعالیت‌های آنها دیگر در معرض نظارت جداگانه دولت‌های گوناگون دیگر قرار نمی‌گیرد و آنها مشمول قوانین مشترک وضع شده در دستورالعمل‌های مصوب شورای وزیران اتحادیه اروپا خواهند بود.^۳

وضع قوانین و مقررات نظارتی در رابطه با بیمه‌های اتکایی در قالب دستورالعمل‌های اتحادیه ضمن یکسان‌سازی قواعد مربوطه عوامل و قواعد چندگانه نظارتی کشورهای عضو را در قالب قواعدی مشترک و لازم‌الاجرا برای همه کشورهای عضو و قابل اجرا برای شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی کشورهای غیر عضو را فراهم کرده است.

۳-۴-۵- وضع قواعد حقوقی جهت ایجاد بستر برای افزایش همکاری بین اعضاء و

کشورهای ثالث

- 1-DIRECTIVE 2005/68/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL, **Official Journal of the European Union**, 2005, article 7. The online version in: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005L0068>,
2-Evans” The EU Reinsurance Directive”, **The Geneva Papers on Risk and Insurance — Issues and Practice**, 2007, Vol. 32, No. 1, pp99_100.

۳ - روحانی، سیدمحسن، *دستورالعمل بیمه اتکایی اتحادیه اروپا*، مجله تازه های بیمه جهان، ۱۳۸۷، شماره ۱۲۵ و ۱۲۶، آبان و آذر، ص ۴۰.

با ایجاد و اتخاذ دستورالعمل مشترک در رابطه با بیمه اتکایی و اصول و چارچوب فعالیت‌های شرکت‌های بیمه اتکایی در میان اعضای اتحادیه اروپا زمینه و بستر برای مشارکت در صنعت بیمه و همکاری کشورهای عضو اتحادیه و کشورهای غیر عضو و همچنین شرکت‌های بیمه‌ای کشورهای ثالث فراهم شد در این رابطه دستورالعمل‌های موجود در اتحادیه اروپا با وضع قوانین و مقرراتی شرایط و زمینه همکاری برای کشورهای ثالث را ایجاد و روابط و فعالیت‌های بیمه‌ای را تسهیل نموده است.

به‌عنوان مثال در ماده ۲۶ دستورالعمل ۲۰۰۵ مصوب شورای وزیران اتحادیه اروپا در رابطه با بیمه اتکایی و انعقاد موافقت‌نامه و توافق‌نامه همکاری اعضای اتحادیه اروپا با کشورهای ثالث ذکر شده است:

کشورهای عضو می‌توانند موافقت‌نامه‌های همکاری را مبنی بر ارائه خدمات و تبادل اطلاعات با مقامات صلاحیت‌دار کشورهای ثالث یا مقامات یا سازمان‌های کشورهای ثالث که در بند (۱) و (۲) ماده ۲۸ (۱) تعریف شده است، در صورتی که اطلاعات منتشر شده تحت تضمین اطمینان حرفه‌ای یا حداقل معادل آن‌هایی که در این بخش اشاره شده است باشد منعقد نمایند؛ و چنین تبادل اطلاعاتی عموماً برای انجام وظیفه نظارتی مقامات یا سازمان‌های ذکر شده در نظر گرفته شود.^۱

همچنین به‌منظور فراهم نمودن زمینه برای حضور و فعالیت شرکت‌های بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا نیز تسهیلاتی در این رابطه در نظر گرفته شده است. بر اساس قواعد مربوط به بیمه اتکایی اتحادیه اروپا بیمه‌گران اتکایی که در پی پیوستن به اتحادیه اروپا هستند با برآورده ساختن الزامات قانونی و مالی دستورالعمل‌های مربوطه قادر خواهند بود که در کشورهای عضو اتحادیه اروپا فعالیت نمایند.^۲

در رابطه با نحوه فعالیت و همکاری با کشورهای ثالث کمیسیون اروپا و شورای اتحادیه زمینه انعقاد موافقت‌نامه را به این صورت فراهم نموده است که قراردادهای منعقد شده بر اساس

1-Directive 2005/68/Ec Of The European Parliament And Of The Council, **Official Journal Of The European Union**, 2005, Article 28... The Online Version In: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005L0068>,

۲ - روحانی، سیدمحسن، «دستورالعمل بیمه اتکایی اتحادیه اروپا»، مجله تازه های بیمه جهان، ۱۳۸۷، شماره ۱۲۵ و ۱۲۶، آبان و آذر، ص ۴۰.

دستورالعمل‌ها و قواعد و قوانین نظارتی و همسان و یکسان بودن این قواعد مابین طرفین قرارداد و دسترسی مؤثر بر بازار برای شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی در قلمرو طرفین قرارداد است.^۱

همچنین در رابطه با نحوه فعالیت شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا نیز قوانینی وضع شده است که این شرکت‌ها را مکلف نموده است که برای دریافت مجوز فعالیت در هر کشور عضو باید به صورت مجزا از هر یک از کشورها مجوز دریافت کنند و اگر بخواهند مجوز فعالیت در کل اتحادیه اروپا را بگیرند باید شرکت‌ها اقدام به ایجاد یک شرکت تابعه در یک کشور عضو اتحادیه اروپا نمایند.^۲

امروزه صنعت بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا با توجه به حجم فعالیت‌های بیمه‌ای و خدمات ارائه شده توسط آن‌ها از جمله مهم‌ترین صنایع بیمه‌ای جهان و شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی اتحادیه اروپا از جمله بهترین و بزرگ‌ترین شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی هستند. این شرکت‌ها در بسیاری از کشورهای ثالث فعالیت دارند و شرکت‌های بیمه‌ای بیشتر کشورها با این شرکت‌ها همکاری مستمر دارند.

همان‌گونه که اشاره شد صنعت بیمه و بیمه اتکایی یکی از مهم‌ترین صنایع در قرن بیست و یکم بوده و این شرکت‌ها امروزه به عنوان شرکت‌هایی که می‌توانند در رشد و توسعه اقتصادی کشورها و حتی اقتصاد بین‌الملل مؤثر باشند، مطرح هستند. این شرکت‌های در گذشته بر مبنای برخی اصول و قواعد موضوعه و پراکنده حقوقی و قضایی داخلی در کشورها فعالیت نموده و از قاعده و اصول مدونی پیروی نمی‌کردند.

همچنین رویکرد حقوقی خاصی نیز در قبال آن‌ها وجود نداشته و آن‌ها همواره مشمول قوانین داخلی کشورها بوده‌اند. جدای از قاعده کلی فوق، در رابطه با قواعد و قوانین مرتبط با بیمه اتکایی و نیز قواعد فقهی و حقوقی مرتبط با شرکت‌های بیمه اتکایی و فعالیت آنان رویکردهای مختلف و اندیشه‌های مختلفی وجود دارد.

از این رو بر مبنای موضوع پژوهش حاضر و بر اساس تحقیقات صورت گرفته پیرامون ابعاد فقهی

1- Evans” The EU Reinsurance Directive”, **The Geneva Papers On Risk And Insurance — Issues and practice**, 2007, Vol. 32, No. 1, P100.

2 -United Kingdom” Reinsurance: Less Regulation Between EU And US”, **Cms-Lawnow**, 2019.P 1.

و حقوقی بیمه اتکایی در ایران و اتحادیه اروپا این موضوع آشکار شد که در رابطه با بیمه اتکایی، نحوه فعالیت آنان، دامنه عملکرد و حوزه نظارتی آنان رویکردهای مختلفی وجود دارد. همان گونه که ذکر شد در حوزه فقهی، علما و فقها سه رویکرد متفاوت نسبت به بیمه اتکایی و فعالیت های آنان داشتند به طوری که برخی از علما و فقها نسبت به بیمه اتکایی و فعالیت آنان نظر مخالف داشته و این شرکت ها و فعالیت آنان را مطابق با شرع و احکام شرعی ندانسته و فعالیت آن ها را حرام اعلام نمودند.

در مقابل این دیدگاه برخی دیگر از فقها با توجه به فوایدی که بیمه اتکایی برای جوامع اسلامی خصوصاً در حوزه اقتصادی دارد و می تواند بستر رشد و توسعه اقتصادی را فراهم نموده و برخی از خطرات را در اقتصاد کشورهای اسلامی از میان بردارد، این نوع بیمه و دیگر انواع آن را صحیح و خارج از اشکال دانسته اند. برخی دیگر نیز رویکردی میانی را در پیش گرفته و فقط برخی از انواع بیمه را مجاز دانسته اند که بیمه اتکای نیز جزء بیمه های مجاز قلمداد شده است.

در رابطه با قواعد حقوقی موجود در ایران در رابطه با بیمه اتکایی نیز باید گفت که بیمه اتکایی در ایران و قوانین و حقوق مربوط به آن به روز و همگام با توسعه صنعت بیمه اتکایی در ایران رشد و تکامل یافته و در حقوق بیمه ای از چارچوب و تعاریف مربوط به بیمه اتکایی تا وظایف و تکالیف و حقوق آنان و میزان نرخ بیمه و همچنین قواعد مربوط به نظارت و بازرسی فعالیت های آنان قواعدی وضع شده است. قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷، قانون بیمه مرکزی ایران و بیمه گری مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰، قانون عضویت بیمه مرکزی ایران در شرکت بیمه اتکایی آسیا مصوب ۱۳۷۱/۱۱/۲۵، قانون اساسنامه شرکت بیمه اتکایی اکو و مقررات تأسیس و فعالیت مؤسسات بیمه در مناطق آزاد تجاری - صنعتی ۱۳۷۹/۶/۲ و همچنین مواد ۱۱۳ الی ۱۱۶ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران از جمله قوانین و مقررات حقوقی در رابطه با بیمه اتکایی در ایران است که به مرور زمان شکل گرفته و مورد اجرا قرار گرفته است.

آنچه در رابطه با بیمه اتکایی و قواعد حقوقی مربوط به آن می توان استنباط نمود این است که قواعد حقوقی موجود در ایران در رابطه با بیمه اتکایی بیشتر به وضع قواعد حقوقی و مشخص نمودن چارچوب فعالیت ها و دامنه فعالیت این شرکت ها و نحوه نظارت بر آن ها پرداخته شده است و

صرفاً در این رابطه به وضع قوانین و مقررات پرداخته شده است و قوانین و مقررات حقوقی وضع شده در رابطه با بیمه‌گران اتکایی جزء قوانین داخلی ایران بوده و حوزه فعالیت آن‌ها و دامنه شمول این قوانین نیز بیش از آنکه جنبه بین‌المللی و خارجی داشته باشد جنبه داخلی و ملی دارند.

در رابطه با بیمه اتکایی در کشورهای اروپایی نیز باید گفت که باوجودی که این نوع بیمه دارای سابقه طولانی در این کشورها است اما آنچه مسلم است این است که وضع قوانین و مقررات حقوقی مدون و مشترک در قالب اتحادیه اروپا دارای سبقه طولانی نیست بلکه در گذشته هر یک از کشورهای اروپایی به صورت مجزا و در حقوق داخلی خود برخی از قواعد حقوقی مربوط به بیمه اتکایی را وضع و مورد اجرا قرار داده‌اند. فرانسه یکی از کشورهایی است که در رابطه با وضع قواعد و مقررات مربوط به بیمه و بیمه اتکایی پیشگام است.

دیگر کشورهای اروپایی نیز در این رابطه قواعدی را وضع کرده و شرکت‌های بیمه‌ای را مکلف به رعایت آن‌ها نموده‌اند. از اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم است که وضع قوانین و مقررات مشترک در قالب اتحادیه اروپا رخ داد و به تدریج کشورهای اروپایی در قالب اتحادیه اروپا اقدام به وضع قواعد حقوقی و مقرراتی به منظور سازمان‌دهی به فعالیت‌های بیمه‌ای و بیمه اتکایی در چارچوب اتحادیه اروپا نمودند.

اولین قانونی که در باب بیمه اتکایی در اتحادیه اروپایی وجود دارد، دستورالعمل سال ۱۹۶۴ مصوب شورای وزیران اتحادیه اروپا در خصوص «لغو محدودیت‌های حاکم در تشکیل بیمه‌های اتکایی و ارائه خدمات توسط این بیمه‌گرها» بوده است. پس از آن در دستورالعمل‌های سالهای ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ اتحادیه اروپایی و بالأخره دستورالعمل بیمه اتکایی اتحادیه اروپایی توسط شورای وزیران اتحادیه اروپا ۱۶ نوامبر ۲۰۰۵ به تصویب رسید، در تاریخ ۹ دسامبر ۲۰۰۵ از جمله قوانین و دستورالعمل‌های حقوقی در رابطه با بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا و کشورهای عضو آن است.

آنچه در رابطه با قواعد و مقررات حقوقی وضع شده پیرامون بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا می‌توان مشاهده نمود این است که قواعد حقوقی مربوط به بیمه اتکایی در این اتحادیه بیشتر حول محور یکسان‌سازی و ایجاد وحدت رویه در بین کشورهای عضو و ایجاد بستر برای تسهیل فعالیت شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی است. این قوانین و مقررات حقوقی به منظور انسجام فعالیت این شرکت‌ها

در کشورهای عضو و دیگر کشورها و فراهم نمودن بستر همکاری کشورهای عضو بوده و علاوه بر دارا بودن جنبه‌های ملی و منطقه‌ای از ابعاد جهان‌شمول نیز برخوردار است و قوانین و مقررات وضع شده به گونه‌ای تدوین شده است که امکان فعالیت شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی نه تنها در کشورهای عضو اتحادیه اروپا بلکه در کل جهان وجود دارد.

فصل چهارم:

خلاصه و نتیجه گیری

در ایران شرکت‌های بیمه بسیاری وجود دارد که تضمین کننده سرمایه‌های دولتی و خصوصی هستند و خطر ریسک را کاهش می‌دهند. اما این شرکت‌ها سرمایه تعریف شده‌ای دارند و برای آنکه بتوانند سرمایه‌های بزرگ را بیمه و تضمین کنند، با شرکت‌های بزرگ خارجی همکاری می‌کنند و با شرکت‌های بیمه اتکایی قرارداد همکاری منعقد می‌کنند تا هم باعث آرامش خاطر سرمایه گذار شوند و هم امکان ارایه خدمات بیشتر و بهتر را داشته باشند. پیش از اجرای تحریم‌ها، ایران و بازار بیمه اتکایی اروپا همکاری خوبی با یکدیگر داشتند در زمان اعمال تحریم‌های غرب علیه ایران، متأسفانه رابطه بیمه اتکایی کشورمان با شرکت‌های بیمه اتکایی اروپایی و بروکرهای بین‌المللی به پایین‌ترین سطح رسید. شرکت ناسکو که سابقه فعالیت دیرینه‌ای در زمینه بیمه اتکایی در ایران دارد، توانست از طریق یک کشور آسیایی بحث نقل و انتقال پول را برطرف کند و این شرکت در دوران تحریم نیز با ایران همکاری داشته است. اما این مورد از استثنائات است. واقعیت امر این است که تحریم‌ها تاثیر منفی بر قرارداد بیمه اتکایی شرکت‌هایی بیمه ایران با شرکت‌های بزرگ بین‌المللی شده است. به عنوان نمونه اگر خسارت‌های وارد شده به صنعت بیمه از جانب سیل‌های پایان سال ۹۷ و ابتدای سال ۹۸ دارای پوشش اتکایی در سطح بین‌المللی بودند این امر باعث ورود ارز به داخل کشور می‌شد و خسارت‌ها با سرعت بیشتر و آرامش خاطر پرداخت می‌گردید که متأسفانه تحریم‌ها همانگونه که بر اقتصاد کشور تاثیر گذاشت تاثیراتی نیز بر بیمه‌های اتکایی داشته است. با توجه به مشکلات واریز و دریافت ارز از طریق بانکها در کشور شرکت‌های بیمه‌ای که حتی با برخی بیمه‌گران اتکایی در کشورهای اطراف قراردادهای اتکایی منعقد نموده‌اند در زمان وقوع خسارت نیز اطمینانی از دریافت سریع و آسان خسارت‌های خود ندارند. در شرایط کنونی آمار دقیقی از مبالغ قرارداد شرکت‌های بیمه ایرانی با شرکت‌های بیمه اتکایی بزرگ دنیا در دست نیست اما آنچه مشخص و روشن است تاثیر منفی تحریم‌های بر این قراردادهاست که ارتباط بیمه ایران با شرکت‌های بیمه اتکایی در سطح جهانی را به شدت تحت تاثیر قرار داده است.

در خصوص نتیجه آماری از پرداخت‌های ایرانی می‌توان بیه بیمه توسعه اشاره کرد. از حجم کلی خسارات بیمه توسعه که یک هزار میلیارد تومان برآورد شده، تا کنون ۸۳۸ میلیارد تومان پرداخت شده که ۶۰۰ میلیارد تومان آن از سوی سهامداران بیمه توسعه و ۲۰۰ میلیارد تومان آن توسط بیمه مرکزی ایران از محل اتکایی اجباری پرداخت شده است.

بیمه اتکایی یکی از انواع بیمه است که در برخی از کشورها سابقه‌ای در حدود چندین دهه در برخی کشورهای دیگر بیشتر از چند دهه دارد و در برخی دیگر از کشورها این نوع بیمه به‌عنوان بیمه‌ای نوظهور فعالیت خود را شروع کرده است و شرکت‌های بیمه‌ای کوچکی به ارائه خدمات بیمه اتکایی می‌پردازند. این در حالی است که این نوع بیمه در بسیاری از کشورها اهمیتی بیشتر از بیمه‌های اولیه دارد.

اهمیت این نوع بیمه به خاطر ظرفیت بالای ریسک‌پذیری و قدرت حمایتی آن از یک‌سو و ظرفیت و توان مالی آن و توان انتقال تعهدات و خدمات از سوی دیگر و همچنین به دلیل پذیرش ریسک بالای خدمات و حجم تعهدات و توزیع آن در بین شرکت‌های بیمه‌ای دیگر است. یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های شرکت بیمه اتکایی از شرکت‌های بیمه اولیه حضور و فعالیت آنان در خارج از مرزهای ملی کشورها و در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی با حجم بالای ارائه خدمات و توان مالی بالای آنان است. (جواب سؤال فرعی اول)

از دیگر تفاوت‌های بیمه اتکایی از بیمه‌های اولیه این است که قراردادهای بیمه‌های اتکایی ممکن است بیش از دو طرف قرارداد داشته باشد و یا به عبارتی چندجانبه باشد و این قراردادها بین چند شرکت بیمه منعقدشده باشد. همچنین بیمه اتکایی صرفاً اقدام به پذیرش بخشی از ریسک و تعهدات بیمه‌شدگان می‌کند و حتی ممکن است بخشی از تعهداتی را که خود نیز پذیرفته است به بیمه‌گر اتکایی دیگری که قرارداد آن بیمه اتکایی مجدد نام دارد منتقل نماید. باین‌حال بیمه اتکایی امروزه با انواع مختلفی از خدمات و انواع متفاوتی از بیمه در کشورهای مختلف و در نظام بین‌المللی فعالیت دارند.

بنابراین یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در رابطه با این نوع بیمه مطرح است وضع قوانین و مقررات حقوقی در رابطه با تنظیم چارچوب و ساختار این نوع بیمه و موضوعات حقوقی پیرامون

نحوه فعالیت و انعقاد قرارداد و ارائه خدمات و همچنین موضوع نظارت بر این نوع بیمه‌ها و شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی است. تحقیقات صورت گرفته بر مبنای موضوع پژوهش حاضر یعنی بررسی ابعاد فقهی و حقوقی بیمه اتکایی در ایران و اتحادیه اروپا نشان می‌دهد که در رابطه با بیمه اتکایی، نحوه فعالیت آنان، دامنه عملکرد و حوزه نظارتی آنان رویکردهای مختلفی وجود دارد.

در رابطه با وضعیت این نوع بیمه از نظر فقهی سه رویکرد متفاوت وجود دارد به طوری که برخی از علما و فقها نسبت به بیمه اتکایی و فعالیت آنان به شدت مخالف‌اند و این شرکت‌ها و فعالیت آنان را منطبق با شرع و احکام شرعی ندانسته و فعالیت آن‌ها را خارج از چارچوب و احکام شرعی و اسلامی می‌دانند.

مانند سایر عقود در فقه امامیه و حقوق اسلامی، بیمه اتکایی نیز از انواع بیمه باید ارکان عقد را به طور صحیح دارا باشد. از جمله قصد و رضای طرفین، که در این عقد بیمه گر اصلی (تکافل گر) و بیمه گر اتکایی (تکافل گر اتکایی) است. اهلیت این دو که اغلب اشخاص حقوقی بوده نیز مطرح است که اهلیت تمتع و استیفا می‌باشد. تعیین شخص یا کالا یا وسیله‌ای که قصد بیمه کردن آن را دارند و در بیمه اتکایی مسئولیت بیمه گر اصلی است، از ارکان اساسی می‌باشد و تعیین نوع بیمه یا خطری که موجب خسارتی می‌گردد، مدت زمان قرارداد بیمه و مبلغ بیمه برای جلوگیری از جهل به عوضین، مورد توجه شد.^۱ به طور کلی برخی فقها که در اقلیت هستند حکم به حرمت عقد بیمه به طور کلی داده اند. آنها معتقدند که بیمه، مبتنی بر عرف نیست، زیرا به خاطر تنوعی که دارد، گروه‌ها خاصی از مردم را متوجه خود می‌کند که عرف تلقی نمی‌شوند. افزون بر اینکه بیمه قمار، محسوب می‌شود و قمار عزر و مورد نهی پیامبر است.^۲ مخالفین عقد بیمه خود به دو دسته تقسیم می‌شوند، اول عده‌ای که با استدلال غیر قابل انطباق بودن بیمه بر عقود معین و عدم توجه به عقود مستحدثه، عقد بیمه را باطل می‌دانند. دوم گروهی که عقد مورد پذیرش فقه را محدود به عقود معین نمی‌کنند اما عقد بیمه را سبب ضمان مالیم یجب، جهل به عوضین، تعلیق، غرر، میسر، ربا، صفحی بودن عقد، اکل مال بباطل، استیفای بلاجهت، بیع کالی به کالی می‌دانند و برخی ادعای اجماع فقها بر بطلان بیمه

۱ - عرفانی . ۱۳۷۱ . ص ۵۸-۶۵

۲ - علیان، محمد، *التأمین فی الشریعه و القانون*، ص ۱۵۸، ۱۴۱ و ۱۳۶.

را دارند.^۱ در هر حال از منظر این دسته از فقها کلا بیمه و از جمله بیمه اتکایی پذیرفته شده نیست. در مقابل این دیدگاه برخی دیگر از فقها با توجه به فوایدی که بیمه و بیمه اتکایی برای جوامع اسلامی خصوصاً در اقتصادی کشورهای اسلامی دارد و می‌تواند بستر رشد و توسعه اقتصادی را فراهم نموده و خطرات را در اقتصاد کشورهای اسلامی از میان بردارد، این نوع بیمه و دیگر انواع آن را صحیح دانسته‌اند. امام خمینی، آیت‌الله خامنه‌ای و آیت‌الله فاضل لنکرانی از جمله کسانی هستند که عقود و قراردادهای بیمه را مورد تأیید قرار داده و صحیح می‌دانند.

از نظر این دسته از افراد بنا به دلایلی مانند انطباق این قراردادها با شرایط عقود و قراردادهای اسلامی و قاعده اوفو بالعقود، اهمیت این بیمه در اقتصاد و کاهش خطرات و ریسک‌های مالی و اقتصادی این نوع بیمه را صحیح دانسته و آن را مورد تأکید قرار داده‌اند. برخی دیگر نیز رویکردی میانی را در پیش گرفته و فقط برخی از انواع بیمه را مجاز دانسته‌اند که بیمه اتکای نیز جزء بیمه‌های مجاز قلمداد شده است.

در رابطه با قواعد حقوقی موجود در ایران در رابطه با بیمه اتکایی نیز باید گفت که قواعد و حقوق مربوط به بیمه اتکایی در ایران به صورت تدریجی و با توسعه صنعت بیمه اتکایی در ایران رشد و تکامل یافته و به مرور زمان حقوق و قواعد مربوط به آن تدوین و مورد اجرا قرار گرفته است. در حقوق بیمه‌ای در ایران بیشتر از چارچوب و تعاریف مربوط به بیمه اتکایی تا وظایف و تکالیف و حقوق آنان و میزان نرخ بیمه و همچنین قواعد مربوط به نظارت و بازرسی فعالیت‌های آنان قواعدی وضع شده است.

از جمله قوانین تدوین و مصوب شده در رابطه با بیمه اتکایی می‌توان به قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷، قانون بیمه مرکزی ایران و بیمه گری مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰، قانون عضویت بیمه مرکزی ایران در شرکت بیمه اتکایی آسیا مصوب ۱۳۷۱/۱۱/۲۵، قانون اساسنامه شرکت بیمه اتکایی اکو و مقررات تأسیس و فعالیت مؤسسات بیمه در مناطق آزاد تجاری - صنعتی ۱۳۷۹/۶/۲ و همچنین مواد ۱۱۳ الی ۱۱۶ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران اشاره نمود که به مرور زمان شکل گرفته و مورد اجرا قرار گرفته است.

۱ - صالحی محمد خلیل و سلیمی، فاضل، *بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپایی*، فصل نامه دیدگاه های حقوق قضایی، شماره ۶۲، ۱۳۹۲، صص ۷۵-۷۶

در رابطه با قوانین و مقررات حقوقی مربوط به بیمه اتکایی در کشورهای اروپایی نیز باید گفت که با وجودی که این نوع سابقه طولانی در این کشورها دارد اما وضع قوانین و مقررات حقوقی که بتواند به صورت مشترک در بین کشورهای عضو اتحادیه اروپا مورد توافق و اجرا قرار گیرد دارای سابقه طولانی نیست؛ به عبارت دیگر پیش از وضع قوانین و قواعد حقوقی توسط اتحادیه اروپا، در گذشته هر یک از کشورهای اروپایی به صورت مجزا و در حقوق داخلی خود برخی از قواعد حقوقی مربوط به بیمه اتکایی را وضع و مورد اجرا قرار داده‌اند.

به عنوان مثال فرانسه یکی از کشورهایی است که در گذشته قواعد حقوقی بیمه‌های اتکایی را در حقوق داخلی خود تدوین و مصوب نموده است. دیگر کشورهای اروپایی نیز در این رابطه قواعدی را وضع کرده و شرکت‌های بیمه‌ای را مکلف به رعایت آن‌ها نموده‌اند؛ اما از اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم قوانین و مقررات مشترک در قالب اتحادیه اروپا وضع و مصوب شد و به تدریج کشورهای اروپایی در قالب اتحادیه اروپا اقدام به وضع قواعد حقوقی و مقرراتی به منظور سازمان‌دهی به فعالیت‌های بیمه‌ای و بیمه اتکایی در چارچوب اتحادیه اروپا نمودند. (جواب سؤال فرعی دوم)

قوانینی نظیر دستورالعمل سال ۱۹۶۴ مصوب شورای وزیران اتحادیه اروپا در خصوص «لغو محدودیت‌های حاکم در تشکیل بیمه‌های اتکایی و ارائه خدمات توسط این بیمه‌گرها»، دستورالعمل‌های سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ اتحادیه اروپایی و دستورالعمل بیمه اتکایی اتحادیه اروپایی توسط شورای وزیران اتحادیه اروپا ۱۶ نوامبر ۲۰۰۵ از جمله قوانین و دستورالعمل‌های حقوقی در رابطه با بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا و کشورهای عضو آن است. علاوه بر موضوعات فوق‌الذکر، بررسی‌های صورت گرفته در رابطه با ابعاد فقهی و حقوقی بیمه اتکایی در ایران و اتحادیه اروپا موضوعات و مسائل مهم زیر را نیز آشکار نمود.

الف) فقها و نظریات فقهی بیش از اینکه در ارتباط با وضع قواعد و قوانین فقهی پیرامون تنظیم روابط بین طرفین بیمه‌گر و بیمه شونده و نیز حدود و چارچوب فعالیت و خدمات آنان را مشخص نماید، به ماهیت بیمه اتکایی پرداخته و صرفاً امکان یا عدم امکان انعقاد چنین قراردادهایی و رابطه انطباق و عدم انطباق آن با احکام فقهی و شرعی پرداخته است؛ به عبارت دیگر رویکردهای فقهی

فقط صحیح یا غیر صحیح بودن این گونه عقود و قراردادهای را مورد بررسی قرار داده و در بعضی موارد نیز موضوعاتی پیرامون نحوه کارمزد و حق بیمه را بسنده کرده و وارد حیطه تنظیم روابط و مناسبات حقوقی طرفین و حدود وظایف و اختیارات و موضوعاتی نظیر نظارت بر عملکرد شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی و کارگزاران آن نشده‌اند.

این در حالی است که در حقوق و قواعد وضع شده در ایران و اتحادیه اروپا پیرامون بیمه اتکایی فراتر از آن رفته و به تدوین قواعد حقوقی نظم‌دهنده و شکل‌دهنده به روابط طرفین قراردادهای، نحوه فعالیت، وظایف و اختیارات طرفین، نحوه ارائه خدمات و موضوعات نظارتی و ... پرداخته شده است. (ب) قواعد حقوقی وضع شده در ایران قوانین پایه‌ای و مبتدی است و بیشتر به موضوعاتی پیرامون تعاریف این نوع بیمه و نحوه فعالیت آنان در حوزه داخلی و در داخل ایران پرداخته است؛ به عبارت دیگر قواعد حقوقی وضع شده در رابطه با بیمه اتکایی در ایران علی‌رغم اینکه فراتر از قواعد و احکام شرعی رفته و مسائل و موضوعات بیشتر را مورد توجه قرار داده است اما این قواعد و مقررات بیشتر جنبه داخلی و مصرف داخلی دارد.

قواعد و مقررات حقوقی وضع شده در ایران در رابطه با بیمه اتکایی صرفاً به تنظیم روابط طرفین عقود بیمه اتکایی در داخل ایران پرداخته است و قواعدی که در این زمینه اتخاذ شده فراتر از حقوق داخلی ایران نرفته و چارچوب فعالیت شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی در داخل ایران را مشخص نموده است و در رابطه با نحوه فعالیت این شرکت‌ها در خارج از ایران و یا همکاری و مشارکت با شرکت‌های بیمه‌گر در دیگر کشورها و اصول و قواعد حاکم بر آنها نپرداخته است.

(ج) قواعد حقوقی وضع شده در اتحادیه اروپا برخلاف قواعد فقهی که به ماهیت قراردادهای بیمه اتکایی و صحیح یا غلط بودن و انطباق یا عدم انطباق آن با احکام شرعی می‌پردازد و فراتر از قواعد حقوقی موجود در ایران در رابطه با بیمه اتکایی که بیشتر به وضع قوانین و مقررات بنیادین و اولیه پرداخته که صرفاً مصرف داخلی نیز دارد، قواعد و مقررات حقوقی در جهت هماهنگ‌سازی و رسیدن به قواعد حقوقی مشترک در بین کشورهای عضو اتحادیه اروپاست؛ به عبارت دیگر قواعد وضع شده در رابطه با بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا چند مرحله فراتر از قواعد فقهی و قواعد حقوقی ایران در رابطه با بیمه اتکایی است.

قواعد اتخاذ شده در اتحادیه اروپا بیشتر حول محور ایجاد هماهنگی، وحدت رویه، تنظیم روابط و یکسان سازی حقوقی در داخل کشورهای عضو اتحادیه اروپا و افزایش همکاری آن ها با یکدیگر و نیز با کشورهای ثالث است که این قاعده در نقطه مقابل قواعد فقهی و ایرانی در رابطه با بیمه اتکایی است.

در حالتی کلی تر آنچه در رابطه با قواعد و مقررات حقوقی وضع شده پیرامون بیمه اتکایی در اتحادیه اروپا می توان مشاهده نمود این است که قواعد حقوقی مربوط به بیمه اتکایی در این اتحادیه بیشتر حول محور یکسان سازی و ایجاد وحدت رویه در بین کشورهای عضو و ایجاد بستر برای تسهیل فعالیت شرکت های بیمه گر اتکایی است. (جواب سؤال اصلی)

این قوانین و مقررات حقوقی به منظور انسجام فعالیت این شرکت ها در کشورهای عضو و دیگر کشورها و فراهم نمودن بستر همکاری کشورهای عضو بوده و علاوه بر دارا بودن جنبه های ملی و منطقه ای از ابعاد جهان شمول نیز برخوردار است و قوانین و مقررات وضع شده به گونه ای تدوین شده است که امکان فعالیت شرکت های بیمه گر اتکایی نه تنها در کشورهای عضو اتحادیه اروپا بلکه در کل جهان وجود دارد.

پیشنهاد ها و ضمائ

تحقیق و پژوهش در رابطه با هر موضوعی می تواند ضمن افزایش دانش و آگاهی نسبت به آن موضوع محدودیت ها، مشکلات و بسیاری از ابعاد مبهم و کشف نشده موجود در آن حوزه را آشکار نماید. همچنین پژوهش و بررسی می تواند ضمن افزایش اطلاعات نسبت به موضوع، قدرت ابتکار و نوآوری را برای پژوهشگر افزایش خواهد داد؛ بنابراین در رابطه با موضوعات و قواعد فقهی و حقوقی در ایران و اتحادیه اروپا در رابطه با بیمه اتکایی پیشنهادهایی در ۲ حوزه نظری و کاربردی به شرح زیر ارائه می گردد:

الف. پیشنهاد های نظری

۱- مراکز علمی و دانشگاهی با ایجاد بستر لازم برای تحقیق پیرامون موضوعات مختلف در رابطه با قواعد و قوانین حقوقی مربوط به بیمه اتکایی زمینه تألیف آثار علمی را در این برهه که با فقدان آثار علمی روبرو هستیم را فراهم آورند.

۲- در رابطه با منابع و مبانی فقهی و حقوقی بیمه اتکایی در فقه، حقوق ایران و اتحادیه اروپا رویکردهای مختلفی وجود دارد و اختلاف نظرهای زیادی مشاهده می شود. از این رو کنکاش علمی و بررسی ابعاد این نظرات و رویکردهای حقوقی می تواند در راستای بهبود قواعد فقهی و حقوقی مؤثر باشد.

ب. پیشنهاد های کاربردی

۱- شرکت های بیمه ای که بیمه اتکایی دارند در قراردادهای خود ذکر کنند تا بیمه گذار در صورت ورشکستگی بیمه اصلی خیال آسوده تری داشته باشد.

۲- در حوزه فقهی، فقها و صاحب نظران فراتر از بررسی ماهیت حقوقی عقود و قراردادهای بیمه

اتکایی گام‌های دیگری در رابطه با تنظیم و تطبیق روابط طرفین قراردادهای بیمه اتکایی و فعالیت آنان با احکام فقهی و شرعی بردارند و موانع و محدودیت‌های پیش رو را از بین ببرند.

۳- بعد فراملی قواعد حقوقی وضع شده در ایران در رابطه با بیمه اتکایی تقویت شود و در قواعد حقوقی تدوین شده در رابطه با بیمه اتکایی قواعد حقوقی گسترش فعالیت شرکت‌های اتکایی با دیگر کشورها و بسترهای حقوقی همکاری با کشورهای ثالث و مشارکت با آنها در حقوق موجود وضع و مورد اجرا قرار گیرد.

۴- سازمان‌ها و نهادهای وضع کننده قواعد حقوقی مربوط به فعالیت‌های بیمه اتکایی با الگوبرداری از قواعد ایجاد شده در اتحادیه اروپا در رابطه با نحوه مشارکت و اجماع بر سر قواعد حقوقی بیمه اتکایی بستر را برای همکاری و مشارکت شرکت‌های بیمه اتکایی ایران با کشورهای ثالث فراهم نماید و دامنه فعالیت آنها را از حوزه داخلی به حوزه منطقه‌ای و بین‌الملل افزایش دهند.

ضمیمه:

الف) ضمیمه توافق نامه برجام

در خصوص لغو تحریم‌های در پیوست برجام در خصوص قراردادهای بیمه میان ایران و کشورهای ۵ به علاوه یک توافق شده بود که موارد زیر برداشته شود:

- تحریم ارایه خدمات بیمه ای، یا بیمه اتکایی که در رابطه با فعالیت‌های سازگار با این برجام و با افراد و موجودیت‌های مندرج در الحاقیه شماره ۳ این ضمیمه صورت می‌گیرد.

- ارائه خدمات مربوط به صدور بیمه نامه، بیمه یا بیمه اتکایی در رابطه با فعالیت‌های سازگار با این برجام، شامل فعالیت‌های مرتبط با افراد و اشخاص حقوقی نام برده شده، شامل خدمات مربوط به صدور بیمه نامه، بیمه یا بیمه اتکایی در رابطه با فعالیت‌ها در بخش‌های انرژی، کشتیرانی و کشتی سازی ایران، برای شرکت ملی نفت ایران، شرکت ملی نفت کش ایران، یا برای کشتی‌هایی که نفت خام، گاز طبیعی، گاز طبیعی مایع، نفت و فرآورده‌های پتروشیمی از یا به ایران.

ب) مواد مرتبط به بیمه اتکایی

۱) ماده ۱۱۴ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران: به دولت اجازه داده می‌شود ضمن اصلاح نظام نظارت و کاهش تدریجی حق بیمه اتکایی اجباری در صنعت بیمه بازرگانی، نسبت به تدوین و استقرار نظام یکپارچه نظارتی مالی، منع انحصار و تسهیل رقابت، توانگری و رتبه بندی موسسات اقدام کند.

۲) براساس قانون بیمه مرکزی ایران این نهاد دارای وظایف و اختیارات زیر در باب بیمه‌های اتکایی است:

الف) انجام بیمه‌های اتکایی اجباری که با تصویب نامه ۱۳۶۶/۰۴/۳۱ بنا به پیشنهاد شماره ۱۶۸۴۹ مورخ ۱۳۶۵/۰۶/۲۵ وزارت امور اقتصادی و دارایی در خصوص بیمه اتکایی هیأت وزیران، تصویب کلیه شرکت‌های بیمه ایرانی را موظف نموده است که انجام کلیه امور واگذاری اتکایی مازاد بر توان

نگهداری خود را ضمن رعایت کلیه قوانین و مقررات مربوط و پس از انجام اتکایی فی مابین از اول سال ۱۳۶۶ نزد بیمه مرکزی ایران واگذار نمایند و بیمه مرکزی ایران مکلف است مازاد توان نگهداری خود و شرکت‌های بیمه را در حساب جداگانه تحت عنوان « حساب صندوق ملی اتکا » بخ تفکیک هر رشته بیمه نگهداری نماید .

(ب) قبول بیمه‌های اتکایی اختیاری از مؤسسات داخلی یا خارجی

(ج) واگذاری بیمه‌های اتکایی به مؤسسات داخلی یا خارجی در هر مورد که مقتضی باشد .

(د) ارشاد و هدایت و نظارت بر مؤسسه‌های بیمه و حمایت از آن‌ها در جهت حفظ سلامت بازار بیمه و تنظیم بر امور بیمه اتکایی و جلوگیری از رقابت ناسالم و مکارانه ، همچنین براساس مواد ۷۱-۷۳ این قانون کلیه مؤسسات بیمه که در ایران فعالیت می‌نمایند باید ۵۰٪ در رشته بیمه‌های زندگی و ۲۵٪ در سایر رشته‌ها از معاملات بیمه‌ای مستقیم خود را نزد بیمه مرکزی ایران ، بیمه اتکایی نمایند و بیمه مرکزی ایران مکلف است با توجه به ظرفیت قبولی هر یک از مؤسسات بیمه‌ای که در ایران کار می‌کنند، تمام یا قسمتی از بیمه اتکایی مجدد سهمیه اتکایی اجباری دریافتی را در صورت تساوی شرایط به آن‌ها واگذار نماید و لیکن آنچه مؤسسات بیمه به عنوان اتکایی قبول می‌کنند از شمول این ماده خارج است. مؤسسات بیمه که در ایران فعالیت می‌کنند، موظف خواهند بود معادل ۳۰٪ از مازاد سهمیه بیمه اتکایی اجباری از معاملات مستقیم خود را با همان شرایطی که در خارج بیمه اتکایی می‌نمایند، به بیمه مرکزی ایران واگذار کنند و در صورتی که بیمه مرکزی ایران به هر علت از قبول آن استنکاف نماید، مؤسسات مذکور مجاز خواهند بود در خارج از ایران بیمه اتکایی نمایند.

نحوه واگذاری بیمه اتکایی اجباری و میزان کارمزد و مشارکت در سود آن برای هر رشته بیمه به وسیله شورای عالی بیمه تعیین خواهد شد.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

الف) کتب

۱. آقائبریزی، میرزا جواد، توضیح المسائل، چاپ اول، انتشارات سرور، قم، ۱۳۷۵ش.
۲. ال. کارتر، رابرت لوئیس، بیمه اتکایی، مترجم: هادی دستباز، چاپ اول، انتشارات بیمه مرکزی ایران، تهران، ۱۳۷۲.
۳. اتوویل ژان فرانسوا. بیمه عمر و سایر بیمه های اشخاص، چاپ دوم، بیمه مرکزی ایران، تهران، ۱۳۷۸ش.
۴. احمد زرقاء، مصطفی، نظام التأمين حقیقه و الرأى الشرعى فيه، چاپ اول، بی نا، بیروت، ۱۴۱۵ق.
۵. انجمن بیمه گران بریتانیایی، آشنایی با بیمه، مترجم غلامعلی ثبات، چاپ اول، انتشارات بیمه مرکزی ایران، تهران، ۱۳۷۷ش.
۶. اوترویل، ژان فرانسوا، مبانی نظری و عملی بیمه، مترجمان: عبدالناصر همتی، علی دهقانی، چاپ اول، انتشارات بیمه مرکزی ایران، تهران، ۱۳۸۱.
۷. برهانیان، عبدالحسین، بررسی مبانی بیمه در اسلام، چاپ اول، زمزم هدایت، قم: ۱۳۸۶ش.
۸. تاج بخش، محمد باقر، بیمه انواع و شرایط آن، چاپ اول، نشر رنگین، تهران، ۱۳۷۷.
۹. حلی، حسین، بحوث الفقهیة، سیدعزالدین، سیدعلی بحر العلوم، چاپ چهارم، قم: مؤسسه المنار، ۱۴۱۵ق..
۱۰. خمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله، بی جا، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران، ۱۴۰۱.
۱۱. خویی، ابوالقاسم، المسائل المنتخبة، چاپ اول، مطبعة الاداب، نجف، ۱۳۹۰ش.

۱۲. دستباز، هادی، اصول و کلیات بیمه های اشخاص، چاپ اول، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ۱۳۷۷ش.
۱۳. روحانی، محمدصادق، المسائل المستحدثه، بیروت: ۱۳۹۳ش.
۱۴. سبزواری، عبدالعلی. مذهب الاحکام، چاپ چهارم، دفتر آیه الله سبزواری، قم، ۱۴۱۳ق.
۱۵. شهید ثانی. الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیه، چاپ اول: کتابفروشی داوری، قم، ۱۴۱۰ق.
۱۶. شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادها و تعهدات، چاپ ششم، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۸۶ش.
۱۷. شیبانی، احمد علی، کلیات علم بیمه، چاپ اول، انتشارات زیبا، تهران، ۱۳۵۳.
۱۸. صدیقی، نجات اله محمد، بیمه در سیستم اقتصادی اسلام، مترجم، گروه ترجمه مرکز مطالعات تبلیغات اسلامی، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۱.
۱۹. طباطبائی یزدی، محمد کاظم، سؤال و جواب، چاپ اول: مرکز نشر العلوم الاسلامی، تهران، ۱۴۱۵ق.
۲۰. _____، سؤال و جواب، چاپ اول، مرکز نشر علوم اسلامی، تهران: ۱۳۷۶ش.
۲۱. طلعتی، محمدهادی، مأخذشناسی بیمه، چاپ اول، بوستان کتاب، قم، ۱۳۷۸ش.
۲۲. طوسی، ابوجعفر، المبسوط فی فقه الامامیه، چاپ سوم: المكتبة المرتضویه لاحیاء الآثار الجعفریه، تهران، ۱۳۸۷ش.
۲۳. عرفانی، توفیق، قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران، چاپ اول، مؤسسه کیهان، تهران: ۱۳۷۱ش.
۲۴. _____، قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران، چاپ دوم: موسسه کیهان، تهران، ۱۳۸۱ش.
۲۵. قنواتی، جلیل. حقوق قراردادها در فقه امامیه، چاپ اول، انتشارت سمت، تهران، ۱۳۷۹ش.
۲۶. کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی اعمال حقوقی: قرارداد ایقاع، چاپ نهم، شرکت سهامی انتشار با همکاری بهمن برنا، تهران، ۱۳۷۰ش.
۲۷. کارتر، رابرت لوئیس، بیمه اتکایی، ترجمه هادی دستباز، چاپ اول، بیمه مرکزی ایران،

- مدیریت تحقیقات و برنامه‌ریزی، تهران، ۱۳۹۰ش.
۲۸. کریمی، آیت، کلیات بیمه، چاپ دوازدهم، انتشارات پژوهشکده بیمه، تهران: ۱۳۸۷ش.
۲۹. مشایخی، همایون، مبانی و اصول حقوقی بیمه، چاپ اول، نشر میهن، تهران، ۱۳۴۹ش.
۳۰. مطهری، مرتضی، ربا به ضمیمه بیمه، چاپ اول: انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۶۸ش.
۳۱. نائینی، محمدحسین. منیه الطالب فی حاشیه المکاسب، چاپ هفتم، المکتبه المحمدیه، تهران: ۱۳۷۳ش.
۳۲. وهرهاهن، ردلفو، بیمه از منظر بانک جهانی: معرفی بیمه اتکایی، ترجمه نوشین تقی‌ختایی، چاپ اول، پژوهشکده بیمه، تهران: ۱۳۹۱ش.
۳۳. هوشنگی، محمد، بیمه اتکایی، چاپ اول، انتشارات مدرسه عالی بیمه، تهران، ۱۳۵۲ش.

ب) پایان نامه‌ها

۳۴. محمدی‌مهر، محمدحسن، بررسی تطبیقی نظام بیمه و تأمین اجتماعی با نظام تکافلی اسلام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵، دانشگاه امام صادق (ع).
۳۵. یقینی، محمدرضا، بررسی مبانی فقهی بیمه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد الهیات، (گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی)، ۱۳۷۹، دانشکده معارف اسلامی و الهیات دانشگاه امام صادق (ع).

ج) مقالات

۳۶. امینی، صفی‌ار، «قیمت بیمه اتکایی و چرخه»، مجله تازه‌های جهان بیمه، سال دوازدهم، شماره ۱۴۰ و ۱۴۱، بهمن و اسفند، ۱۳۸۸ش.
۳۷. پاک طینت، حسن، مبانی عدم امکان رجوع بیمه‌گذار به بیمه‌گر اتکایی با تأکید بر رویه قضایی انگلیس و آمریکا، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۸، شماره ۴، زمستان، ۱۳۹۷ش.
۳۸. روحانی، سیدمحسن، دستورالعمل بیمه اتکایی اتحادیه اروپا، مجله تازه‌های بیمه جهان، شماره ۱۲۵ و ۱۲۶، آبان و آذر، ۱۳۸۷ش.

۳۹. صالحی مازندرانی، محمدخلیل و سلیمی، فضا، بررسی تحلیلی - تطبیقی بیمه اتکایی در فقه حقوق ایران و اتحادیه اروپا، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۶۲، تابستان، ۱۳۹۲ش.
۴۰. عسکری، محمد مهدی و عظیم زاده آرانی، محمد، «تحلیل مقایسه‌ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راه کارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در ایران» فصلنامه تحقیقات مالی - اسلامی، سال سوم شماره دوم، بهار و تابستان، ۱۳۹۳ش.
۴۱. علوی و همکاران، بیمه اتکایی در ایران، مجله میزگرد، تابستان، ۱۳۷۷ش.
۴۲. علی اکبری، شکوه، بیمه اتکایی و روشهای جایگزین انتقال ریسک، ماهنامه تازه های جهان بیمه، شماره ۷۳، تیر ۱۳۸۸ش.
۴۳. کریمی، آیت، «اکو، بیمه و صندوق اتکایی»، بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران، شماره ۴، (د) قوانین و مقررات، ۱۳۶۶ش.
۴۴. ———، بیمه اموال و مسئولیت، جلد اول، تهران، انتشارات دانشکده امور اقتصادی، ۱۳۷۷ش.
۴۵. گروه کارشناسان شرکت سویس ری، بیمه اتکایی بیمه غیر زندگی، مترجم: آیت کریمی، تهران، انتشارات بیمه مرکزی ایران، ۱۳۷۲ش.
۴۶. مظلومی، نادى، بیمه اتکایی و عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری، فصلنامه بیمه مرکزی ایران، سال اول شماره ۳، ۱۳۶۵ش.
۴۷. موسویان، سید عباس و همکاران، اوراق بیمه اتکایی اسلامی جهت انتقال ریسک در صنعت نفت، دو فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مالی اسلامی، سال چهارم، شماره ۲، بهار و تابستان، ۱۳۹۴ش.

منابع انگلیسی

48. Ashk Education Committee(Actuarial Association Of Hong Kong), 2006, Reinsurance.
49. Content/En/All/?Uri=Celex%3a32005l0068

50. D. Mayer And C. Smith, **On The Corporate Demand For Insurance: Evidence From The Reinsurance Market**, Journal Of Business, Vol. 63, Issue 1,1990.
51. Directive 2005/68/Ec **Of The European Parliament And Of The Council, Official Journal Of The European Union**,2005. The Onlinr Version In: <https://Eur-Lex.Europa.Eu/Legal->
52. donohoe,Paschal,"Europeanunion(Insuranceandreinsurance)(Amendme nt) Regulations 2017", Notice Of The Making Of This Statutory Instrument Was Published In"Iris Oifigiúil" Of25th August, 2017. S.I. No. 384. The Version Online At:
53. Evans M, Alastair, **The Eu Reinsurance Directive**", The Geneva Papers On Risk And Insurance - Issues And Practice, Volume 32, Issue 1,2007, Pp 95–104.
54. _____” **The Eu Reinsurance Directive**", The Geneva Papers On Risk And Insurance —Issuesandpractice,2007, Vol. 32, No. 1, P 96.
55. <http://Www.Irishstatutebook.Ie/Eli/2017/Si/384/Made/En/Print>.
56. <http://Www.Captive.Com/Newsstand/Jlcovt.Html>.2005, April 25.
57. Insurance Information Institute, **Reinsurance: Fundamental And New Challenges**.2010.
58. Jafar, Sohail, **Islamic Insurance, Trends Opportunities & The Future Of Takaful**. London. Euromoney Institution Investor Pl.2007.
59. Proskurovska,Viktorija, **European Insurance — Key Facts**", Insurance Europe,2008, The Version Online At: <https://Www.Insuranceeurope.Eu>
60. Risk Management Winterthur Insurance Credit Suisse Group, **“Measuring Counter Party Credit Risk From Reinsurance**", Financial Risk Control,2000.
61. **Solvency And Financial Condition Report, Partner Reinsurance Europe Se2016**, Solvency And Financial Condition Report, The Version Online At: <https://Www.Insuranceireland.Eu/Media/Sfcr%202016%20pre.Pdf>
62. United Kingdom” **Reinsurance: Less Regulation Between Eu And Us**", Cms-Lawnow, 2019.P 1.
63. Vedenov, D, Miranda, M, Dismukes R And Glauber, J. **Economic Analysis Of The Standard Reinsurance Agreement**. Selected Paper Presented At Aaea Annual Meeting Denver, Co,2004, August.

Abstract

In this research , the legal and jurisprudence aspects of reinsurance in Iran and the European union have been investigated . The purpose of this study is comparative analysis of the legal and jurisprudence status of this insurance in Iran and the European union in a descriptive analytical way . thus , this research is based on existing legal rules and resources and researches done in this regard and issues such as the status and importance of this type of insurance in Iran and the European union and the explanation of the legal and jurisprudence rules created in relation to it in Iran and the European union and this type of insurance are investigated . This study consist of 4 chapter : general theoretical foundations , leagal and jurisprudence provisions of reinsurance in Iran and the European union and summery an d conclusion have been formed . The results of this study are that reinsurance in legal and jurisprudence rules in Iran and legal rules in the European union have made good trend . although in Iran most of the rules are in relation to the regulation of the structure and reinsurance contracts and regulating the legal rules in this regard but in the European union the rules sets more than one aspects of the initial rules are more in order to reach consensus and common point in the setting of the same rules in order to facilitate the activities of this kind of insurance in all EU member states .

The types of source use in this research are Iranian legal and juridical works and legal works in Europe .

Keyword: reinsurance , jurisprudence rules , legal rules , lrans right , the european unions right

Osul al-Din College- Qom
Department of jurisprudence and islamic law
Ma Thesis

Title

**The Legal And Jurisprudence Aspects Of
Reinsurance In Iran And The European Union**

Supervisor
Dr.Mahmoud Yousefvand

Prepared By
Zahra Nikmanesh

Summer 2019